

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2020

XIX. ÉVFOLYAM 9. (186.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza, Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László,
Kőrössi P. József, Pomogáts Béla,
Tavaszi Hajnal, Varga Gábor

Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Darabont Éva
Benkő J. Zoltán (1973–2019)
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Gittai István (1946–2020)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Péter I. Zoltán (1949–2020)
Szilágyi Aladár (1943–2020)
Dénes László
Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad
410001 Oradea, Str. Patrioților nr. 2.

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a csíkszeredai Alutus nyomdában
Felelős vezető: Hajdú Áron

A Várad előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament Várad megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală Várad Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban az Akiért a harang szól című várbeli kiállítás anyagából válogattunk.

Mircea Cantor: Anthroposynaptic (Dior Bihor), 2018 (mellény a Dior 2017. őszi kollekciójából és a bihari Dorel Codoban egykori hagyományos hímzett irhabundája)

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

Irodalom	3 SZÚCS LÁSZLÓ Gittai		30 KJELL ESPMARK Bartók Béla a Harmadik Bírodalom ellen (<i>regényrészletek</i>) – Fordította Sall László		74 ALFÖLDI IMRE Tejfoggal kőbe (28.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról
	4 LENCSES KÁROLY Bördzseki; Ebédre (<i>vers</i>)	Művészet	38 Akiért a harang szól – Nagyváradon – Ami Barak kurátorral Horváth Gizella beszélgetett	Kultúra	77 TÓTH HAJNAL, FRIED NOÉMI LUJZA Elsőkötetes költők a Mülleráj teraszán – Kemenes Henriette és Ozsváth Zsuzsa debütkönyvének bemutatója
	6 REPKŐ ÁGNES Aurora borealis; Egy kirándulás; A pap bácsi felesége (<i>próza</i>)	Esszé	52 BARTHA RÉKA Mennyi időnk van?		81 SIMON JUDIT Főnixterv, pótcselekvés helyett – A Szigligeti Színház szabadtéri bemutatója
	11 DEBRECZENY GYÖRGY kabát kalap nélkül (<i>vers</i>)	Tandem	55 MAGYARI SÁRA, VESZELSZKI ÁGNES Karanténsikerek, avagy mit csinálnak a nyelvészek járvány idején – Magyar Sára rovata	Kritika	84 TASNÁDI-SÁHY PÉTER Azért ne essünk túlzásba – Debreczeny György Thomas Bernhard- breviáriamáról
	14 GYÖRGY ALIDA Az első bál (<i>próza</i>)		58 Együtt kell élnünk a vírussal – Dr. Molnár Géza, a járványos betegségek szakorvosa válaszolt Fried Noémi kérdéseire		85 NAGY ORSOLYA Rettentő szimmetria – Baran bo Odar, Jantje Frieze: <i>Sötétség</i> (Dark)
	18 ONAGY ZOLTÁN Úti vázlatok (<i>próza</i>)	Társadalom	63 VARGA GÁBOR Lombhullásban XI. 1. Búcsú egy lámpagyújtogatótól; 2. Esmélkedés; 3. „Zászlószai egy új, szabad jövőnek...”; 4. Az élőszó varázsa; 5. Alkonyi helyzetkép; 6. Pista		
	20 CSONTOS MÁRTA Egy magányos kerek kút monológja; Egy ismeretlen festőnek (<i>vers</i>)				
	22 JUHÁSZ ZSUZSANNA Az áruló; Döghúsevés (<i>próza</i>)				
	27 SIMONFY JÓZSEF ideje; Gyermek jár; már el is (<i>vers</i>)				

A CÍMLAPON: Dan Perjovschi: *The Book of Notebooks*

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Szabó Csongor: *Indukált idézet („ami van, széthull darabokra”)*, 2020, nedves agyag, üveg

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Gittai

Ha itt élne, ha élne, ha közöttünk lenne, akár ma is a vezérünk lehetne. A mi színes eminenciásunk. S miért ne élhetne, miért ne lehetne?

Alakja, hangja, mozdulatai, arca, gesztusai. Hetekkel a halála után próbálom nap mint nap összerakni, megidézni Pisztát. Nem tudom, nem is próbálom különválasztani a költőt attól a sodró hangulatú embertől, aki első zsenjeim bíráló-bátorítója volt, majd negyedszázaddal később első kötetem szerkesztője. Mester és barát.

Akinek rendkívül erős volt a váradi jelenléte, s milyen kegyetlen ez a világ, hogy a fizikai jelenlétének hiánya miatt a fiatalabb mai írógenerációknak már csak köteteket jelent a polcon a neve. Pedig itt a lába nyoma, a hangja is visszhangzik még a váradi falak között. Helyszínek és történetek zsúfolódnak össze előttem. Ady kör, péntek esti kocsmázások, a vélt szabadság, Bihari Napló-hőskor, Tóti, édesanyja tekintete, augusztusi vonatozások, buszozások Tokaj felé, a segesvári vasútállomás peronja egy éjszaka, úton Székelyudvarhelyre valamely *Fagyöngy* antológia megünneplésére. Aztán Frankfurt, felolvasás ottani magyaroknak Nikolits Árpai jóvoltából. Mindketten először Nyugaton, a cipőnk talpa egy bécsi utcán érinti először a szabad világot. Vagy még '90-ből, a ki tudja, kinek a jóvoltából megesett Csongrád megyei felolvasókörút, Patakival és Balla Pistával négyesben, ezerszer felidézett, közismert és elmesélhetetlen történetekkel. Aztán ott a *Kelet-Nyugat*, a fiatal költőnként beküldött versei sikere okozta öröm, vagy csak a vállára vetett kabát a tavaszi napfényben.

Egy zárt, sötét furgonban megivott demizson borunk Margittától Váradig, anyósköltöztetés címén, a nappalijában kedvenc festménye, Kis Alextól *A célozó*. Egy üveg Rákóczi sör a Körös-parton a Darvas-házzal egy vonalban, *Kis kece lányom* éneklés akárhol, letépett rózsaszál, „un boboc pentru doamna Mimi”, ki tudja, vele is mi lett nagy ismeretlenségében? Aztán a felirat Gyulai Kati ajtófélfáján (falán?): „ma kedvem van, ma nincs kedvem hazamenni”. *Újesztendő, vígságszerző* kurjantása fejfájós újévi reggeleken az ajtóban, aztán a forradalom napjai, a pártalapító, a könyvek, a versek, az araszosok, az *Utu rea* válogatott kötet szerkesztésének öröme-izgalma, végül az egyre ritkuló találkozások, a hatalmas tenyér mind gyöngébb szorítása, egy-két telefonhívás még, mélybe bukó szavak, augusztus hatodikától a csönd.

Itt élt, közöttünk volt, a vezérünk volt. Szellemi vezérünk, színes eminenciásunk.

Hogy az ördögbe is lehetne elfeledni?

LENCSES KÁROLY

Bórdzseki

(Kopasznak)

Irodalom

Egy néptelen pénteken lementem a bőrdzsekiért,
nő kellett, s tegnap a lépcsőház alatti
kisbolt előtt jól állt rajtad. Eső húzta szín,
a tíz emelet panelfalán sötétből világos
barna, gyűrődés a könyökhajlat.
Hegység az atlaszban.

Hajnal volt, sötét. Ültem egy szép molett csajjal
a Jerevántól nem messze az utcapadkán. Cseszd meg,
molett lány! Elhagytalak, mielőtt megismerhettelek.
Kopasz szólt rám. A dzsekije rajtam. Faszául
eltakarta a hiányosságaim, és akkor ott áll ő...
Hé, Karesz!

...gyere haza! Mamával baj van. Mi a faszom?
Egyszer jövök el, és a kishúgom nem bírja
éjjelnél tovább. Na jó. Nehéz volt a mamára
vigyázni. Konyhától a kis szobáig hosszabb az út
mintsem gondolnád. Egész napos műszak...
Tivornyázott benne a séta!

...most azt mondom, húha...
a kabát hívta-hívta a nyíregyházi csonka kopott fog falak
között gyalog. Végül semmi nem volt a mamával.
Hazamentem, hagytam a nőt. Ittunk még valamit,
tettünk-vettünk. Ki volt az a csaj? Nem tudom...
még hajnalban visszaadtam a dzsekit.

LENCSES KÁROLY (1976, Nyíregyháza) szülővárosában él. Kamaszkorában nagy hatással volt rá Charles Bukowski és Ezra Pound. Nagyrészt hazai folyóiratokban publikál, de Angliában és Amerikában is jelentek meg sci-fi horror zsánerben írásai. Idén karácsonyra jelenik meg első önálló verseskötete.

Ebédre

*Az idő lázas igyekezettel rúg belém,
elgáncsol, mintha utálna.
A minap kértem is anyámtól:
ugyan, mi ez a sebtelen,
mégis oly eleven fájdalom?
Semmi!
Semmi?
Akkor hát hogy lehet...
Itt aztán csendre intett s kérte,
a semmit halasszuk el délre.*

REPKŐ ÁGNES

Aurora borealis

Éva úgy gondolta, hogy a szemközt lévő nagy saroktömbház harmadik emeletén, a kétszobás, fürdőszobás, központi fűtéses, kékes árnyalatú falakkal körülzárt lakásban lakó hölgy – akit Júliának nevezett – diplomás munkanélküli. Azért munkanélküli, mert aránylag csak rövid időszakokra hagyta el a lakást. Többnyire bevásárolni járt, vagy sétálni, esetleg a temetőbe látogatott. Azt, hogy diplomája van, az öltözkékből következtette ki: olyan kifinomult ízléssel válogatta ruháit a mindig ápolt szomszédasszony, ahogyan azt egy diplomás szokta – Éva feltételezése szerint.

Már két éve figyelte rendszeresen az ablakából Júliát. Legelső nap – emlékezett erre a napra –, mikor felfigyelt Júliára, több órát töltött az ablakban állva. Másnap, hogy kényelmesebb legyen, odavitt a konyhából egy hokedlit, pár nap múlva pedig már odatolta a nappaliból a fekete műbőr fotelt, s azóta is ott van. Mivel a részletek is érdekelték, elővette a lánykorából megmaradt színházi távcsövet. Elegáns, fekete távcső volt, gyöngyházfényű berakással.

Éva azt is feltételezte, hogy Júliának két gyermeke lehet, egy fiú és egy lány, vagy két lány, teljesen mindegy. Ám – mivel soha nem látta őket a lakásban – valószínűleg csúnyán összevesztek édesanyjukkal. Ez a – minden bizonnyal óriási, hiszen azóta sem látogatják – veszekedés az örökség miatt alakulhatott ki. Mikor Júlia férje meghalt – kellett legyen férje, hiszen gyerekei voltak –, a gyerekek szerették volna azonnal megkapni az apjuk örökségét, ha lehet, készpénzben, de Júlia nem volt hajlandó odaadni, egyrészt, mert csak elherdálják, másrészt, mert ő szerette volna felhasználni azt a pénzt életkörülményeinek javítására. Éva nem tudta eldönteni, ebben a vitában kinek van igaza, talán mindkét félnek egy kicsit.

A szeméhez emelte a színházi távcsövet és kinézett. Lógott egy fehér csipkefüggöny az ablak előtt, résnyire elhúzva használta takarásként a lebukástól tartva. Júlia odaát a nappalijában a kanapén ülve, kezében a távirányítóval kapcsolgatott az adások között, felületesen, többnyire nem is a tévét figyelte, csak bámult maga elé. Látszott rajta, hogy beleszokott a magányba, tehát a házasságnak valószínűleg nem a megözvegyülés, hanem válás vetett véget. Hogy megboldogult férje megcsalta-e, vagy túl sokat ivott, az már nem volt világos.

REPKŐ ÁGNES (1978, Nagyvárad) a Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán, majd a Partiumi Keresztény Egyetem bölcsészkarán folytatott tanulmányokat. Nagyváradon él, kiadványszerkesztőként dolgozik a helyi napilapnál. Novellái a Hepehupa művelődési folyóiratban jelentek meg.

Éva kiment a fürdőszobába és egy fültisztító pálcikával mindkét fülét mélyen, körkörös mozdulatokkal megtisztította, ez nagyon jólesett neki. Mikor visszaért az ablakhoz, Júlia már nem a nappaliban tévézett, hanem a konyhában főzött valamit egy piros vaslábosban. Lehet, gombás rizset.

Júliának, mivel elég gyakran és hosszan telefonálgat, sok barátja lehet. Bár Éva szájról olvasni nem tud, Júlia – gesztikulációja, testtartása alapján – kellemes, felszabadult baráti csevegéseket folytat ismerőseivel. A hangja langyosan bűgő drámai bariton talán. Még soha nem hallotta, illetve egy alkalommal majdnem. A tömbházak közötti sétányon véletlenül egymásba futottak és Éva önkéntelenül ráköszönt, de Júlia nem viszonozta a köszönést, savanyúan elhúzta a száját. Éva akkor pánikba esett, nem értette, hogyan történhetett, hogy akarata ellenére, mintegy amatőr hanyagságból kibukott a száján az a köszönés. Napokig nem mert az ablakhoz menni.

Júlia minden valószínűség szerint vidéken nőtt fel. Kisvárosban vagy faluban. Erről főzési szokásai árulkodtak, a vaslábosok, és az is, ahogyan a zöltséget pucolta. Szüleit egyrészt büszkeséggel tölthette el, hogy a kislányuk nagyvárosba költözött, másrészt szomorúak lehettek, amiért viszonylag ritkán láthatják.

Van egy rendszeres férfi látogatója – ami Évát nyugtalanította –, a nappaliban kávéznak, a légkört udvarias visszafogottság uralja. Hivatalos látogatásnak tűnik, a férfi pedig bizonyára valamilyen tisztségviselő. Egyenes háttal, zakóban kávézik, süt róla az az illemtudó távolságtartás, amivel környezetéhez viszonyul. Amikor a férfi legelőször Júlia lakásába lépett, Éva azt gyanította, randevúról van szó, ezért végigigzulta ezt az első találkozót.

Egy alkalommal Júlia egy egész hétre eltűnt. Éva hiába pislogott az ablakban a függöny mögött. Egyre jobban aggódott, négy nap hiányzás után az is megfordult a fejében, hogy szóljon a rendőrségnek, majd amikor Júlia végre hazajött, és élete ugyanabban a mederben folyt tovább – reggelente kávé, majd bevásárlás, délelőtt egészségügyi séta, délben főzés, utána telefonálgatás és tévézés, hetente hivatalos férfi látogató –, Éva tudta, hogy a Balatonnál tölthette azt a hetet, abból a pénzből, amit nem volt hajlandó odaadni a fiának és a lányának vagy a két lányának, teljesen mindegy. Frissen barnult, bronzcsillogású bőre is erről árulkodott.

Egy kirándulás

Takaró Árpád nem volt fázós. 1994 májusának egyik hűvös hétvégéjén a Börzsönyben kirándult a családjával. A Börzsönyt én részletesen leírni nem tudom, mivel saját szememmel soha nem láttam, de Árpád elmondása alapján biztosan állíthatom, hogy aznap csillogott. Nem is akárhogyan csillogott, csillogtak a fák, csillogtak a sziklák, a földút, a patak, a menedékház, a száraz levelek... Egyszóval minden. Aranyos napsütés borította mindazt, amit Takaró Árpád aznap látott. Még a gyerekei is csillogtak: egy hétéves kislány és egy tizenkét esztendőes majdnem kamasz lány.

Kockás plédjét Takaró Árpád egy tisztásra terítette, elővette a szendvicseket, és a cukrozott epret, amit a felesége hajnalban csomagolt a családnak, és kirakosgatta a plédre egymás mellé. Nézte, ahogy a csillogó gyerekek játszanak. Azt kellene kideríteni – elnyúlt a szendvicsek mellé, két kezét a feje alá tette –, mi vezetett a macskához. Ha akkor a macska nem eszi meg a kanárit... most nem lennének a Börzsönyben mondjuk, de ez a kirándulás szerény vigasz. A macska. Ő voltaképpen nem tehet a macskáról, de most mégis a család jövője forog kockán. Ha akkor nem lett volna olyan ingerült, a jövő héten nem kéne a feleségének elutaznia oda. Igen, a macskához vezető út talán megoldaná a tanúk padját is. A macskáról ő nem tehet, ezt már megállapította. Vagy talán mégis? Takarékoság, iskolák... a szakmája. A szakmája lenne a ludas? Beleharapott egy szendvicsbe. Eszébe jutottak iskolaévei. Mi más vezethetett a macskához, ami most a gyermekei jövőjét fenyegeti? Vagy az a két sör, amit a macska-eset délutánján megivott? De mi vezetett a két sörhöz, mikor is itta meg a legelső sörét? Néhány epret gyömöszölt a szájába. Az édesanyjára gondolt, aztán arra, amit anyja róla mesélt azokról az időkből, melyekre ő nem is emlékezett. Hoppá, kicsit messze kalandozott. Igen, a macska. A macskák ízlése mint befolyásoló tényező. Ez egy zsákutca – morogta hangosan.

Takaró Árpád a Börzsönyben még sokáig töprengett. Mint egy kirakóst, tologatta jobbra-balra életének mozzanatait. Végül az események láncolata annyira összekuszálódott, hogy már nem is volt érdemes kibogozni. A Börzsöny csillogott közben.

A pap bácsi felesége

Lívia a kertben kapált, tavasszal sok a munka, a gyomtalanítást nem akarta vegyi anyagokra bízni, inkább elintézte ő maga. Kis konyhakertjük volt a ház mögött, még annak a rendbetétele is rá várt. De előbb a virágoskert az utca felől, nefelejccsel, rózsákkal és gerberával. Ez az első, amit meglát az arra járó, mutatósnak kell lennie. Gyorsított a tempón, a kék ég lassan kezdett betonszürkére fakulni. Megtörölte a homlokát, kora tavasz volt, de már nyári hőség izzasztotta. Megigazította kendőjét. Esni fog.

Laci az ócska, korhadó szekeren ülve megállt a kapu előtt. Benézett a kertbe. Egyetlen lovát pihentette, vagy csak nézelődni akart. Ki tudja. Fátyolos, kivörösödött szemei arról árulkodtak, hogy – már délelőtt – részeg. Nem sok embernek volt még szekere a faluban, Lacinak volt. Pár perc múlva értelmetlen motyogás közepette óvatosan meghintette zilált ostorával a lovat, és a szekér éktelen zötyögéssel továbbindult.

Lívia a szeme sarkából látta, hogy Zsófi bejön a kapun, elmosolyodott. Akkor volt nyugodt, ha Zsófi otthon van. De a kislány túl nagy csendben osont a ház felé.

– Zsófi! – kiáltotta Lívia. De Zsófi nem szaladt oda hozzá, ahogy máskor szokott. – Zsófi! – kiabált most már parancsolóan. – Gyere ide, baj van? Zsófi megtorpant, megvárta, míg nagymamája mellé ér. Lívia akkor vette észre, hogy fél kézzel a száját takargatja.

– Zsófi, mi történt? – elvette a kislány kezét a szája elől. Zsófi ajka fel volt szakadva, az apró seben látszott, hogy nemrég állt el a vérzés. – Zsófi, mi történt? Elestél? – A kislány óvatosan megrázta a fejét. – Akkor? Megütöttek? Ki ütött meg?

– A pap bácsi felesége – mondta óvatosan Zsófi.

Lívia szája összeszorult, beküldte Zsófit a házba. Biztosan hazudik. Ákos bánthatta, a szomszéd kisfiú, akivel sülve-főve együtt vannak, pedig ő megmondta, hogy rossz hatással van rá.

A lelkész felesége, Anna tisztességes, rendes asszony. Magas, sudár, folyton elegáns, a haja is szinte egy paróka fegyelmével áll mindig szépen, akkurátusan bebodorítva. Tiszteletét tette egyszer náluk is az árvízet követően. Két barátnőjével jött, Lívia megkínálta a hölgyeket kávéval, sütemény nem volt, honnan lett volna árvíz után. A szivattyút is, amivel kiszedték a pincéből azt a rengeteg vizet, a lelkész szerezte, segített a lelkész nekik akkor, ahogy csak tudott. Csak a sár kilapátolásához kellett hazajönniük Zsófi szüleinek, azt nem lehetett máshogyan megoldani. Így is, hogy hárman lapátoltak, egy hétbe tellett megszabadítani a pincét a töméntelen sártól.

Zsófi szülei Olaszországban dolgoztak, már harmadik éve. Blokklakásra gyűjtöttek, ha lehet, legalább kétszobásra, a városban. Már csak egy-két év,

ismételgette a lánya, amikor hazajöttek látogatóba. Zsófi anyukája felszolgált, az apukája mosogatott. Az árvíz után kivettek két hét szabadságot, hogy valamennyire rendbe és újra lakhatóvá tegyék a házat. De ez már egy éve volt, azóta Livia takarított, törölgetett, csiszolt, újrafestett, meszelt, mindent elvégzett, amit saját kezűleg el tudott. Már csak a hajópadló korhadt lécein látszott a víz nyoma, azt meg eltakarta a perzsaszőnyeggel.

Hálátlan ez a gyermek, gondolta, hálátlan és tiszteletlen.

Másnap reggel Livia bement a falu központjába, a templom melletti ABC-be, tejért, kenyérért és befőtt gumiért. Épp kék vászonszatyrába pakolgatta a vásároltakat, mikor az ajtóról lógó színes műanyag csíkokat félretolva belépett Anna, a lelkész felesége. Livia először nem nézett rá, egy udvarias köszönés után az ajtó felé oldalgott, de Anna hangosan megszólította:

– Jó napot, hogy tetszik lenni, hogy van a kis Zsófi? – kérdezte, és Livia, döbbenetére, iróniát érzett az asszony hangjában. Szélesen visszamosolygott:

– Jól van, nagyon jól, köszönöm, már a szája is majdnem begyógyult – válaszolta, hátrálva az ajtó felé, majd miután az ajtóban sután belegabalyodott a színes műanyag csíkokba, amilyen gyorsan csak tudott, kimenekült a szabadba.

DEBRECZENY GYÖRGY

kabát kalap nélkül

(bélelt kabát)

*régóta nem varrtam bélelt kabátot
sőt az az igazság hogy béleletlent se
mivel soha nem varrtam kabátot
és főként nem divatlapokból
mivel én elég merev vagyok
és elég merev az anyag is
ezúttal olyan fazont kerestem
amelyik jól viseli ha a gőzt kieresztem
karcsúsítást sima vonalba helyezett
zsebet akartam ami nem szélesíti a cipőt
akarom mondani a csípőt
és kényelmesen elfér benne
a cigarettásdoboz az öngyújtó és a bérlet
mert nekem már régóta bérletem van
és a kabát legyen hajlamos az öngyulladásra
akarom mondani öngyógyulásra
ha esetleg itt-ott valamibe beleakadna
cipzára tönkremenne vagy kiszakadna
vagy ha cigarettámmal kiégetném
és egyúttal a kabát legyen szeles
vagyis széles
de szeles időben ne fújjon át rajta a szél
legyen modern kihajtott gallérja
vagyis hát gallérja
legyen jó tartása a kabátnak
(a kisebb vagy nagyobb mellméret
némi korrekciót igényel)
szép válltömege táskamerevítője
hogy a vállamon vihessem a táskát
és legyenek szépek a gomblyukak
rolnípánttal még egy erős zsinórt is belehúzok
és ha nem tetszik majd behúzok*

DEBRECZENY GYÖRGY
(1958, Budapest) könyv-
tárosként dolgozik. Leg-
utóbbi kötetei: fáj is meg
nem is (Syllabux, 2016),
sötét lesz (AJ Téka Kiadó,
2017), szelektív üveghe-
gyeken innen (Syllabux,
2017), lábjegyzet (Litera-
Túra, 2018), a zengőkö-
vön szirmok zápora
(AJ Téka Kiadó, 2018),
ezen a szép napon: Tho-
mas Bernhard-breviári-
um (AJ Téka Kiadó, 2019).

*még egy erős zsinórt
és azonos méretű rolnipántot*

*édes kabátom mondd ki bántott
kapsz egy ajándék selyembélést
a Selyemútba beleélést
és ha véletlenül leteázom a kabátot
utam nyugatra fordul a Brahmaputra
és a Gangesz folyók síkságain keresztül
aztán Váránaszitól nyugatra
Észak-Pakisztánon és a Hindukus hegyein át
elérem Afganisztánt
és frissen varrt kabátomban csatlakozom
az északi útvonalhoz
amely végén végre
a saját szertartásom szerint
nyugodtan elfogyaszthatom teámat
felét szertartásosan bélelt kabátomra öntve*

*

(valódi lódenkabát)

*hiszem hogy kortól nemtől függetlenül
mindenkiben ott rejtőzik a képesség ahhoz
hogy (újra) megtalálja legbelső erőforrásait
hogy a jó megjelenés fortélyai
bárki számára megtanulhatók
és a lódenkabát segítségével
kifejezhetjük mindazt a szépséget
ami a lelkünkben lakozik*

*

(kabát a leshelyen)

*az ön tiszta gyapjúból készült
férfi lóden leshely kabátja
szigeteléssel van ellátva
és meleg műszőrmével béelve
a kettős szigetelés a téli hideg
hőmérsékleten is tartósan kellemes*

*melegen tartja önt a leshelyen
strapabíró víztaszító lélegző
hőmérséklet-kiegyenlítő
és abszolút zajmentes. – strapabíró lóden
víz- és szennytaszító
szükség esetén lélegzik
és leselkedik is ön helyett
a leshelyen*

GYÖRGY ALIDA

Az első bál

A bátyám már a kapuban vár, mire végzek. Pénteken egyenesen haza szoktunk menni iskola után, nem pedig mamáéhoz. Amikor hazaérünk, megterítem az asztalt két személyre és melegíteni kezdem a tegnapi ebéd maradékát. Már végzünk az evéssel, mikor apám bejön. Elmosolyodik.

– Ó, hazaértetek és már teríted is az asztalt!

– Igazából mi már ettünk.

– Hogyhogy? Nekem miért nem szóltatok?

Egymásra nézünk a bátyámmal. Mindketten hallgatunk.

– Pedig direkt nem ettem, hogy tudjunk együtt ebédelni, amikor hazaérték.

A bátyám még mindig hallgat. Még sosem láttam apámat ennyire csalódottnak.

– Elfelejtettünk szólni. Mi már ettünk.

– Na mindegy, akkor ne pakold el az asztalt. Eszek egyedül.

Végignézem, ahogy apám eszik. A bátyám bemegy a szobába tévét nézni. Nem szólunk egymáshoz. Miután végzett, elpakolom az asztalt, ő visszamegy az udvaron levő műhelybe dolgozni. Büntudatom van.

Alig pár hete költözött haza, és ez már a második, hogy elfelejtettünk szólni neki. Megszoktuk, hogy napközben ketten vagyunk. Ha kellett valami, felbicikliztünk a falu másik felére anyám munkahelyére, vagy mióta a bátyámnak lett telefonja, felhívtuk. Most itt volt apám. Nem kellett anyámat zavarni mindennel. Szokatlan volt, hogy apám segít a tanulásban. Főleg azért, mert többnyire nem is értett hozzá. Pedig én még csak ötödikes voltam, a bátyám pedig kilencedikes. A bátyám már nem is kért segítséget. Amikor én kértem, apám mindig azt mondta, rég tanulta ezeket, nem emlékszik. Néha ki is nevettük ezért. Olyankor apám haragudott. Akkor is haragudott, amikor veszekedtünk a bátyámmal, vagy én azt játszottam, hogy valamilyen állat vagyok és a kérdéseire az éppen tetszőleges állat nyelvén válaszoltam. Amikor elvesztette a türelmét, hozta a vesszőt. Sosem ütött meg, csak így próbált megijeszteni, hogy hallgassunk rá. Ilyenkor még jobban nevettünk rajta. Ha este elmondtuk anyámnak, hogy előkerült a vessző, utána mindig hallottuk, ahogy veszekszenek. Anyám ordított, hogy az ő gyermekeit ne üsse meg senki. Apám pedig a maga csendes, beletörődő hangján válaszolt neki, hogy rosszul lettünk nevelve, mert nem hallgatunk rá. Hogy tudja, eddig nem volt itthon, de most itt van.

GYÖRGY ALIDA a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar–komparatisztika szakán végzett, jelenleg a marosvásárhelyi Művészeti Egyetem mesteris hallgatója. Első novelláskötete idén fog megjelenni az Erdélyi Híradó és a FISZ gondozásában.

Anyám ilyenkor sírt és ordított, hogy tizennégy évig egyedül nevelt, nem volt könnyű két gyermekkel. Egy idő után inkább nem mondtuk el anyámnak a vesszőt.

Szombatra nagy családi disznóvágás van betervezve. Apám már hajnalban elmegy megfogni a disznó lábát. A bátyámmal mi csak nyolc körül érkezünk meg mamáékhoz. Anyám nem tud jönni, mert dolgozik. Bár rettenetes bűz árad ilyenkor, mégis szeretem végignézni, ahogy tata kitisztítja a beleket, hogy legyen mibe tölteni a kolbászt és a véresmájast. Utána Hannával játszunk a kertben. Hanna izgatottan mondja, este bálba megy a szomszéd faluba. A romantikus regények báljait képzelem magam elé. Én is menni akarok. Hanna le akar beszélni róla, de nem hagyom magam. Végül meggyőzőm és újra lelkes lesz. Szaladunk Piri nénihez, hogy megkérdezzük, engem is elvisznek-e. Hanna anyja, Piri néni azt mondja, szívesen elvisznek, csak kérezzek el. Anyám dolgozik, szóval fel kell őt hívni. Hadar a telefonban, hogy sok a vendég a kocsmában, nem tud most beszélni. Tőle mehetek, ha apám is elenged. Ujjongunk Hannával. Tervezni kezdjük az estét, ki mit vesz majd fel. Szólítanak, hogy segítsünk megteríteni az ebédhez. Épp a savanyúságot vágom, mikor apám beront a házba. Arca ki van pirosodva a pálinkától.

- Szóval este bálba akarsz menni? Mégis ki engedett el?
- Anyut már megkérdeztem. Azt mondta, mehetek.
- De én azt mondom, hogy nem mész te sehova!
- De anyu elengedett.
- Semmi de! Kicsi vagy még ahhoz, hogy a szomszéd faluba menj bálba.
- Elég nagy vagyok már.
- Még taknyos gyermek vagy.
- Akkor is elmegyek! Anyu elengedett.
- Nekem ne pofázz! Nem mész és kész!
- Piri néni is azt mondta, szívesen elvisz, ha elengednek.
- De nem engedünk el!

Lecsapom a kést az asztalra és kirohanok a házból. Sírni kezdek a dühtől. Hogy jön apám ahhoz, hogy megtiltson valamit, amikor eddig mindig anyám döntött a dolgokról. Sose kellett őt külön megkérdezni. Ha anyám azt mondta, szabad, akkor az úgy is volt. Hanna és Piri néni próbálnak nyugtatgatni. Piri néni azt mondja, így azért mégse mehetek, ha nem engednek. Nem akar ő veszekedést. Én meg azt nem akarom, hogy sírni lássanak. A nap hátralevő részét egy fán töltöm. Ebédelni sem megyek le. Hanna hoz nekem egy zsíros kenyeret. Aztán szól a bátyám, megyünk haza. Piri néni elvisz kocsival, mert apám kicsit részeg. Hannával megbeszélem, hogy miután hazaérünk, átmegyek hozzá, és majd ott együtt elkészülünk a bálra. A bátyám gúnyosan mondja, apám úgysem fog elengedni. Nem figyelünk rá.

Le akarom mosni magamról a disznószagot, mielőtt elmegyek. A bátyám kimegy begyújtani, hogy legyen meleg víz. Apám az asztalnál ül. Én fészülködök.

- Hova készülödsz?
- Megyek a bálba.
- Megmondtam, hogy nem mész sehova.
- Én meg azt, hogy megyek, mert anyu elengedett.
- Nem mész te sehova! Ribanckodni ilyen fiatalon!
- Semmi közöd hozzá! Úgyis elmegyek.

Sírni kezdek. Apám feláll az asztaltól és megragad a karomnál fogva.

- Ne hisztizz! Az lesz, amit én mondtam!

Próbálok kiszabadulni a szorításból, de nem tudok. Berángat a konyhába és megengedi a csapot. Priccolni kezdi velem szembe a vizet. Kapkodok a levegő után. Nem értem, mi történik. Apám sosem emelte még igazán fel a hangját. Most kivörösödött képpel üvölt rám.

– Béfejezted-e a hisztit? Na, béfejezted-e? Nem volt elég még? Mondjad! Nem fejezted be? Nem fejezted be?

Közben a másik kezével bedugaszolja a kagylót. Gyorsan felgyűlik benne a víz.

- Fejezd be!

Megragad a nyakamnál fogva és lenyomja a fejemet a víz alá. Kapálózok. Pár másodperc után enged. Kapkodom a levegőt. Olyan gyorsan, hogy elfelejtem kifújni. Érzem, hogy megtelt a tüdőm, de én egyre csak próbálok levegőt venni. Semmi másra nem tudok gondolni, csak arra, hogy nem kapok levegőt. Apám tovább ordít.

– Na, nem volt elég? Még mindig hisztizel? He? Válaszolj, ha szépen kérdem!

Ismét lenyomja a fejem a víz alá. Már nincs erőm kapálózni. Aztán egyszer csak a földre esek. Közben még mindig próbálok levegőt venni. Amikor tisztulni kezd előttem a kép, látom, hogy a bátyám magasodik fölém.

– Te nem vagy normális, bazdmeg! Meg akartad ölni, vagy mi van?
– Hogy beszélsz te velem? Hisztizett és...
– Mi és? Ha nem jövök, megfullad! Csak olyan részeg vagy, hogy észre sem veszed!

- Megmondtam, hogy nem megy sehova!
- Menj inkább, s feküdj le! Felhívom anyut.

Apám hallgat.

- Majdnem megölted, fel tudod ezt fogni?

– Dehogy. Nem vagyok olyan részeg.

Apám rám néz. Látom az arcán a meglepődést.

- Na, kelj fel. Nem bántottalak, ugye? Látod, jól van.

Nem szólok hozzá. Nem tudok. Még mindig nem kapok rendesen levegőt. A bátyám leguggol mellém. Próbál megnyugtatni. Fölsegít a földről. Közben telefonál. Elmondja anyámnak, mi történt, és hogy apám annyira részeg, nem meri egyedül hagyni otthon. Utána Piri nénit hívja. Apám az asztalnál ül szótlanul, mikor elmegyek mellette. A bátyám ráordít, menjen már lefeküdni. Apám nem mozdul. Lehajtja a fejét és hallgat. Piri néni nem kérdez semmit. Beülünk a kocsiba. Csak kétutcányira laknak tőlünk, de hálás vagyok, amiért értem jött. Hanna már az ajtóban vár, megölel, aztán felkísér a szobájába. Ad egy hajszárítót. Miközben szárítom a hajam, ő ruhákat vesz elő a szekrényből.

– Én már nem akarok menni.

– Meglátod, jó lesz. Ezek után már muszáj!

Ideadja az egyik ruháját, amit mindig dicsértem. Ő is felöltözik. Piri néni visz kocsival. Én hátul ülök.

– Tizenkettőre értetek jövök.

– Ó, anyu, addig alig van pár óra.

– Ez az első bálotok. Legyen elég.

– Naaa jó – mondja Hanna lemondóan.

Piri néni kitesz a szomszéd falu kultúrotthona előtt. Bemegyünk az épületbe. A falakon színes szalagok lógnak. Csípi a szememet a füst. Hanna egyik osztálytársa, Rebeka csatlakozik hozzánk. Mondják, menjünk kicsit ki a levegőre, úgyse akarunk táncolni. Ettől elszomorodom. Mi értelme úgy egy bálnak, ha nem táncolunk senkivel? Mondjuk, nem is tudok rendesen. Kimegyek velük. Rebeka hátravisz egészen a kultúrotthon mögé, ahol már nincsenek felnőttek, csak pár fiatal srác. Az egyik cigit nyújt felém. Nem akarom elvenni. Hanna elveszi és szív belőle, aztán ő is felém nyújtja. Tudom, hogy nem utasíthatom vissza. Nagyot szívok a cigiből. Marja a torkom. Köhögni kezdek és fulladozni. A többiek nevetnek. Én köhögök tovább. Kapkodom a levegőt, de nem tudom kifújni, hogy helyet csináljak a tüdőmben. Meg fogok halni, tudom, de egyszerűen nem megy. Próbálok segítséget kérni, de nem bírok megszólalni. Hanna vizet nyom a kezembe. Nem tudom, mit csináljak vele. Már szédülök. Akkor kikapja a kezemből és próbál megitatni. Sikerül. A többiek nevetnek körülöttem. Hát igen, ilyen az első slukk, mondják. Lelassul a légzésem és érzem, hogy mindenhol kivert a víz. A pohárból is folyt rám, miközben Hanna itatott. Ülök megszégyenülten, várom, hogy éjfél legyen és Piri néni hazavigyen minket. Soha többé nem akarok bálba menni.

ONAGY ZOLTÁN

Úti vázlatok

A laska

Az ember azt gondolja, ugrik és indul. Ajánlattal ébred, nőnemű ajánlat köszönti a kötelező hajnali pc-körön, a fejében táncoló ajánlatot ünnepelve főz friss kávé, ül végül az ablaknéző, azaz távolságnéző székbe, ahonnan a távolságot, annak veszélyeit fürkészi. Kedvezőnek és csábítóknak tűnik az ajánlat, éppen ezért kötelező kétszer átgondolnia. A csábító és kedvező ajánlatokat egész hosszú és bonyolult életében megszívta. A túl kedvezőket egészen biztosan, a felemás – helyből kedvező, elmozogva kedvezőtlen és veszedelmes – ajánlatokkal fele- vagy háromnegyed részben.

Az ajánlattevővel eleve gond. Nem bízik. Nem bízhat. Az volna persze a leghatékonyabb módszer, ha az egész szervert a nőről megszerzett tudással, tapasztalattal, adatokkal az áradó Dunába hajítaná, és üressel kezdene új hetet, új lapot, évet, mint aki ma született, de ennek nincs bevált technológiája. Esemény, perc, nő lepucolható a szerverről, de a szerver nem pucolható le a szerverről, mert akkor aztán semmi nincs. A semmi van, mint az ősrobbanás előtt.

Rádadásul nincs kit kérdeznie, nincs már kitől tanácsot kérnie. Lassan odáig ér, hogy senkitől nem kérhet tanácsot. Kinőtte a kort.

Nem is halad döntés dolgában – ennek megfelelően. Nem jut előre egyetlen lépést a csábítóan kedvező ajánlattal. Mert tudja, nem halad, körbejárja. Ha az ember nem halad, bizonyítottan helyben jár, mint a díszhőrcsög a kerékben, aki fut a sárgarépaért, legalább ezen kénytelen változtatni, ugrik, terepcipő, terepnadrág, terepsildes, odakint erősödnek a fények, hátha a gyaloglás elrendezi az ügyet.

*

Viszi magával a csábítóan kedvező ajánlatot a mai normál Kristóf-körre. A reggeli szél még nem fúj, hajnal van, de a nap bevilágítja a hegy mögül a völgyet, harmat csillog a gömböc lóherevirágon. A felső út üres, a kutya se kapcsoltak őrző-védő üzemmódba, nem riasztják egymást, lépked az ember a maga kényelmes tempójában. Hátha belép a kedvező ajánlat kedvező feloldásába. Csak igent vagy nemet fogadnak el. Időhúzást nem. „Jön”-t vagy „nem jön”-t a „jöjjön azonnal”-ra.

Jóval a Kristóf-szobor előtt, valamivel túl a feleúton, de még Mihalkovicsék feljárója előtt magányos fűz áll, beépítetlen telek kerítésé-

ONAGY ZOLTÁN (1952, Budapest) író, szerkesztő. Esztergomban él. Utóbbi könyvei: Cerinka (egy háborús csecsemőgyilkosság hiteles krónikája), Páros játék A-val (IJ Kiadó, 2012), Egy teremtés története – beszélgetőkönyv Géczi Jánossal (Gondolat, 2014), Peremvilág – szerelem tiltott utakon (interjúkönyv a meleg világáról, Gulisio Tímeával, Athenaeum Kiadó, 2015).

be applikálva. Szerény fűz, magányos úttörő, felfedező. Nem tudhatni, hogyan, miként, milyen meggondolásból hagyta el a hagyományosan nedves fűzterepet, a Duna-part árterét, mindenesetre itt áll, kicsit kilóg a sorból. Törzséből ítélve lehet negyven-ötven, akár hatvanéves, a lombzatából pedig harminc. Puritán, dísztelen harminc, sehol a figyelemfelkeltő cicoma, semmivel nem kívánja magára vonzani a tekintetet, se burjánzó lándzsalevelek milliói, se hatalmas, lelógó száraz ágak az esti szalonnasütéshez. Egy fa, aki nem az övéi közt él, egy fa, aki örül, hogy megtűrik, hogy lehetőséget kapott hajdan a túlélésre.

Az ember nem figyel rá ennek megfelelően. A fűz sose csinál semmit. S mert soha rá se néz, haladtában, szeme sarkából látja meg a sárga gombasávot.

„Azanyád! – gondolja az ember. – Hát te?”

Hát ő – az esők után, a napsütés öröme, meglepetés. Annyi eső hullott az elmúlt napokban, olyan párát termelt a felhők helyére benyomuló kánikula, hogy összekeverte lakhelyét a mocsári erdővel. Összekeverhette, ha egyszer összekeverte, itt a gomba az oldalán. Csirkegomba. Az Ipoly mentén csirkegomba. Később, kicsúszva a nyárból összefoglaló nevén ő is taplógomba, mint az összes többi, de nyáron, amíg ehető, addig laska- vagy csirkegomba, mert rántva a csirkére emlékeztet az íze.

*

Az ember eszköz nélküli Kristófban éppen, se dzseki, benne az úti kés, a kés ráadásul az vándortáskájában maradt, ha dzseki volna, kés akkor sem, se sétafejsze, ami a biztonsági berendezés része. Bizonyos kanok a Kristóf-kör mentén területiális védelemre rendelkeznek be, és amikor bolond az idő, s a genetikailag bolond követelésektől nemileg megbolondul egyik-másik kan, akik nem akarják tárgyalásokon tisztázni, hogy ő ember, nem akar szukat dugni futva, csak azért, mert itt halad el a földúton, eszébe sincs egy háromperces dugás miatt az egekbe ugrasztani a vérnyomását, tehát nyugi. De mire egy bolond kannal megérteti ezt, régen kiharap a terepnadrágból egy testes darabot. Megelőzendő és az esetleges tárgyalásokat előmozdítandó sétál veszélyes időkben hosszú nyelvű sétabot kisfejszével.

De ma nincs szezonja, nincs vele eszköz, az „ugrik és indul” azonnali reakciójának, a csábítóan kedvező nőnemű ajánlat közvetlen hatásának köszönhetően. Törögeti a törzsről egyesével a laska-lepényeket, ami nem tesz jót a gomba szépségének, tudja jól. Nem tehet mást, itt nem hagyhatja. Amit az ég ajándékoz, nem hagyhatja gazdátlanul.

CSONTOS MÁRTA

Egy magányos kerekas kút monológja

*A csönd lassan kúszik a fák között,
feleselni akar velem, megáll egy
pillanatra, a hársfának dől, s a fény
árnyékába teríti színváltós köpenyét,
csalogatja a kóbor madarakat, akiknek
szárnya alatt még ott van az életöröm.
Lent a porban a porcsinok szövőszékén
vastagodik a terjeszkedés, egyre
elszántabban uralják a teret, csak én,
akit árnyék-magasleshez láncolt valami
elérhetetlen utáni vágy, csak én tudom,
hogy hályogos szemmel is felfelé,
napkelet felé igyekezek. Az erdei nimfák
megöregedtek velem, ajkukon megfáradt
a dal, a metsző szél fullánk-lövése
tördeli megfáradt fejemen a cserepet.*

*Az emlékek szétszórva hintáznak
a diófa fonnyadt ágain, a bársonypuha
zöld a dombok oldaláról a temető
kövei közé költözött. A szent porladásba
faltól falig kúszik repedéseimből
a nyirkos lehelet, az elmúlás padlóra
csendesítette az elsorvadt élet-meleget.*

*Homlokomon fázósan rozsdál egy
vaslakat, a kulcs már rég elveszett,
senki nem keresi a durva homokon, valakinek
egyszer mégis meg kell találnia, s vizet kell
fakasztania testemből azon a bizonyos napon.*

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) tanár, költő, közíró, irodalomtörténész. A JATE magyar–angol szakán diplomázott, doktori fokozatát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktoriskolájában szerezte, summa cum laude, 2019-ben. Legújabb verseskötetei: A sehol szélén (2014), Zónahatárok (2016), Látószögek (2018).

Egy ismeretlen festőnek

*Hát megszáradt, lásd, a festék is,
kiszöktek a színek a képből,
lomtárba kerültek a fegyverek, –
az istenek kőedénybe bújtak,
a szél felszárította a vért,
megégett az oltáron a fény;
elűzte az Úr a lázadó bárányokat.*

*Új vásznat feszítesz a vázra,
a zöldben térdig gázolva próbálsz
erdőt szülni az éteri füstgomoly
alatt, szádban megolvadnak a
rossz ízű, párába fúlt szavak.
Lábad alatt exhumált, kiürített homok;
fölötted kóbor, birkahangú madarak.*

*Már mindent összekevertél a palettán,
a halált hozó fű csöndjébe belekeverted
az oszlás-sárga szétszóródó cseppjeit.*

JUHÁSZ ZSUZSANNA

Az áruló

Karl Marxnak

Volt benne valami csodálatos.

Nem, maga volt a csoda, hogy életemben először megéreztem, éreztem, ahogy a herpesz kiveri a számát. Még rögzítettem is a helyet az agyamban. Jobb felső. Jobb felső szájszél. És örültem, emlékszem, örültem, hogy egyszer ebben az életben tetten értem, hogy az immunrendszerem leáll, vagy csak csendesül, és a vírusok ajakdudorító boldogsággal előzönlík a számát. Kiülnek rá sorban, mint madarak, mint csivitelő fecskék a vezetékre. Mert volt benne valami játékoság is, játék, ahogy pattogott ki a szám. Valami vígjátékszerű. Mintha egy vígjáték-horrorba csöppentem volna. Hisz a vírusocskák nem földön kívüli szörnyek. A dudoraimból nem szökkennek elő állkapcsos, karmos, gyilkos ragadozók, hát volt okom a nevetésre, vagy csak egy mosolyra legalább.

De az időt, azt nem rögzítettem. Csak a helyet. És az idő, az időpont rögzült magától, és mintha külön életet élt volna, a játékos csodát az ellenkezőjébe fordította. És másnap már nem tudtam csodálkozni és nevetni. Inkább hóbörögtem, morogtam, zizegtem, hogy azért még kitarthatott volna mellettem az immunrendszerem. Hogy ugyan miért, és miért az utolsó félórában tette ezt velem? Hát milyen immunrendszer ez? Ha csak úgy, egyik percről a másikra fogja magát, és kifeküdhet. Feladhatja bármikor, amikor csak akarja. Függetlenül tőlem. Aki még maradna, és tenné még a dolgát, mert már csak alig fél óra van a munkaidő végéből.

És akkor a csoda végképp odalett. Mert számúztam azonnal. Oda, ahova való, a gyermeki, naiv rácsodálkozásaim közé. Amiket szégyellek, mert nem életrevalóak. Bár lehet, hogy úgy kellene, mint egy falat kenyér. Mint a krimik és orvosi sorozatok, amiket permanensen bámulok, bizonyára azért, hogy az egyik fajtaival megtartsam önnön ártatlanságom, bűntelenségem hitét, míg a medicina hightechnic bravúrjai reményeimet növelik, hogy fizikai valómat, a testemet nem is olyan nehéz megtartani. Hiába tudom, hogy posztmodern babonák ezek a bűnről és a világ jó szándékáról velem szemben, nem tudok lemondani a sorozatokról. Hiába tudom, hogy ennyi erővel a járdarepedéseket is kerülgethetném vagy keresztet is vethetnék, ha átmegeg az úton előttem egy fekete macska.

JUHÁSZ ZSUZSANNA (1958, Sztálinváros – ma Dunaújváros) 1981 óta publikál. Írásai magyarországi és vajdasági irodalmi és közéleti lapokban, antológiában és online felületen jelentek meg.

Hát nem is beszélnék én csodáról vagy áhítatról senkinek a herpeszpattogásommal kapcsolatban, csak én is nehezen értettem, hogyan és miért változtam meg egyik napról a másikra. Hogy lett a csodából kárhozat. Mert az lett. Másnapra inkább döbbenet lett az örömből. Mert tény, hogy leállt, idő előtt állt le az immunrendszerem. Én még kitartottam, én még csináltam, amit kell. S ha a kezem, a hasam vagy a derekam mondta volna be az unalmast, azt még meg is értettem volna. Volt már ilyen. S akkor szó nélkül csináltam mindent tovább, jajszó nélkül. És a hasammal, lábammal idáig még mindig megmaradt a párbeszéd, kértem őket, hogy tartsanak ki még egy kicsit, aztán majd pihenhetnek. No de mit kezdjek egy egész rendszerrel. Ami cserben hagyott engem, ami szó nélkül, idő előtt kiszállt. Ami hirtelen, mindenféle előrejelzés nélkül csúszott ki a kezemből. Ami nem hajolt meg az én akaratom előtt. Ami leállt, pedig nem mondtam neki, hogy fájront. Ami záróra előtt zárta el magát énelőlem. Ami elárult engem, és aztán elhagyott.

És csak ezeket a hülye csivitelő puklikat hagyta maga után a számon. Az én ma született bárányságomra próbált apellálni. De én nem hagytam. Én túljártam az eszén. Én rájöttem másnap, hogy alaposan kibabrált velem.

És ne mondd, Mester, hogy most valami nagyon rosszat tettem magammal. Ne mondd, hogy az elidegenedés szörnyét engedtem be. Ne, hogy képes voltam idegennek, ellenségnek látni azt, ami eddig megvédett, meggyógyított engem Ne, hogy elidegenítettem magamtól a tulajdon immunrendszeremet.

Ne, Mester. Ne, hogy eladtam félóra munkabéréért cserébe.

Ne mondd!

Tudom.

Döghúsevés

Szolzsényicinnek

Sajnálom, barátom, hogy ki akartalak kerülni. Hogy volt, hogy látni se akartalak.

De lásd, te voltál a tapintatlan. Te, aki sorstársadnak mutattad sorsra méltatlan életed.

És ráadásul télen, hajnalban, mikor te orgonálni mentél, én csak simán dolgozni. De mindketten kilököttünk éppen a jó meleg kuckónkból.

És te mondtad, mondtad, mint valami bibliai átkot, hogy mehetnél a híd alá, ha anyád nem fizetné a rezsit. És hagytad, hogy én tegyem hozzá gondolatban, hogy mehetsz is. A híd alá, ha anyád tényleg meghal. És hagytad, mert csendben maradtál, hogy végignézzelek, végighallgassalak, mint orvos, mint lelkek gyógyásza, hogy alkalmas vagy-e a híd alatti létre.

És naná, hogy nem voltál alkalmas. Kövér voltál, szuszogó, nehezen, szélesen járó. Párnásnak párnás a tested, de elvinne mégis az első éjszaka. A felháborodás, a dühtől meglódult szív, a csúcsra járatott véred nyomása, az agyvérzés vagy a koszorúér-elzáródás. Hogy te, hogy két diplomával itt, a híd alatt mégis. Ekkora nagy családi háttérrel, ennyi unokabátyi törődéssel és tudásszomjjal és szívóssággal és kitartással itt végzed mégis.

És vigasztaltalak volna, hogy nagy a ház, nagy a család, csak megtűrnék valahogy, és löknek eléd egy tányér ételt. De eltűntél. Egy darabig nem akadtunk össze a megállóban. De mindegy is volt már. Mert emlékeztem rád, megoldatlan feladat maradtál. Csoportba, valami ősi ösztöntől vezérelve csoportba akartalak vonni. Élőbe, élő jövővel. Olyan jövőt akartam ösztönösen, amiben te is élsz.

Te, akit először csípőből lelőttelek társadalmilag. Pusztá, szintiszta társas érzületből. Mert *lelűzereztelek*. Mert élni akartam, mert túlélni akartam azt a téli hétvégi napot, és távol a családomtól. Vagyis a melegtől. Mert úgy gondolom most már, hogy a család az, ami holnap is család lesz, és ki tudja, lesz-e családom a jövőben. Nem kell-e nekik is megtagadniuk engem, szükségből-kényszerből, hogy élni tudjanak. Tagadni a létem, ahogy én a tiédet a télen.

De úgy látszik, muszáj, hogy neked is a nyelved legyek, a védőbeszéded. Közvetítő Isten és teközötted. Mert újra felbukkantál, bár eljött a tavasz.

És a megállót is áthelyezték. És mondtad, persze tapintatosan, finoman, ahogy neveltek. Nem úgy, nyersen, ahogy én, hogy lehet, lehet. A nagynénéd fizetné a rezsit, és enni is adna neked. És kb. annyi idő, mint te, hát lenne eltartód halálodig. De te nem, te nem akarsz vele egy légtérben lakni, mert katonás. S mivel nyugdíjba ment, te lennél az egyetlen, akit fegyelmezhetne.

Halálra. Gondoltam akkor. De mielőtt beléd szomorodhattam volna, ugrottál is el. El, otthonról, és mondtad, mondtad, mint jó reményt, mint kikötőnevet súg, motyog a fáradt, öreg tengerész. Hogy az ismerőseid mind szépen, alvás közben, reggelre haltak. Mint jó kisfiúk. Statisztikailag mind csak szépen elaludt. Mintha csak jó, igazán jó gyerekek lettek volna. Gondoltam. De akkor mire, miért is születtek, és miért is nem haltak kisfiúkorukban, gondoltam. Anyjuk ölével vagy csecsével a szájukban. De nem mondtam, nem is mondhattam semmit. Mert ugrottál tovább. Mert tényleg, ha összeakadunk, lerakod minden terhét a lelkednek, mint hordalékát a folyó. A fene tudja, miért nálam lassulsz le, mikor nekem a buszon

kellene felgyorsulnom, hogy már-már felpörögve érkezzek dolgozni. Mert ott ez az elvárás, és úgy tudom, máshol is.

De tényleg, mintha bűgöcsigák lennénk, mi, a dolgozó osztály. Csak az a baj, hogy egyre kevesebb a kedvünk felpörögni. Mert nincs miért. Mert a megérdemelt, nyugodt öregkort elvitte a korhatáremelés. Lehet, meg se érjük. És lehet, nem is akarjuk megérni. Ennyi felpörgés után hogy is tudnánk majd lelassulni? Engem már most felbosszantanak a ráérős, kiöltözött, utcai beszélgetésre éhes idős hölgyek. Akik a megállókban vadásznak egy kis csevegésre, sorsra, sorsokra, amitől feláll a hátukon a szőr. Egy kis elborzadásra, egy kis megvetésre. Mert olyanok vagyunk már nekik, mi dolgozók vagy fiatalok, anyák, szerelmek, szeretők, mint egy katasztrófafilm. Örülnek, hogy már nem velük történik meg minden, hogy velük már igazán nagy tragédia nem fog történni soha. Mert már megtörtént. Minden rossz és minden jó is, és most már csak kíváncsiskodni akarnak, és az jó.

De te nem. Te nem azért elegyedsz szóba velem. Te se adni, se elvenni nem akarsz tőlem. Te csak monologizálsz. Hagyod kifutni a szádon, ami jön. Én meg hallgatlak, mit is tehetnék. Te meg nem tudod, mert nem szakmád, ez az én szakmám, hogy arra emlékszünk leginkább, amit nem fejeztünk be.

És én, akárhányszor találkozom veled, nem tudlak befejezni. Bár igaz, és ezért megkövetlek, először ki akartalak zárni az életemből, önvédelemből. Nem akartam arra gondolni, hogy lehetnék én is a te helyedben. Nem vagyok én világmegváltó, hogy gondoljak milliókra, milliárdnyi emberre, akinek vagy ezért vagy azért nincs, és nem is lesz nyugdíja. Hát ki vagyok én? Valami világszellem, ami egyensúlyban tart fényt és sötétet, szegénnyt és gazdagot? Bőséget és ínséget?

Dehogy, én csak egy túlélő vagyok, barátom. És mindig csak egyet. Egy napot. Ahogy a Gulagot lehetett túlélni. Ahogy Ivan Gyenyiszovics csinálta. Minden este számba vette a jót, hogy mi jó történt vele aznap. És örült. És nem fájdtotta a szívét a reménnyel. Mert látod, barátom, fájhat olykor a remény is. Sőt, ölhet is, igen. Hisz neked sincs kedved egy őrmesterrel tölteni majdani napjaidat. Pedig az lehetne a te jövőd útja. De nem kell, nem vágysz rá. Semmid sincs ugyan, se pénzed, se ingatlanod, de tartásod az van. Az megmaradt. Neked akármilyen élet nem kell. Neked fegyelmezett, fegyelmező, beosztott élet nem kell. Mert te művész vagy. És tényleg orgonista vagy, és lehet, lehet – látod, átálltam hozzád –, hogy lefogynál és sokáig élnél, de olyan lennél, mint a herélt kandúrjaink, kan kutyaink. Hosszú és eseménytelen életed lenne, és az már nekem se kellene. És az érzés se. A haszontalanság érzése se kellene. Ami kivet minden csoportból. A hasznavehetetlenség tudata nap mint nap, amivel maga, saját kezűleg veti ki magát az ember minden csoportból. Családból, társadalomból.

De látod, röhej, röhej, hogy nem tudsz meghalni. Mert mondod, mondod tovább, hogy a múltkor rosszul lettél, igyekszel meghalni valahogy, gon-

doltam, és bementél a cukrászdába leülni. A torkodon akadt a vérnyomás-csökkentőd. Mert látod, valamire vagy mégis, valamire születted. Istennek vagy a nagy világszellemnek dolga van még veled.

Mert nem fulladtál meg, valaki hátba csapott vagy köhögtél magadtól, de megmaradtál.

Én meg nem kérdeztem meg, hogy is volt, mert magamban, csendben röhögtem, vinnyogtam, csapkodtam a combomat nyerítve, mint egy, de tényleg, a gazdáját ledobó ló. Szabadon, barátom.

És lásd, én is találtam így, veled, általad halálnemet. Én röhögve, magamon vagy máson, de belül röhögve szeretnék meghalni. Én így szeretném *nem* elérni a nyugdíjkorhatárt.

De te, barátom, mivel férfi vagy. Mutogatós. Vagyis eleve tovább akarsz adni minden tudást a fiatal férfitársaknak. Te kiülsz, leülsz, beülsz valahová. És halálra rémisztet a sovány, hajtós, stressz által kasztrált gazdagokat. Rád néznek és nem hisznek majd a szemüknek. Hogy mi végre a hajtás, az önsanyargatás, a nő és gyermek nélküli élet?

Ha ez lesz, ha végül te leszel belőlük. Kövér, nagyon kövér, kissé spicces öreg, aki még levegőt se tud venni rendesen a hájtól és izomgyengeségtől.

Mert ők meg ezt tervezik(?) bizonyára. Téged, barátom. Hogy egyszer esznek, isznak, dőzsölnek majd, elengedik magukat.

És futópadra soha, de soha nem lépnek.

Viszont ha téged meglátnak, megüti őket a guta.

Jóval, sokkal előbb, mint a nyugdíjkorhatár. És ők nem hagynak nyomot, és őket nem akarja utánozni senki.

Mert természet- és emberellenesek. Addig vannak csak, míg milliók, milliárdok ínségben.

SIMONFY JÓZSEF

ideje

*elhagytam házamat
valahol a szamos-parton
elhagyom házamat
valahol a szamos-parton
gaz közt bozótosban
megrémült csiga
gaz közt bozótosban
megrémült csiga
kezemben egy somfával
vonatra szállok
kezemben egy somfával
vonatra szállok
a fülke velem van tele
a fülke velem van tele
beszélgetek mintha
idegenekkel
beszélgetek mintha
idegenekkel
döcög velem
az emlékezet
döcög velem
az emlékezet
nem voltam
senki szemefénye
nem voltam
senki szemefénye
fülkében fekhely leszek
magamra heveredek
fülkében fekhely leszek
magamra heveredek
olyasmit álmodok
tök üres az élet
olyasmit álmodok
tök üres az élet
ideje másik
idősíkba lépni
ideje másik idősíkba lépni*

SIMONFY JÓZSEF (1952, Zilah) 17 évesen publikált először, szinte egyszerre az Ifjúmunkásban és az Igaz Szóban. Első kötete 1992-ben jelent meg, húsz év várakozás után, azóta tucat másik követte. Készülő kötetének címe: danse macabre.

Gyermek jár

mégis nehezemre esik a távozás
mégis nehezemre esik a távozás
jólesne ha valaki marasztalna
jólesne ha valaki marasztalna
könyvem a bánat temérdek lapjait
lapozom öreg napjaimban bibliám
könyvem a bánat temérdek lapjait
lapozom öreg napjaimban bibliám
közelemben még hogy óceán
közelemben még hogy óceán
honnán ennyi hajótörött
reggelem partján
honnán ennyi hajótörött
reggelem partján
a gyermek jár az eszemben
rajta kívül senkim
a gyermek jár az eszemben
rajta kívül senkim
ő fog majd vezetni
ha látásom odatesz
ő fog majd vezetni
ha látásom odatesz
jární tanít beszélñi
jární tanít beszélñi
hogy a ceruzát ki ne ejtsem
fogja a kezem
hogy a ceruzát ki ne ejtsem
fogja a kezem
naponta háromszor
ráültet a bilire
naponta háromszor
ráültet a bilire
ha már nagyon nagyon
öreg leszek
ha már nagyon nagyon
öreg leszek

már el is

*gyermekeket az ablakból
mint vadnyulakat figyelem
gyermekeket az ablakból
mint vadnyulakat figyelem
gyönyörű kertem összetapossák
gyermekeket az ablakból
mint vadnyulakat figyelem
gyönyörű kertem összetapossák
fölszabálják földiepret málnát
gyermekeket az ablakból
mint vadnyulakat figyelem
gyönyörű kertem összetapossák
fölszabálják földiepret málnát
nadrágszárba ingujjába tömik
gyermekeket az ablakból
mint vadnyulakat figyelem
gyönyörű kertem összetapossák
fölszabálják földiepret málnát
nadrágszárba ingujjába tömik
barackot körtét fűtyörészve odábbállnak
gyermekeket az ablakból
mint vadnyulakat figyelem
gyönyörű kertem összetapossák
fölszabálják földiepret málnát
nadrágszárba ingujjába tömik
barackot körtét fűtyörészve odábbállnak
kiáltom én is veletek megyek
gyermekeket az ablakból
mint vadnyulakat figyelem
gyönyörű kertem összetapossák
fölszabálják földiepret málnát
nadrágszárba ingujjába tömik
barackot körtét fűtyörészve odábbállnak
kiáltom én is veletek megyek
már nem hallják el is tűntek*

KJELL ESPMARK

Bartók Béla a Harmadik Birodalom ellen

részletek

3. fejezet

Barátai közül néhányan a Goebbels elleni tiltakozását, hogy nem vették fel az „entartete”-k közé, fölösleges kihívásnak látták. Kihívás? Ez egy hadüzenet volt. És ha valaki, hát Goebbels ezt megértette.

Bartóknak volt erről egy álma, amikor csizmaország sötétjében elbó-biskolt a kupében. Az az álom annyira intenzív volt, hogy kifejezőerejével és élességével meghaladta a valóságot, talán még érvényességét is. Gondolatban most pontról pontra elismétli, hogy előcsalja tartalmát.

A vonósnegyest, melyet a barát Véghe Sándor vezetett, felhívták a Reichsmusikkammerba, s ott ültek maguk előtt az éppen befejezett hatodik vonósnegyes kottaival. Goebbels meg akarta érteni, milyen tartalékok fölött rendelkezett ez a kis nevetséges Bartók, amikor harcba indult az egész német haderővel szemben a gyűrött magyar csizmájában. Ezért ez az egyáltalán nem hivatalos ősbemutató.

Az álmodó, aki jelen volt anélkül, hogy látszana a képen, élénken tiltakozott. Ő nem adta hozzájárulását ehhez a koncerthez. És különben is a kották még ki sem voltak nyomtatva.

Formalitások!, kiáltotta valaki a teremben. Goebbels hangja volt, de a kiáltás a közönségből jött. Formalitások! A kihívó készségesen meg kell tudja mutatni a fegyverét.

Az ellenvetés kérlelhetetlenül logikusan hangzott. Bartóknak bele kellett törődnie és hagyni a koncertet lefolyni.

Goebbels odahívott számos pártfőnököt, magas rangú tiszteket és tisztviselőket egy kisebb aulába, hogy élvezzék a mulatságot. Az exkluzív közönséget nyilvánvalóan szórakoztatta már az is, amikor egy pohár erejéig összegyűltek, és nevetések és rosszmájú megjegyzések kísérték az első tételt. Nem volt egyértelmű, hogy a nyers és agresszív betétekre reagáltak elsősorban vagy a tonalitás nyilvánvaló hiányára. A határtalan fájdalom a felütés témájában az, ami összepréselte az álmodó mellkasát, úgy tűnik, elkerülte e megátalkodott közönség figyelmét. Talán egy kivétellel.

Mindenesetre az első tétel után az összegyűltek úgy gondolták, ebből elég, és ásitózva felálltak. Fáradt beletörődöttségükben még a zenészek is felálltak. De Goebbels megállította mindnyájukat. Erős aggodás fogta el,

KJELL ESPMARK (1930, Strömsund, Svédország) író, irodalomtörténész. Tizenhét verskötete és tíz regénye jelent meg, írt esszét és színpadi művet is. 1981 óta a Svéd Akadémia tagja. Számos nemzetközi irodalmi díj és kitüntetés tulajdonosa; a Stockholmban alapított Sorescu-díjat 2018-ban kapta meg. Műveit több mint húsz nyelvre fordították le. 2019 decemberében, amikor Sall László elmondta neki, hogy le akarja fordítani regényét, nagyon örült, hogy az ő Bartókja e fordítás segítségével végre „hazatér”.

SALL LÁSZLÓ (1961, Nagyvárad) költő, művelődés-szervező. A Két Évszak svédországi magyar művészeti kiadvány készítője, a göteborgi magyar napok szervezője (2005–2010). Legutóbbi kötete: Versutánczó szavak (versek, 2016, Holnap Kulturális Egyesület). Athena Farrokhzad (Vitsvit) fordítója (Fehérfehérré, HKE 2015). A Szépirók Társaságának tagja.

gyötrelem és elvarázsolt érzés kínozza. Kezével leülésre intette a közönséget, és egy „folytassák” biccentéssel a zenészeket.

A második tétel alatt Goebbels halálsápadt lett és egyre-másra a gallérját igazította. A harmadik alatt úgy tűnt, mintha valami szét akarna pattanni. Mintha a szeme el akarta volna hagyni a fejét. A negyedik rész elején a padlóra hullott és görcsbe rándult. A koncert megszakadt és a közönség egy aggódó kört alkotott a rángatózó és kiabáló test körül. Az üvöltések között összezárta a fogait és a keskeny arc izmai kötélként feszültek meg, s tajték jelent meg a százugokban. A zenészek elbizonytalanodva továbbra is a pódiumon álltak. Senki sem törődött már ezekkel az önkéntelen tanúkkal.

Mindenelőjel nélkül a helyszínen termett Hitler háziorvosa. Kigombolta Goebbels gallérját, megvizsgálta a szív működést, felemelte az egyik szemhéjat, hogy bevilágítson az agyba, majd ünnepélyesen egy akkora injekciós tűt vett elő a táskájából, amekkora a lóbeöntésnél használatos. Mikor a tűt a fény felé fordította, hogy néhány cseppet kinyomjon belőle, akkor az egyik tábornok elájult. De Goebbels magához tért a kezeléstől. Fel akart állni, de felszólították, maradjon abban a félig ülő pozícióban még egy darabig. Egy SS-ezredes biztosította, hogy egy kommandót vetnek be Bartók ellen. Egyenesen az álmodozóra mutatott, aki nem talált sehol védelmet.

De Goebbels felemelte a kezét: Ne bántsák! Azonban figyeljék meg minden lépését. Ez egy veszélyes férfi, egy nagyon veszélyes férfi. És egyáltalán nem szabad észrevennie, hogy megfigyeljük.

Azonban Bartók itt volt és mindent hallott!

Itt – de nyilvánvalóan mégsem itt.

Egy aggódó tanácsadó sietett elő. Talán ismeretlen volt miniszter úr előtt, hogy ez a Bartók nemcsak az 1919-es magyarországi kommunista epizódban a zenei tanácsban ült, hanem még ráadásul a Nemzetek Szövetségének egyik bizottságában is tag volt, ahol a faji és nemzeti határok feletti testvériességet méltatta. És ezt a perverz eszmét választotta szolgálni a zenéjében is. Egy susogás járta át a gyülekezetet és néhányan a pisztolytáskájukra tették a kezüket.

Az aggódó felemelte hangját, hogy még egy súlyos eseménnyel nyomatékosítson. A Bartók család 1920 után néhány évig menedéket kapott a zsidó bankár Lukács Józsefnél Budapesten, a lakás középpontjában a sziszegő kígyófajzattal, a legveszélyesebb kommunista, az esztéta Györggyel. Hogy a hazaáruló Thomas Mann szívesen látogatta ezt az otthont, szimpomatikus volt.

Lukács? És Thomas Mann! A közönség egy kört alkotott az álmodó körül, akik közül többnek is felismerte az arcát. Hiszen ezek voltak a budapesti jobboldaliak, ezek a náciaktól megfertőzöttek, ez a társadalmi osztály, amelyből szégyellte, hogy származik.

Egy másik tanácsadó egy még riasztóbb felvilágosítást tárt fönöke szeme elé. Bartók 1931-ben megvédte Toscaninit az olasz fasiszta testvéreik részéről indított teljesen jogos támadás idején, és ezáltal a zene integritása mellett érvelt, igen, szó szerint a művészetek autonómiájának védelmét követelte! Ezt az alakot be kell zárni. A közönség már lázongott.

Ebben az állapotban közbelépett a kamara egyik ideológusa, aki az épp elhangzottakhoz akart visszacsatolni. Az álmodónak sikerült kibújni a fenyegető körből, ám visszafordult, hogy ezt meghallgassa. Nem szabad eltekinteni, mondta az idegesen pislogó demagóg, a zenepolitikai kockázatoktól, ha Bartók szabadlábbon maradhat. Ha most az ő diatonikus hangsor alkalmazása a dúr-moll skálától való felszabaduláshoz vezetne, végső soron azt jelentené, hogy teljesen szabadon rendelkezik a kromatikus skála valamennyi hangja fölött. Megértette-e már a tisztelt hallgatóság? Mind a tizenkét hang egyenlő értéket kapott – ez tiszta kommunizmus!

A gyülekezet most forrni kezdett a felháborodástól, és erőteljes intézkedéseket követeltek Goebbelstől, de nemcsak Bartók, hanem mindazok ellen, akik egyetértenek vele. Hát nem lehetne darabokra tépni őt itt és most?

Uraim, kiabálta Goebbels, és kitárt karral igyekezett lecsillapítani a felkorbácsolt kedélyeket. Uraim, ne feledjék, hogy pillanatnyilag szerződésben vagyunk a Szovjetunióval és óvatosan... szétnézett, nincs-e a közönségben orosz diplomata, majd megnyugodva folytatta... a kommunista féreggel. De a továbbiakban maradunk a megfigyelésnél. A szigorú megfigyelésnél.

A gyülekezet, úgy tűnik, megnyugodott. Ha ezen a világon valamiben biztosak lehettek, akkor abban, hogy Goebbels nem felejt. De a tisztek és a bürokraták lopva egymásra néztek. Mi az, amitől Goebbels annyira fél? Annyira megrémisztette valami, hogy tétovázik közbelépni?

A zavart tekintetek most magához az álmodóhoz fordultak. Tudja talán ő, hogy mi rémisztette meg ennyire Goebbelst?

A kérdés felébresztette az álmodót és zavartan nézett körül a kupében. Volt üzenete az álomnak, de most túl ködös volt a gondolkodása, hogy alávesse az analízisnek, amit pedig ezek az abszurd bonyodalmak megérdekeltek volna. A gazdag tartalom csak most utólag nyeri el jelentését. Ebben a pillanatban ez az álom közvetlenül hivatkozik erre az aggasztó tiszteletre és e gyanús tevékenységre ezeknél, akik a nyomában vannak. Mintha Goebbels épp most adta volna meg az utasítást ezeknek az alakoknak a fekete autóban és nyomatékosította, hogy a megfigyelést diszkréten végezzék.

A kérdező tekintetek válaszra vártak: Mi volt az, ami ennyire megrémisztette Goebbelst? Ezt csak Bartók tudta.

Meg kell próbálnia választ találni. Az álom a képtelenség közepette egyfajta belső észszerűséggel is bírt. Egy intelligens, ám életveszélyes alak,

mint Goebbelsnek be kellett látnia, aki egy ilyen levelet vágott az arcába – egy levél, amelyben az írója azt követelte, hogy besorolják a kistaszítottak közé –, egy olyan ellenálló volt, aki megérdemli, hogy közelebbről megfigyeljék. És Bartóknak, aki ismerte saját tartalékait, világos volt, hogy miben nyilvánul meg egy ilyen megfigyelés.

Mi volt tehát az, ami az álom Goebbelsét ebbe a görcs-helyzetbe tudta juttatni? Mi volt az, amit megtalált a hatodik vonósnégyesben, feltéve, hogy készséges kiszolgálói minden valószínűség ellenére lemásolták a partitúrát. Minden valószínűség ellenére? Az ellenségnek, aki be tud jutni az emberek homlokcsontja mögé, nem jelenthet nehézséget megszerezni néhány kottát. Természetesen Goebbels minden anyaghoz hozzáfért, amire szüksége volt. Talán néhány összeegyeztethetetlen ötletre számított, harmonikus fegyelem és a logikus fejlődés felelőssége nélkül. Amivel találkozott, az pedig valami egészen más volt. Már ez, hogy a felütés tematikus anyaga folyamatosan visszatért, ez az állandóan változó makacsság, már ez el kellett rémissze őt. És a mély bánat, igen, az erős együttérzés az elszánt hangsorban – nem volt elég arra, hogy megértesse, hogy ez a megbízhatatlan zene szövetségben állt a leigázottak tömegeivel a növekvő Birodalom határain túl? Ráadásul az egész mű úgy fejeződött be, ahogy azt már a felütés expozíciójában kellett volna sejteni, mégis valahogy belülről lepte meg az embert. Az újra és újra, ami paradox módon váratlan volt. Hát nem ez a könnyörtelenül ciklikus forma, ez a mindegyre szigorúbb bezárt-ság tette, hogy Goebbels a gallérját igazgatta – mintha ebben a formában érezte volna meg a kötelet, mely lénye felé közeledett a diadal évei alatt. A vonósnégyes ismerte útját a titkolt rettegése felé.

Az, ami Goebbelst oly sápadttá tette, mint a zsebkendő, mellyel halántékát törölte, valószínűleg a visszafogott tremoló volt, ami a cselló szólamot követi a *Marcian* rész bevezetésében, egy három oktávnyi idegesítő ugrás, amely nemcsak a tisztelet hiányát mutatja, hanem felfedi váratlan kapcsolatok megtalálásának a veszélyes képességét is. De az igazi kihívás természetesen a harmadik tétel burleszk medvetánca volt, amely hol innen, hol onnan sújt le szemtelen ütemváltásaival – hogy gúnyosan sikló negyedhangok sorozatát irányítsa a germán zene védtelen lelkébe.

Vagy a hatodik vonósnégyest szerezte meg Goebbels, vagy valamelyik korábbi elérhető művet hasonló mozdulatokkal és hangmagassággal, s máris kész a fenyegetés. Ez az idejekorán megfihéredett bozontú karcsú kis Bartók hátba tud támadni egy fegyverrel, melyet egyetlen hadsereg sem tudott előre látni. Zenéjének olyan érzékisége van, amely ellen nem lehet védekezni.

Talán nincs is egyedül.

A kérdés az, hogy a zene mennyire árulta el szerzője sebezhetőségét. Hiszen egy igazi hangművész képtelen bármit is eltitkolni. Minden gondolat, fenntartás, minden titkos szándék kiolvasható a zenéjéből – ezen

a ponton ő és Sztravinszkij teljesen más véleményen vannak. Hát nem megírta Mártának kapcsolatuk elején – az első vonósnégyesre utalva –, hogy belátta, a mű bármely önéletrajznál pontosabban felfedi az ember életében történt fontos dolgokat és azokat a szenvedélyeket, amelyek azokat irányították? Minden lélegzetvétel, igen, az élet minden megnyilvánulása megőrződött a zenében.

A kérdés, mit értett meg Goebbels. És hogyan gondolta kihasználni mindazt, amit megtudott.

A hatalom természetesen mindenáron meg akarja akadályozni állampolgárainak, hogy a művészet segítségével túllássanak az általa ellenőrzöttön. Ő maga megengedheti magának a tiltott terméket, mint imént az álomban, egyrészt hogy szórakozzon, másrészt pedig hogy informálódjon egy csöppet. Megtörténik ilyenkor, hogy a hatalmat meglepetésként éri, mi az, amit eltiltott alattvalóitól.

Goebbels így vagy úgy megértette.

Bartók határozottan előrehajol az asztal fölött. Érzi, miben áll a hatalma. Föld folyjon a hangjegyek között, kerges kezek nyoma látszódjék a partitúrán és parasztcsizmákra emlékeztessen a ritmus, egyszóval egy dühös vitalitás – de fergetegesén, ahogy az *Allegro barbaróban*, gúnyos válaszul a vádakra, miszerint ő meg Kodály voltak „az ifjú barbárok”.

5. fejezet

Bartók úgy érzi, egy új bizalom feszül az izmaiban. Talán a nyomozók ott abban az autóban, ők is sérülékenyek valamilyen módon, amit ő eddig még nem fejtett meg. Csak az különös kicsit, hogy úgy tűnik, csak őt aggasztja a jelenlétük. Nem akarta felhívni Ditta figyelmét a megfigyelésre, hogy ne ijessze meg őt. De mostanra neki is észre kellett vennie – anélkül, hogy a legkevésbé is zavarná. A többi vendég is itt az asztalok körül ugyanilyen kevéssé tűnik zavartatni magát a fenyegető látogatástól. A vendéglős és felesége is, akik megkezdték a terítékek leszedését az üresen maradt asztalokról és a Van Gogh-székeket egymásba gyűjteni az eresz alá, motyognak valamit egymás között és hosszasan fürkészik a teret – anélkül, hogy tekintetük megakadna a vészjósló autón.

A betegsége teszi, hogy elkezdett hallucinálni? Hosszasan mustrálja a férfiakat a fekete Citroënjükben. *Most* látja őket az összes történésben, azzal a pontossággal, amit mindig is megkövetelt akár a benyomásaitól vagy megfogalmazásaitól. Bízhat-e még az érzékeiben? Azt akarják, hogy kételkedjen bennük? Ha ez sikerülne nekik, nehéz helyzetbe kerülne.

Itt megáll. Ha a nyomozók ott a sarokban képzeletmagzatok, mégis tökéletesen megfelelnek a helyzetnek – és a félelmeinek. Azt kell mondania, hogy feltűnő módon megtestesítik a különösen megalapozott aggodal-

mát. A fenyegetés, mely ott lebeg fölötté és felesége fölött, igenis valós. És nincs abban semmi különleges, hogy néhány felügyelő és egy fenyegető fekete autó formájában öltött testet. A kísértő alakok, melyektől szíve időről időre elszabadul, – az ő számára – nagyon is léteznek.

Épp amikor megnyugodva poharát az ajkához helyezné, egy süvítő és vonyító vihar vonul át a téren. Visszatérő jelzések ezek, csak most újult energiával! A nyomozók Citroënjének hátsó ajtaja kicsapódik és egy férfi pattan ki, lerántja a fülhallgatót és a füléhez kap, mint egy hangsokk után. A másik kettő is kiszáll és próbálnak a rádióssal értekezni, de az csak rázza a fejét és a bal fülére mutat. Az egyik nyomozó előveszi a pisztolyát és néhány dühös lépést tesz a vendéglő felé, miközben a másik igyekszik ezt megakadályozni. Mikor a higgadtabb közülük nem tudja megakadályozni az agresszívet, hogy az uralkodjon magán, egy papírt vesz elő és rácsap a kezével. Majd egy mozdulatot tesz a fejéhez, mintha kétségbe vonná a másik intellektusát. Mindhárman visszaülnek az autóba. Olyannyira valóságosak, amennyire ezt csak el lehet várni.

Mi az, ami történik? Az autóban ülő férfiak tapogatóznak, de valószínűleg hamarosan újra találják a történetben egy kapaszkodót a hidegen absztraháló nyelvük segítségével.

Bartók egyből azonosította ezt a süvítésből és vonyításból álló szellőkést, ezt a zúgást, mintha valaki a lehangosabban lévő rádiót csavarná az állomások között. A jelzések, ahogyan azt gyanította, abból a kis észak-szlovákiai faluból jönnek. Felismeri a hangokat, mintha mindet lejátszotta volna a fonográfján.

Azon a felfoghatatlan erősítőn keresztül, ami az övé, pattogó és értelmezhetetlen, de megkülönböztethető hangok zűrzavara terjed az asztal körül. Egy távoli rémület van most itt Nîmes-ben jelen, annyira egyértelműen, hogy felfogja minden levél földre hullását, miután az átzörgött a száraz lombon keresztül. De a többiek körülötte mintha nem észlelnének semmit. Egy idősebb pár hátradőlve nyomatékosan, a legkisebb aggodalom vagy kíváncsiság nélkül élvezi Gauloises-át.

Mit akarnak tőle? A nyikorgó és pattogó hangok egyértelművé válnak, mintha a kód nála lenne és ő e nehezen értelmezhető hangok fordítójává válna. Feszülten figyel, még le sem tette kezéből a poharat, benne az utolsó csepp Perrier-vel. Az asztala köré gyülekező hangok ropognak a rémülettől és bánattól, mire az üzenet lassacskán megjelenik. Nyilvánvalóan egy SS-kommandó túszoikat ejtett a faluban és éppen most puskatussal és rúgásokkal kényszerítik be foglyaikat a kis kápolnába. Az elképzelhetetlen bármelyik pillanatban megtörténhet.

A távoli terecske a templomkapu előtt oly közelinek hallatszik, hogy ha kinyújtaná a kezét, meg tudná érinteni az egybegyűlteket. Minden megkoppott utcakő emlékszik az örökön új hódítókra, akik végigdübörögtek a falun. A középén álló félig lekopaszított fa nehéz tapasztalatokat hordoz;

ágairól lógtak a falubeliek, akiket senkinek nem volt szabad levágni, míg véget nem ért a hét. És a kis település köré sárból és égboltból egy szféra épül, egy utak nélküli élet – de újra és újra, évszázadról évszázadra megszállva e kegyetlen hordák által.

A falu kis közössége megosztott bent a kápolnában lévő felfoghatatlan szorongásban és a hangtalan kiáltásokban kint a téren. Gyülekezni tilos. A kétségbeesettek nem segíthetnek egymáson. Szétszórta állnak, mint magányos árnyékok az alvilágban, mindegyikük absztrakt közösséggé hasítva, szétszört darabok, önmagukba forduló dalok, valóságuktól megosztott fagyottan kuporgó alakok, akik mégis egymást keresik a halk dúdolásban.

Akkor dal hallatszik ki belülről, a kápolnából egy ősrégi zenei nyelven, mely ellenkezik a katonák zenéről alkotott fogalmával. A foglyok odabent összeéneklük magukat a szürke ősökkel, akik a kétségbeesésben kitárt karral fogadják őket. Néhány másodperc alatt évszázadnyi bánat és remény, kétségbeesés és szeretet kel életre, hogy fogadja az üldözötteket. A holtak és a még nem holtak találkoznak ebben az énekben, mely nem ismer sem dűrt, sem mollt, hanem átfogja az egész fekete-fehér létezését. És nem azt mondja, te és te és te, hanem azt, mi.

Oly jól ismeri őket. Évtizedek óta megvan neki minden hang, minden tónus egy viasztekercsen, minden nyom, mely egy egyre erősödő összefogásról beszél a szeszélyes országhatárok fölött.

A jelzések már vigasztalhatatlanok. A kápolna belsejéből gépfegyversorozat hallatszik újra és újra. Néhányan még énekelnek odabent. Egy újabb sorozat után már csak egy magányos hang hallatszik. Egy pisztolylövés elhallgattatja az utolsó tónust.

Bartók bal keze összecsukódik és kinyílik, összecsukódik és kinyílik. Mit tehet?

Tanúskodni. Ne feledj el minket!

Majd csörömpölve megnyílnak a kapuk. Hallatszik, amint a katonák kivonszolnak néhány élettelen testet és lerakják a kövezetre. Odabent sercegés, mint egy terjedő tűz. A parancsnok ordít néhány szót, amit úgy lehet értelmezni, mintha példát akartak volna statuálni. Ez volt az ára a körzetben végrehajtott szabotázsoknak. Egy újabb sorozat a házak közé megerősíti, hogy a haderő elleni minden támadást ugyanazzal a drákói szigorral fognak megtorolni, azzal az intézkedéssel, mely elégedett vakságával, hiszen a lakosság az igazi tettesek elhallgatását választotta.

A többi túszt odabentről lehet kihozni.

Néhányan a téren várakozók közül megindulnak, de a katonák felémelt fegyverrel megállítják őket. Zurück, zurück! Noch nicht. Hamarosan kicsapnak a lángok a kis kápolnából.

Ezt hallja ő. A holtak a téren folytatják éneküket, most halkán, majdnem olyan halkán, mint a lehulló levél zizegése, de a mai napon történte-

ken túlmutató makacssággal. És bent a kápolnában égő testvéreik szikrázó hangon válaszolnak nekik. A mezőkről énekelnek, melyek dacosan újabb aranyló termést hoznak majd, míg fű és pipacs nő a megszállók koponyáiból. A fiatal szerelmesekről énekelnek, akik mámorosan lépkednek az utak mentén, amelyek rég elnyelték a könnyörtelenek nyomait a kavicsok közé. És az ősökéről énekelnek, akik gyengéden emelik fel a legyilkoltak testét és viszik őket vállukon a szomorúan dúdoló időtlenségbe.

Újabb sorozatokat eresztenek a megránduló testekbe, de az ének, az ősi makacs pentaton hangsor folytatódik. Réműlt léptekkel ugranak fel a katonák járműveikre és tűnnek el.

Bartók szeme tele könnyel. Mi az, amit elvárnak tőle?

Nem hallotta a haldoklók énekét? Nem hallotta a téren várakozók halk melódiáit? Akkor tudja, mit remélnék tőle.

Hiszen rá bízták ez egész énekkincsüket, évszázadok szűkölködésének és örömeinek, kínjainak és közösségi tapasztalatának a párlatát – és a faluba újra és újra, a kövezeten diadalmasan csattogó patákkal betörő, könnyörtelen hódító hordák elleni bölcs stratégiákat. Hiszen ő az, aki ismeri a múltjukat és ezért értheti a haldoklók és a holtak énekét. És ő az, aki zenéjén keresztül hangot tud adni ezeknek az életeknek, melyeket az új, értelmetlenül kegyetlen hódítók oltottak ki.

Felesége keze az övéen pihen, mintha sejtene gyötrődését, anélkül, hogy érzékelné az asztal körül a jajgatást és a ropogást vagy felfogta volna, hogyan keresték őt a szavakon túli kétségbeesésükben. A szomszédos asztalnál beszélők és nevetgélők sem fogták fel ezt a kétségbeesett könnyörgést. És főleg: senki sem tudta megkülönböztetni azt, ami a segélykérők nyikorgó és pattogó hangjaival kezdődött. Azt, ami egy határtalan partitúra kezdete.

Fordította: SALL LÁSZLÓ

Akiért a harang szól – Nagyváradon

Ami Barak kurátorral Horváth Gizella beszélgetett

Művészet

Művészeti események független kurátora Ami Barak, aki Romániában született, de Párizsban él és dolgozik igen régóta. Számptalan nagy jelentőségű művészeti kiállítás produkciós vezetője, a többi között a 2011-es, 54. Velencei Biennálé román pavilonjéé és a 2017-es temesvári Art Encounters biennáléé. Beszélgetésünk 2020. szeptember 3-án a nagyváradi vár művészeti galériájában, az *Akiért a harang szól* című kiállítás megnyitója alkalmából készült, ennek is Ami Barak a kurátora.

Véletlenül

Horváth Gizella: *Hogy lesz valakiből, aki a romániai szocializmus hajnalán született, rangos nemzetközi művészeti kiállítások kurátora Párizsban?*

Ami Barak: Véletlenül születtem Naszódon (a szüleim épp ott jártak látogatóban), Nagybányán telt a gyermekkorom 1970-ig, akkor jutottam Bukarestbe az egyetemre; művészettörténetet és művészetelméletet tanultam. 1974-ben, tanulmányaim végeztével, törvényesen emigráltam Izraelbe, a román állam pedig visszavonta az állampolgárságomat, mert „hazaárulónak” számított akkoriban, aki emigrált. Így, csaknem egy hónapig, hontalan voltam, ami – filozófiai értelemben – számomra ideális helyzet volt.

H. G.: *Romániába 1990 után térhetett csak vissza?*

A. B.: Romániában 1995-ben jártam először, hivatalos úton. Izraelben éltem 1974-től 1982-ig, nyolc éven át. Párizsba ismét csak véletlenül kerültem, 1982-ben.

Több helyre is pályáztam doktorandusznak, de a kérdés az volt, hogy ki fogad el ösztöndíjasként, hiszen saját költségéből nem futotta volna rá, mert a zsebem üres volt. Végül

HORVÁTH GIZELLA (1962, Aninósza) egyetemi tanár. Tanulmányait a BBTE filozófia szakán végezte. A PKE művészet-filozófia-professzora, a Művészeti Tanszéken oktat. Kötetek: A vitatechnika alapjai (Kv., 2002), Maine de Biran. Egy filozófus életútja (Kv., 2005), Túlélőkészlet az esztétikához (2012), A szép és a semmi (2016), Képek-letes történetek (2017).

a francia kormány ajánlotta fel ezt a lehetőséget, így kerültem Párizsba, s ott rögtön jobban éreztem magam, mint bárhol másutt. Ahogy a franciák mondják: „cherchez la femme” – így találtam én is rá a feleségemre.

Művészettörténetet tanultam, de a művészet jelene jobban érdekelt, mint a múltja.

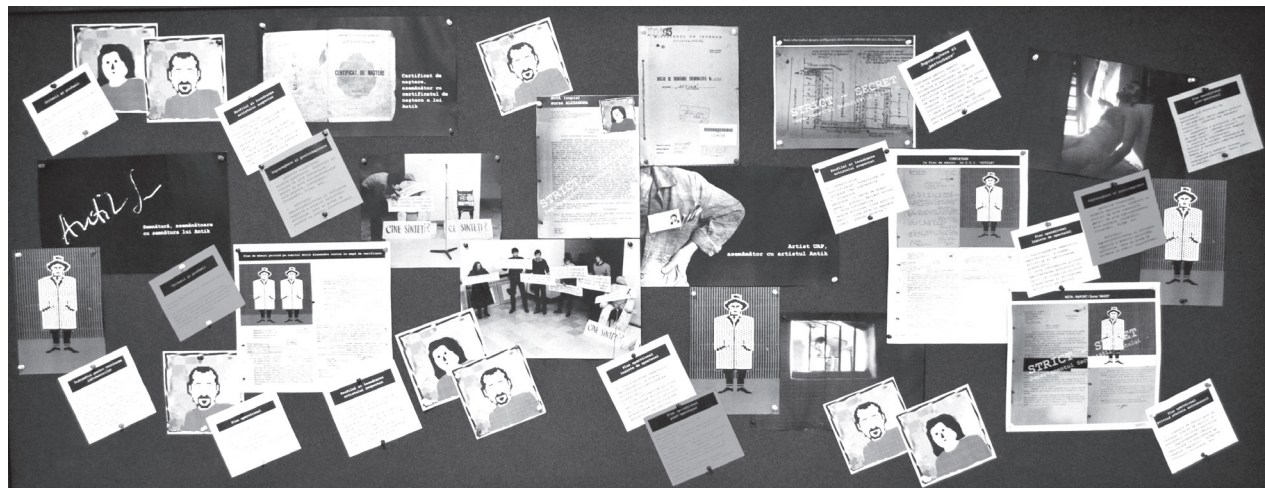
A lumpen-kurátorok nemzedékéhez tartoztam

A. B.: '77-ben véletlenül szerveztem meg az első kiállításomat. Egy kis fotós iskolában tartottam kurzus-

kat, amolyan posztliceális magániskolában, amely elsősorban ipari fotózással foglalkozott, hirdetési céllal. Az első kuratóriumi munkám ebben a fotós iskolában volt.

Megjegyzendő, hogy én a lumpen-kurátorok generációjába tartozom, vagyis nem tudtuk igazán, hogy mit is csinálunk, senki sem képzett erre minket. Úgy kurátorkodtunk,

hogy nem is tudtuk, épp kurátori tevékenységet folytatunk, valahogy úgy, mint Jourdain úr, Molière úrhatnám polgára, aki nem tudta, hogy prózában szokott beszélni! A kurátori foglalkozás még viszonylag új.

*Antik Sándor:
Detective art, 2019,
vegyes technika*

*Részletkép a kiállításról,
az előtérben Bartha Sándor:
Quarantine work, 2020,
loop video*

H. G.: A Romániai Szakmai Kódexbe 2017-ben került bele.

A. B.: Franciaországban meg 2016-ban. Harcoltam azért, hogy elfogadtassam francia nyelvterületen a „kurátor” szak kifejezést. Azelőtt a számomra kétesen csengő „kiállítás-biztos” kifejezést használták.

lehet jelentkezni. Emlékszem, amikor a '90-es években elkezdtem tanítani a kurátorság gyakorlatát és bibliográfiát kerestem a diákoknak, nem találtam semmit. Manapság már minden kedden és pénteken

A művészeti kurátorság születése 1969-re tehető, a *When Attitudes Become Form* című kiállítással, amelyet Harald Szeemann rendezett, tehát mintegy ötven éve létezik ez a szakma. A kurátor az, aki az ötleteket, a műveket és a művészeket összehangolja. Érdekes, hogy a mai kurátorok többsége nem művészettörténész alapképzettségű. Sokan a társadalomtudományok, szociológia, filozófia vagy közgazdaság irányából érkeztek. Ma már létezik akadémiai szintű kurátorképzés mesteri fokozattal, s erre bármilyen végzettséggel

megjelenik egy *On Curating* témájú szaklap.

Meghatározó élmények

A. B.: A '90-es években nagyon érdekelt a feltörekvő nemzedék, vagyis azok a művészek, akik, koruktól füg-

*A terem közepén a padlón
Gerendi-Enderle Anikó:
My Yellow Page, 2000–2004,
vegyes technika*

getlenül, az első lépéseket teszik meg a pályán, akik megjelennek a művészeti porondon. Arról voltam nevezetes, hogy egyike vagyok azoknak, akik tudják, mi történik. Franciaországban én voltam az első, aki Montpellier-ben 1994-ben kiállítást szervezett Douglas Gordonnak. Kiállítottam Dominique Gonzalez-Foerstert, Philippe Parrenót, Pierre

Huyghe-t, Chris Burdent... Volt egy szűk kör, akiknek ez volt a híre, hogy tudják, hogy mi történik. Azok, akiket kiállítottunk, egyfajta visszajelzést kaptak, ezután már nemzetközi szinten folytathatták, majd biennálékon.

Figyeltem a művészeti porondot, kapcsolatban álltam a kollégákkal, a művészekkel... 1993-ban találkoztam Párizsban

Ioan Bunuș;
Pandemia, 2020, tus, Canson akvarell papír,
vetített videó a lap felső oldalára

Sharon Essorral, a már a '70-es, '80-as években jelentős londoni Lisson galéria igazgatójával. Egy fiatal művész kíséretében jött, aki kávé és sör melletti beszélgetés során egyszer csak azt mondta, hogy érdekes lenne, ha elmennék Glasgow-ba. Megfogott a személyisége, s mivel a mobilitási kultúra kezdetén voltunk, felültem egy gépre és elrepültem Glasgow-ba. Ez a fiatalember, akiről beszélek, Douglas Gordon volt. Glasgow-ban megismertem egy egész művésznemzedéket: Jonathan Monk, Martin Creed, Martin Boyce, Simon Starling. Csoportos műhelyekben dolgoztak, nem voltak forrásaik, de aktívak és elhivatottak voltak. Így, mintegy véletlenül találtam rá egy fehér foltra, ami épp kezdett megjelenni a térképen. Glasgow-ban jelen lehettem egy művésznemzedék megszületésénél.

Másik meghatározó élményem az 1992-es, határozott cél nélküli Los Angeles-i utazásom volt. Öt napon belül találkoztam Paul McCartney-val, John Baldessarival, Chris Burdennel és Nancy Rubinsszal, Mike Kelleyvel, Charles Rayjel, egy tucat művésszel, és le voltam nyűgözve. Ez egy sokk volt, hihetetlenül intenzív, és egészen más világ.

A művészeti világ terjeszkedése

A. B.: Néhány évtizede tanúi lehetünk annak, hogy a művészeti világ hihetetlenül kiterjedt. Mikor Párizsba kerültem, a '80-as évek elején a Modern Művészetek Múzeumában

voltam gyakornok, és az első kiállítás a Hanne Darbovené volt 1984-ben. A művész hírneve ellenére kevés résztvevő volt, mintegy ötven-hatvan személy. Ma, a Palais de Tokyo-ban, amely a kortárs művészetnek meghatározó tere, ezrek vesznek részt egy kiállításon. Másik érdekes jelenség a művészeti piac nagymértékű kiszélesedése. Valami olyan ez, mint ami a reneszánsz idején volt. A művészeti piac fejlődött, a művészek száma megnőtt, ahogyan a gyűjtők száma is, és az intézményrendszer exponenciálisan megnőtt. Kínában szinte naponta nyit egy-egy új múzeum. 2010-ben Sanghajban egyetlen kortárs művészeti múzeum működött, ma tizenöt van. A pekingi központi művészeti akadémia első évén tízezer diák tanul. A jelenség hihetetlen mértékű.

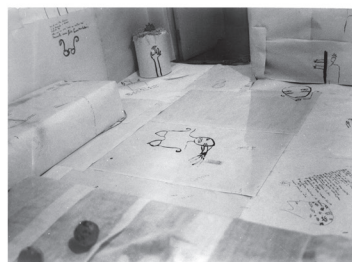
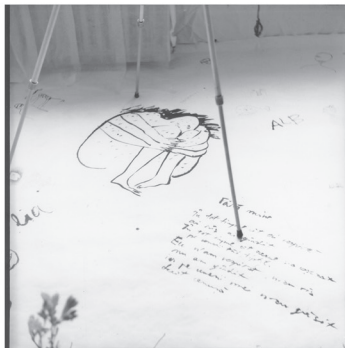
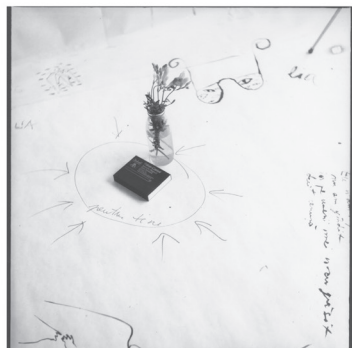
Ioan Aurel Mureșan:
Călătorie magică a duceleui d'Ivry, 2005,
akril, viaszosvászon

H. G.: A 2003-ban és 2004-ben Párizsban, többtucatnyi helyszínen zajló *Nuit Blanche* megafesztivál megrendezésekor is tapasztalta a művészetek expanzióját?

A. B.: Eredetileg a *Nuit Blanche* a múzeumok éjszakája variánsaként született meg, de a párizsi múzeumok nem mutattak iránta érdeklődést. Akkor született meg a döntés, hogy olyan helyszíneket vonjunk be az események megszervezésébe, amelyek eredetileg nem álltak kap-

csolatban a művészetekkel: piacok, templomok, parkok, utcák... Eleinte fogadásokat kötöttünk a majdani résztvevők számára, és a maximális tét 20 000 résztvevőt várt, ami számomra valószínűtlenül magasnak tűnt. Lélektani sokként hatott a szervezőkre azt látni, hogy százazrek jöttek el, ami teljesen szokatlan volt, mérhetetlenül sok. Ezeknek az embereknek a többsége soha sem járt múzeumban vagy kortárs művészeti kiállításon. Azért jöttek el, mert egyszeri alkalom volt, és éjszaka. A szervezők azt

mondják, hogy egymillió látogató van, de ha ez túlzás is, csak marad olyan nyolcszázazernyi – egyetlen éjszakán. Összehasonlításképpen: még a leglátogatottabb kiállítás se hozott a Grand Palais-ban vagy a Pompidou-ban hasonló számú látogatót. A Louvre-ban a nagy Leonardo-kiállítás öt hónap alatt hozott

Dan Perjovschi: Mere roșii, 1988, installáció

Fotó: DOREL GĂINĂ / DAN PERJOVSCHI

hatszáz-ezer látogatót, a Pompidou-beli Dali-kiállítás ötszáz-ezret.

A változások is nagyon gyorsan mennek végbe. Az utóbbi húsz évben azt tapasztaljuk, hogy két-három évenként jelentkezik egy-egy újabb művészgeneráció. Világos, ez már nem 20. századi jelenség, amit valamilyen művészettörténeti címkével láttunk el, mint kubizmus, szuprarealizmus, minimalizmus – túl vagyunk már az izmusokon. Már az évtizedelésen – '80-as, '90-es évek – is túl vagyunk. 2000-rel kezdődően a dolgok fejlődtek, hullámokról beszélünk, underground irányzatokról, s ezek mozgalmibbak, militánsabbak, politikusabbak. A művészet társadalmi témákra fókuszál: a genderre, faji vitákra, a kreolizációra, a társadalmi egyenlőségre, ökológiára és más olyan kifejezésekre,

Ciprian Mureșan:
All the Images from a Book
on Rodin, 2020,
rajz, ceruza, papír

Ferenczi Károly:
A költő (Hunyadi Mátyás), 1984,
digitális print

amelyek nyitásra, állandó változásra buzdítanak. Ilyennek látom én a kortárs jelenséget. Mint egy gazdag stiláris változatosságot. Már nem beszélhetünk relacionális esztétikáról, absztrakt művészetről stb. Egy festő csinálhat performance-t is vagy „sound piece”-t is egyszerre, vagy aki videózik, rajzolhat is vagy készíthet szobrot, installációt. Annak az aktualizáló jelenségnek vagyunk a tanúi, hogy a kommunikációban egyre hangsúlyosabb szerepet kap a technológia. A művészek bölcsőjében már ott volt az okostelefon, és ebből a perspektívából fognak alkotni is.

A posztmodern már túlhaladott. Hajlamos vagyok inkább az „after modern” terminust használni, s ezen a modernitás

pretextusként való használatát értem.

A modernitás, ami egy bizonyos szabad mozgásteret nyújt, megengedi, hogy periferikus dolgokkal zsonglőrködjünk, olyanokkal, amik nem is tartoznak bele a modernitás normáiba. Művelhetsz figuratív festészetet anélkül, hogy retrográdnak bélyegezzene. Ha kedved támad egy virágcsokrot készíteni, megteheted, feltéve, hogy találóan illeszkedjen a jelenkorhoz.

*Dorel Găină:
Amib 59 (camuflarea discretă
a sentimentelor noastre
redescoperite în tâmplător),
2020. június 29. éjjel,
szék, trombita, katonai álcakabát*

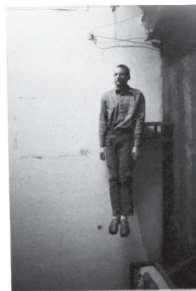
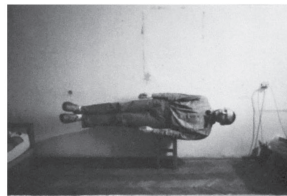
*Dorel Găină:
Amib 58 (Ante-Duchamp, la
Mariée mise a nu par ses
célibataires, meme), 2018, tükör,
szék, fotó, ráma, törött üveg,
spárga*

Egy aszinkronikus és hangsúlyeltolódott „szinkópás” történet

H. G.: *A feltörekvő nemzedék pártolójaként mi az, ami ebben a sokszínű világban meg tudja ragadni a figyelmét?*

A. B.: Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy foglalkozhatom a párizsi Salon de Montrouge-nak nevezett ese-

ménnyel, amely az újonnan jelentkező művészeket népszerűsíti, és minden évben megrendezik. Van egy bírálóbizottságunk, ahova mintegy kétezren pályáznak évente. Közülük körülbelül ötvenet mutatunk be kiállításon, így első kézből informálódhatunk. Míg régebben sok volt

Szabó Csongor:
Lázadás a bolygómozgás ellen,
2017–2018, 16 darabból álló
fotósorozat

az autodidakta, manapság már a művészek többsége az iskolából kerül ki. Az iskolák hasonlóak, és a végzetek is. Az egyetemek jól megtanítják őket a bemutatkozásra. A kurzusaik is hasonlóan.

H. G.: *Hogy tudják őket mégis megkülönböztetni? Mik a művészi minőség kritériumai?*

A. B.: A kritériumok játéka igen széles, és tovább tágul. Számomra a jó művész az, akinek van mondanivalója, tudja, hogy ezt hogy mondja ki úgy, hogy felkeltse az érdeklődésem, és ezt egyéni módon is tegye. A modernitás egyik ismérve a másokkal összetéveszthetetlen egyéniség. Olyan, mint egy aláírás. Ha van egy karakteres aláírásod, az azt jelenti, hogy megvan a tehetséged és az intelligenciád ahhoz, hogy te magad légy, hogy el tudd mondani, ami a szívedet nyomja. Nincs jelentősége a műfajnak, a kifejezési formának, persze az alkotást jól meg kell csinálni, de fontosabb, hogy a kifejezési forma koherens és intelligens legyen.

H. G.: *Mennyire fontos összetevő az esztétikum?*

A. B.: Az esztétikum mindig is fontos volt, nem lehet tőle olyan könnyen megszabadulni. Az emberiség nem ússza ezt meg. De az esztétikum időbeli tényező. Az, ami nekünk tetszik, nem tetszik a nagyszüleinknek, de még a gyermekeinknek sem. Nem vagyok híve Kant egyetemes esztétikai kánonjának. Az esztétikum időbeni, társadalom- és kontextusfüggő dolog. Az esztétikum kritériumai nem azonosak Szenegálban vagy Kongóban, mint ahogy Pekingben sem olyanok, mint San Franciscóban. Ez a 20. század kitűnő fordulata: meghaladtuk a Nyugat-centrikus látásmódot. Vannak művészek mindenfelé, és nem mind alkotnak úgy, mint a keleti parton. Ez egy különidejű és hangsúlyeltolódott „szinkópás” történet.

Kiért szól a harang?

H. G.: *Kiért szól a harang Nagyváradon?*

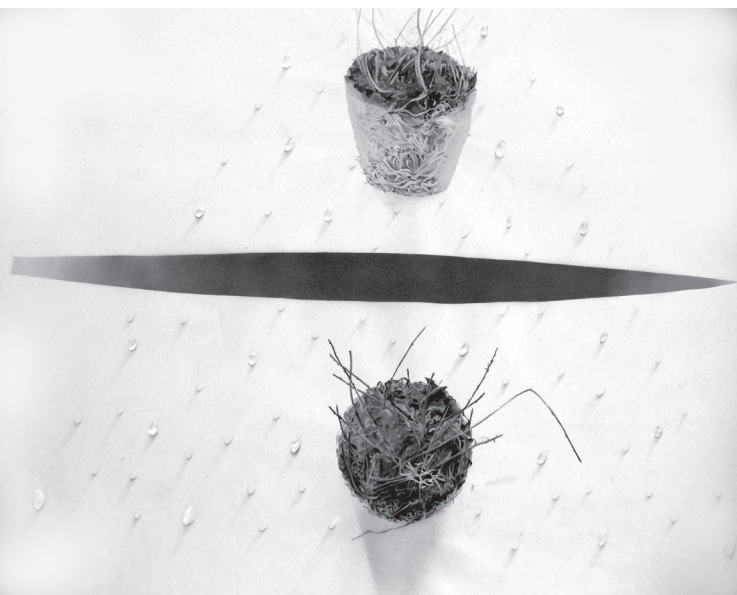
A. B.: Ez is egy véletlen volt. Én persze sose gondoltam, hogy valaha projektet hozok létre Nagyváradon. Nem ter-

Fekete Tibor:
Felfújható önarckép, 2010,
interaktív installáció

veztem. Magda Cârneci a barátom. A párizsi Román Kulturális Intézet igazgatója volt, és ő írt nekem egy e-mailt arra kérve, hogy támogassam a Képzőművészek Egyesülete nagyváradi fiókja elnökének, Vioara Barának a kezdeményezését. Ő megkeresett, igent mondtam, és megismertem a projekt részleteit. Én nem vagyok olyan kurátor, aki propaganda jellegű, szindikalista kiállításokat csinál. A helyi művészek népszerűsítése csak járulékos eredmény lehet, de kell egy alapgondolat, ami köré megépíthetem a kiállítást. Fontos a helyszínt is szemrevételeznem. És ettől kissé megijedtem. Nem kapcsolódhattam bele egy olyan projekt-

[Vioara Bara], azt szeretném, hogy a kiállítás maga egy történelmi fejezet legyen, ami a máig vezet. Érdeklődtem az újabb, hasonló kaliberű művészek iránt. Az is tetszett, hogy Nagyvárad, maga a város, számított azoknak a művészeknek, akik a későbbiekben ismertté váltak. Tudtam, hogy Mircea Cantor, aki közeli barátom, Nagyváradon született és iskolatársa volt Ciprian

be, amelynek a célkitűzései ennyire szerények. Az én feltevésem az volt, hogy szabad kezet kapjak, és a helyszínt gondolják át még egyszer, illetve frissítsék fel, javítsák meg, tisztítsák meg, hogy legyen megfelelő hely az elképzeléseim számára.

Hála Ujvárossy László könyvének, amely nagyváradi történelmi színhelyekről szól (*Kísérleti művészet Nagyváradon a '80-as években*), azt láttam, hogy a '80-as években Nagyvárad az volt, amivé Kolozsvár vált a '90-es években; itt néhány művész valami különbözött, eltérőt képviselt, mint a romániai főszó, egyfajta sziget volt, ahol művészi szempontból érdekes dolgok történtek. Mondtam Vioarának

Mureșan, aki egy évig itt volt. Azt is megtudtam, hogy Dan Perjovschi és Lia Perjovschi szintén itt éltek. Meg hogy létezik ez az egyetem [Partiumi Keresztény Egyetem], ahol Antik Sándor és Bartha Sanyi tanítanak, akiknek a munkássága tetszik és érdekel. Arra gondoltam, hozzuk őket össze. Így született meg a projekt: egyfajta vegykonyha, amely összeköt egy fontos történelmi pillanatot a várossal. A cím Hemingway regényére utal, mert

Kerekes Gyöngyi:
Herbárium 5., 7., 1989,
rajz, vegyes technika, papír

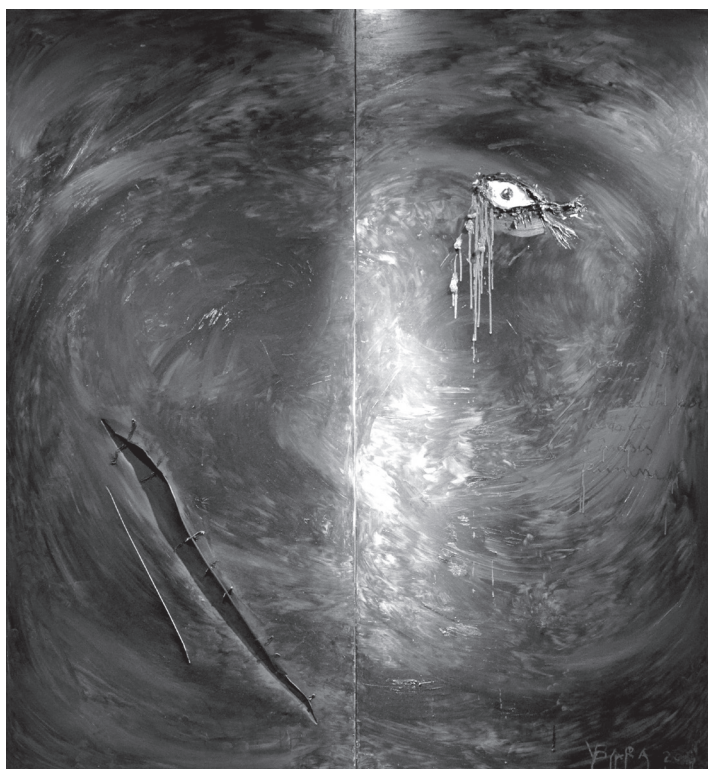
a '80-as évek fiatal művészei olyanok voltak, mint a republikánus spanyol harcosok.

H. G.: *...és a kurátor, mint egy külföldi megfigyelő.*

A. B.: Igen, a kurátor olyan, mint a regénybeli amerikai. És ezek a világvégi harcosok is érdekelnék, ha nem is egy regényt, legalább egy kiállítást.

*Jovián György:
Tanulmány a Bontáshoz 1., 2., 2009,
akril, vászon*

Ioan Augustin Pop:
Noap̃ile Milenei 6., 1989,
olaj, ṽaszon
Cabinetul medical din
ciclul TZARAgordian, 2016,
olaj, ṽaszon

Vioara Bara:
Oarbele nu au voie s̃a r̃ad̃a
niciodat̃a, r̃ade, AM R̃AS,
2019, olaj, ṽaszon

*Ujvárossy László:
Beuys emlékére, 1986,
installáció*

*Anca Brânzaș:
Ce este o operă de artă?,
2019, olaj, vászon*

BARTHA RÉKA

Mennyi időnk van?

Esszé

Ha van pozitív hozadéka minden idők legmediatizáltabb vírusának, az egyértelműen az, hogy valós ki- és rálátást hozott nekünk az elmúlt hónapokban arra: melyik az az időhorizont, amellyel némiképp rendelkezhetünk, és hogy mennyi ellenőrzésünk van életünk fontos eseményei fölött. Nem túlságosan hízelgő ránk nézvést az ezt illető válaszszor. És ennek egyik oka az, hogy eddig – a békeidőkben – is ez volt a tényállás, azonban mi ezt elmulasztottuk észrevenni.

Nem is kell ezen túlságosan csodálkozni, hiszen a 21. századi ember világában gyakorlatilag minden arra épül (még a lakberendezéses tévéreklámok is), hogy ő milyenképpen ura az életének, a világában történőknek, hogy Ő, Ő és csakis Ő dönt arról, hogy mi és miből mennyi kell. Nos, az így felépített illúzió egyértelműen azt a benyomást kelti, hogy a tizenegyes Iphone-tól kezdődően a gyermeke tanulmányi előmenetelén át egészen a lakókörnyezetig abszolút minden gombnyomásra működik, ellenőrizhető, kénye-kedve szerez le-, fel- és kicserélhető alkalmasint.

És akkor megérkezett XIX-ik Covidus Maximus és megmutatta: ez koránt sincs így. Sőt: a múlt az tegnap van, a jövő holnap lesz, és az egyetlen bizonyosság az, hogy megértük a tegnapot. A mai nap pedig nagyon hosszú idő: minden belefér és annak ellentéte is. Nyilvánvaló, hogy e felismerés nyomán az emberek lelkébe és agyába befészkelődött a félelem. Mert a fennebb felvázolt magaslatookról nagyot lehet zuhanni alá, abba a valóságba, amely öröktől fogva ott ült a sarokban és várta, hogy vegyék már észre őt. A kényszer úgy hozta, hogy most ott áll rivaldafényben, napi életszínpadunk közepén, és ez gyakorlatilag mindent megváltoztatott.

Ha ennek csupán egy egyszerű példájára tekintünk: augusztus derekán még nem tudni, hogy egy hónap múlva hogyan, milyen körülmények között kezdődik az iskola,

BARTHA RÉKA (1978, Brassó) szabadúszó újságíró, színikritikus és kommunikációs tanácsadó. A BBTE-n diplomázott színháztudományból. Kulturális újságíróként dolgozott a Brassói Lapoknál és az Új Magyar Szónál, majd politikai kommunikációs tanácsadó, rövid ideig a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház marketing-kommunikációsa volt, három évig a Maszol munkatársa. Színikritikát közöl a Helikonban.

óvoda, hogy fel kell-e forgatnunk fenekestül az életünket azért, hogy a járványhelyzethez, a hatóságokhoz és a kettejük keresztszertében létrejövő rendelkezésekhez alkalmazkodni tudjunk. Magyarán: nem a hatéves gyermek majdani egyetemét kell kiválasztanunk, hanem a főnökünkénél kell alaposan előkészítenünk a terepet arra az eshetőségre, ha lakásunk konyhájának fele ismét home school gyanánt, a másik fele home office-ként működik majd szeptembertől. Ez barátok közt sem azt jelenti, hogy

maradéktalanul uralunk mindent, ami fontos az életünkben.

Szerényebb megfigyeléseim szerint a mindennapi élet legújabb valóságától jelenleg a politikum van leginkább elszakadva, mert úgy véli, hogy félévnyi otthonmarasztalás és a zsúfolt helyekkel való ijesztgetés után, az emberek tömött sorokban állnak majd a szavazóhelyiségek bejáratánál (persze, fegyelmezetten, maszkban és betartva a kétméternyi fizikai távolságot) pecsételgetni a „jövőjükre”. Nos, kezdhethetnénk azzal is a történetet, hogy igen jelentős számban vannak azok, akik pénzhiány vagy a fertőzéstől való félelem miatt még a nyári vakációjukat is jövőre halasztották, a gazdasági mutatók és a vásárlóerő éppenséggel nem meszeli a magasságos egeket és szárnyal háborítatlanul ahhoz, hogy ez bármilyen közéleti állásfoglalásra sarkallná a hazai polgárok széles tömegeit. Ennek pedig eléggé komoly sejtéseket megalapozó hozadékaik vannak...

Nos, ez a helyzet jelenleg. Azonban még így sem elkeserítő. Mert másfelől azt tapasztalhatjuk, hogy a nehéz körülmények olyan területek felé irányították a figyelmünket, amelyekre lehet, hogy soha nem merészkedünk, ha nem az a helyzet, ami. Pontosabban: a szűkös kereteink és mozgásterünk kreatívabbá, rugalmasabbá tett bennünket. Ha szeretjük ezt látni, szemügyre venni, ha nem. Mert igen, a bizonytalanságnak van egy olyan következménye is, hogy megkeressük azokat a „pici” dolgokat, amiket még ellenőrizhetünk. És így eljutunk önmagunkhoz és a világlátásunkhoz. Mivel nem élhetünk szerteáradóan kifelé, befelé lett intenzívebb az élet. És hát – előbb-utóbb – be kell látnunk azt is, hogy rengeteg „elengednivalónk” gyűlt fel az évtizedek során, azonban mivel jó kifogásként mindig ott volt az állandó rohanás, megengedhettük magunknak azt, hogy mindezeket jegeljük. Most már „rohanni” csak maszkban lehet, így naponta többször kerülünk szoros viszonyba önmagunkkal és azzal a felismeréssel, hogy tulajdonképpen mi vagyunk önmagunk számára a legközelebbiek. Bármennyire furán hangzik is, ez a tényállás teljesen más következtetéseket csikar ki belőlünk, mint amilyenekhez az eddigiekben hozzászoktunk.

Ilyen feltételek között az energiatakarékosság elvének alkalmazása is sokkal természetesebb. Mert miért pazarol-

nánk az erőfeszítésünket olyasmikre, amiket amúgy sem kontrollálunk? Túl expanzívnak lenni és idegesen lihegni olyasmi fölött, aminek a gyeplője semmiképp sem a mi kezünkben van, hatalmas luxus manapság, hiszen gyakorlatilag a „máról holnapra élés” maga is azon áll, hogy energiatakarékainkat honnan és milyen mértékben tudjuk újratölteni. Nagy „fényűzést” jelent ma szomorúnak lenni, tragikus történetekkel foglalkozni (olyanokkal, amelyek nem érintenek közvetlenül), vagy túl hosszú ideig rágódni egy-egy kudarcon. Persze mindez azt is jelenti, hogy a belsők embereivé válunk, és hogy ott, legbelül állandó a készenléti állapot, ezt különösebben nem kell elrendelnie senkinek kívülről...

És hogy ennek igazságtartalmát magam támasszam alá, saját kútfőből, el kell mondanom: azon kaptam magam, hogy az utóbbi időben publicistaként, a társadalmi folyamatok igen figyelmes boncolgatójaként is rengeteget írok a belső folyamatokról. Valahogy ezek érdekesebbek és inkább nyomon követhetők, mint az, ami a kívül történik. Sokkal fontosabbnak mutatkoznak a belső történések, mint a külsők, amelyekhez éppenséggel egyetlen plusz információ is elég, hogy ne legyenek, vagy teljesen másképp legyenek igazak. Akkor meg hogy lehessen hitelesen írni ezekről, ha manapság egy merő fikció vagy teljes kitaláció valóságként hathat, olyannyira sci-fi lett a világunk? Már a műfaji tisztaság és lehatárol-

hatóság sem biztosítható, akkor meg milyen szabályszerűségnek vethetnénk alá a valóságról való beszámolóinkat, elemzéseinket?

Azzal indítottam ezt a gondolatsort, hogy ma már nem vagyunk az idő urai. Illetve hogy sokkal kevésbé lehet az a benyomásunk, hogy az idő fölött bármilyen kontrollunk van. Ez viszont az eddigieknél alázatosabbá tesz, hiszen be kell látnunk azt is, hogy „élet-halál kérdésnek” már nem a kávézóasztal vagy a tárgyalóasztal mellett kör-

vonalazódó torzsalkodás számít, hanem egészen konkrétan a kórházak sürgősségi osztályán, a lélegeztetőgép segítségével megvívott küzdelem. De bármennyire fájdalmas is ez a felismerés, ki kell mondanom: most állunk a legközelebb a mindenkori valósághoz. És ez teljesen átírja, átszerkeszti, kibontja és újrászövi az emberi kapcsolatokat.

MAGYARI SÁRA ROVATA

Karanténsikerek, avagy mit csinálnak a nyelvészek járvány idején

Tandem

Nehéz hónapok vannak mögöttünk, és ki tudja, mi vár még ránk, ha a koronavírusra gondolok. A nyüzsgő embereket talán még inkább megviselte a bezártság, a fizikai távolságtartás, mint azokat, akik szívesebben ülnek otthon. De vajon mit csináltunk mi, kutatók ebben az időszakban? Hogyan tértünk át az online oktatás mellett az online kutatásra, esetleg milyen eredményei lettek mindennek? Mostani tandemünkben arról is írunk, hogyan lehetett önkénteskedni a négy fal közül egy lappal az ölünkben vagy hogyan lehetett megtalálni a rosszban is a lehetőségeket.

Ez a tandemezés inkább beszámoló lesz, mintsem tudománynépszerűsítő vagy fogalomértelmező jegyzet. Olyan céllal kértem fel íróársamat, hogy mutassunk fel járható utakat krízishelyzetekben, valami olyan feladattal, hogy mit is tehet az értelmiségi, ha bezárják és eltiltják attól, amit talán a leginkább szeret: emberekkel találkozni.

(Veszelszki Ágnes)

A négy fal adja a másikat: a 2020 márciusától júliusig tartó időszaknak számomra négy fő támpontja volt. A következőkben ezeket szedem sorra.

Otthoni katedra. Március közepén, a szemeszter hatodik hetében, egy hét átállási idő után kezdődött az online oktatás az egyetemünkön. A szemeszterzáráskor összegeztem a tapasztalatokat. A hallgatók kifejezetten sokat dolgoztak a hétről hétre változó feladatokon. A csetes diszkusszióban élő, egymásra is reflektáló beszélgetések alakultak ki. Nagyon meglepett azonban, hogy a fiatal, technikailag képzett csapat ellenére az alapszakosok mennyire nem igényelték sem a rögzített, sem az élő videókat: helyette az írásos kommunikációt preferálták. A mesterszakosok ezzel szemben kifejezetten kérték a heti online bejelentkezést. A videó-

MAGYARI SÁRA (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MÚRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MÚRE, 2018).

Dr. Veszelszki Ágnes (1982, Kiskunhalas) Deme-díjas nyelvész, a Budapesti Corvinus Egyetem Kommunikáció- és Médiatudomány Tanszékén tanszékvezető egyetemi docens; a Karanténszótár (2020) szerzője.

cset „előadás” részét rögzítettem is, és vissza tudták nézni. Emellett csoportosan és egyénileg is konzultáltam a hallgatókkal, írásban és videótelefonon. Az élő munka varázsa nagyon

hiányzott, de úgy érzem, ez a szokatlan, digitális forma nem ment az effektivitás rovására. Kifejezetten elégedett vagyok a hallgatóim teljesítményével, a beadott portfóliók alapján sokat fejlődtek. Ami a kurzusokban nem volt jó: a hagyományoshoz képest is sokkal több előkészítő és javítási munkát-időt igényelt az oktatás ezen a módon. Ami jó volt: időbeli rugalmasság, sok-sok kiegészítő anyag, a csoportos munka, a heti visszajelzés, az élő csetes diszkusszió.

Karanténszótár. Mindeközben, 2020 januárja óta folyamatosan figyelemmel követtem a koronavírus-járványhoz és a karanténhelyzethez kötődő új szavak megjelenését. 2020 tavaszán szinte napról napra új szavak jelentek meg. Ebből állítottam össze a 400 kifejezést tartalmazó, július közepén megjelent *Karanténszótárt*, amely a nyelvünk pillanatnyi állapotát rögzíti. A szótár nem csupán azt mutatja meg, hogy képesek vagyunk humorral oldani a feszültséget (ahogy teszi ezt a *maradjotthonka* vagy a *karantini*), hanem sok orvosi kifejezést is tartalmaz, ami azért újszerű, mert egy szakmai nyelvváltozat szóhasználata jelent meg a mindennapjainkban (a *szierológiai vizsgálat*, a *PCR-teszt* vagy a *rizikócsoport* szavakat most nem csak a szakértők használják). A szavak rámutatnak a társas viszonyaink változására is. Egészen riasztó jelenség a nevezési díjas *vírusviadal*, amelynek a pénzösszegét az kapta meg, aki a résztvevők közül elsőként megfertőződött. Ezzel szemben szabályos volt a *társas távolságtartással* megrendezett futóverseny, ahol a nevezők egyénileg futották le a távot, egy applikációban igazolták az eredményüket, amelyért ún. *karantérmet* kaptak.

Összességében tehát három, a szókincset érintő változást rögzítettem: régi szavak felelevenítését (*járványkórház*), meglévő szavak új jelentéseit (*házibuli*) és teljesen új szavak létrejöttét (*karantárs*). Fontos az új jelenségeket dokumentálni, hiszen egy világméretű új helyzetről van szó, de hozzá kell tenni: a nyelven kívüli szituáció változásával ezek nagy része el is fog tűnni.

Média a nappalimban. A szótár előkészítési folyamata, majd megjelenése meglepően intenzív médiafigyelmet váltott ki. A kijárási korlátozás nélkül soha nem vált volna a nappalim stúdióvá. Soktucatnyi újságinterjú, még egyszer ennyi MTI-szövegátvétel, tíznél több rádió- és televízióbejelentkezés

helyszínéül szolgált a házam, betekintést adva nézők ezreinek abba a térbe, amit eddig csak a családdal és barátokkal osztottam meg. Hozzá kellett szokni, de nem szeretném megszokni.

Karantársak és protokoll. Ám nem csak munkával él az ember. A (rossz időben online edzésen, ún. *karantréningen* – ezúton is köszönöm kitartó edzőnek, Ernőnek az órákat; jobb időben biciklin folytatott) rendszeres testmozgáson kívül két szabadidős elfoglaltság erősített. Egyrészt a reggelből éjszakába és éjszakából reggelbe nyúló beszélgetések a barátokkal külön-külön és csoportosan (a *csajszerdásokkal* és a *Száczókkal*), másrészt pedig a Facebookon és Instagramon naponta frissített *Protokollkommunikáció* oldalam. Azt talán mondanom sem kell: mindezek közege is az online világ volt, ami kitágította a négy fal határolta teret.

(Magyar Sára)

Bevallom, március közepén, mikor egyik napról a másikra kellett átállnunk az online oktatásra, nem is volt időm megjedni, hiszen szerdán este 6-ig még bent voltam az egyetemen, csütörtökön 10-kor pedig már a laptop előtt kezdtem a tanítást, s közben a diákjaim hazautazásával is foglalkoztam. A tartalmak átadásával nem volt gond, de nagyon hiányzott a forma: az energia-cirkuláció, amelyet csak a valós térben, fizikai jelenléttel lehet megtapasztalni – a hangulatok, az összenézések, a periférikus látás adta mellékképek, a susmutolás – az, ami jelzi, értenek-e, figyelnek-e, érdekli-e a hallgatóságot.

Március végén kissé megijedtem, mikor felhívott az orvosom és elmagyarázta, milyen okból kb. mi történhet velem. Olyan hatásosan tette, hogy másnap elmentem a végrendeletemet intézni, számot vetettem eddigi életemmel és teljes nyugalommal vártam: jöjjön, aminek jönnie kell.

De nem jött! És ekkor kezdődött a baj: mert ott ültem egy idegen városban, egy idegen lakásban bezárva egy rettenetesen nehéz év után – teljesen egészségesen, tele energiával egy annyira kicsi lakásban, hogy azt nem lehetett túl gyakran takarítani, mert azért mégsem akartam rend- meg tisztaság-mániás lenni. Valahogy eszembe jutott, hogy ifjú titánként tanultam krízismenedzsmentet és -kommunikációt, s avval most kezdeni lehet valamit, hiszen az uszítás, a bizonytalanság, a félelem sokkal többet árthat, mint maga a járvány. Így indítottam el azt a támogató programot, melynek lényege, hogy azok, akik kint dolgoznak az élvonalban, segítséget kérhetnek ügyes-bajos dolgaikhoz vagy egyszerűen csak kibeszélhetik félelmeiket, gondjaikat, mindazt, amit nem szívesen visznek haza vagy be a munkahelyre. És működött. Meglepett, hogy a kibeszélésre volt a legnagyobb igény. Volt, amikor reggel 5-kor már csörgött a telefon és éjjel 2-kor még hallgattam a kórházi történeteket, vagy „csak” a diákjaim bezártság okozta kiborulásait próbáltuk oldani. Közben L. (talán atyai gondoskodásból) ötleteimet kérte műsorokhoz, így embereket, tájakat kötöttünk össze hónapokon keresztül, és én valamiféle sajtós múzsának éreztem magam (hosszú óval). Majd, mikor aradi ismerősöknek április elején kiégett a házuk, a mi szervezetünk koordinálta a gyűjtést. I. volt az aradi csapat motorja, s azon kaptuk magunkat, hogy a magyar taxisok ingyen szállítják a fertőtlenítőt, ágyneműt, ételt a károsult családnak, hiszen kijárási tilalom idején ők szabadon mozgathattak. Sajtós barátok segítségével a Bánságból, Partiumból és Erdélyből is érkeztek a felajánlások és öt nap alatt tető lett a család feje fölé. Miközben karantén volt. Hihetetlen energiákat mozgat meg krízishelyzetben egy még nagyobb baj! Az emberből kijön a jó.

Eközben a kutató figyelt: jegyzetelt, írt, (meg)hallgatott, olvasott. Az értékrendszer alakulása érdekelt a legjobban, kinek mi a fontos. A nagy kérdés motoszkált a fejemben: az ember végső soron jó-e vagy inkább rossz? Közben figyeltük a nyelvi, kommunikációs és viselkedésbeli változásokat.

Minden tudománynépszerűsítő rovatomban evvel foglalkoztam: folyamatosan azt éreztem, árnyalni kell az álhíreket, az áltudományos megnyilvánulásokat, pontosítani a fogalmakat. Ezért villantottuk fel például Hubbes László Attilával ebben a rovatban a járvánnyal kapcsolatos összeesküvés-elméleteket.

Nem árulok el hétpecsés titkot, ha bevallom, Ágival nemcsak kollégák vagyunk, hanem barátok is, szellemi társak. Sok lehetőséget kaptam tőle – ezúton is köszönöm –, és igyekeztem valamicskét vissza is juttatni belőle. Mikor kijöttek az első eredményei a neologizmusokról, azonnal használni is kezdtem tanórán, tudománynépszerűsítő, de akár humorrovatban is. Mert nemcsak krízishelyzet ez a járvány, hanem igazán izgalmas nyelvtörténeti pillanat is. Igaz, nagy valószínűséggel korszakváltás az oktatásban, de a társas viselkedésünkben is – és a kutatónak ezt azonnal dokumentálnia kell. De az sem árt, ha közérthetően a nagy nyilvánosság elé tárja, mert ha nem teszi, akkor még inkább hemzsegnének az áltudományos szörnyűségek.

Járvány van – krízishelyzet, s megvallom, én még soha nem éreztem ennyire hasznosnak magam: a tudásom, a kapcsolataim, a munkám, a felszólalás bátorsága most ért össze körülöttem, s újra megtapasztaltam, hogy bár a romboláshoz, a szétválasztáshoz elég egyetlen ember is, összekötni és alkotni közösen lehet. És olyan jó, hogy van kívül!

Együtt kell élnünk a vírussal

Dr. Molnár Géza, a járványos betegségek szakorvosa válaszolt
Fried Noémi kérdéseire

Társadalom

Nemegyszer egymásnak ellentmondó egészségügyi ajánlások, szabályzások között éltünk az elmúlt hónapokban, s élünk valószínűleg jó ideig még a SARS-CoV-2 nevű koronavírus okozta, Covid-19 elnevezésű világjárvány miatt. A napi adatokon túl Dr. Molnár Géza kolozsvári epidemiológust, a Román Közegészségügyi Intézet és a Román Mikrobiológiai Társaság tagját kértük, beszéljen arról, mi az, amit már tudni lehet a kínai Vuhanban felbukkant vírusról és az általa okozott betegségről.

A koronavírusok családját az 1960-as években fedezték fel, több alfajuk is van, de ezek elsősorban az állatokat fertőzték meg.

A koronavírus úgynevezett SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) 1-es változata 2002–2003-ban okozott nemzetközi riasztást is kiváltó járványt, ez Kínából, Szingapúrból, Hongkongból, egyszóval Délkelet-Ázsiából indult el. Több mint száz országból jeleztek eseteket, de komolyabb járványhelyzetet csak Kanadában okozott Délkelet-Ázsián kívül, idézte fel dr. Molnár Géza.

Egy másik koronavírus, az úgynevezett MERS (Middle East Respiratory Syndrome) 2012–2013-ban az Arab-félszigetről indult el és betegített meg embereket. Ennek a járványnak a során jól bizonyíthatóan a teve a volt az a gazdaállat, amelyről emberre is áttért a vírus. Mindkét esetben és a SARS-CoV-2 koronavírus megjelenésekor is a megalapozott tudományos gyanú a denevérekre korlátozódik. Az évek folyamán kimutatták több esetben, hogy a denevérek különböző koronavírusfajok hordozói, de állítólag róluk a közvetlenül emberre való terjedés nem lehetséges, szükséges a különböző emlősállatoknak a fertőzöttsége, ezekben mutálódik a vírus az emberi szervezethez is, magyarázta a szakember, s azt is hozzátette: az új koronavírus esetében

még nem tudták bizonyítani, melyik állat lehetett az átvivő.

Még mindig keveset tudunk

A szakember szerint is könnyebb arra a kérdésre válaszolni, hogy mi az, amit még nem tudunk az új koronavírusról, mint arra, hogy mit tudunk róla. Tudjuk, hogy a légutakban terjedő vírusfertőzést okoz, tehát a grippéhez, az influenzához mindeképpen hasonló, és akárcsak a múlt században a spanyolnátha, ez is világjárványt okozott.

„Ez azzal magyarázható, hogy egy új kórokozóról van szó, amire az emberiség immunológiailag, tehát válaszkészség szempontjából, illetve kórelőzmény szempontjából nincs felkészülve. Mai napig sincs semmilyen specifikus gyógyszer, amely gyakorlatilag magát a vírust pusztítaná, úgy, ahogy számtalan gyógyszert találtak ki a HIV-vírus ellen, illetve több gyógyszert már sikeresen alkalmaznak az ebolavírus ellen. Ez ellen még nincs gyógyszer, ezért specifikus kezelés sincs, csak az úgynevezett kórtünet-korrigáló kezelés, patogenetikai kezelésnek hívjuk, illetve tüneti kezelés, ami gyakorlatilag a vírus okozta tüdőgyulladást

és annak következményeit kezeli” – mondta dr. Molnár Géza.

S hogy mi az, amit még nem tudunk? Nem tudjuk például azt, hogy a vírus elleni specifikus védekező készség, tehát az immunitás milyen fokú és mennyi ideig tart. Egyes tudományos kutatások azt bizonyítják, hogy van, létezik, és bizonyos ideig eltart. Az immunitás létezik a tünetmentes fertőzötteknél is és a súlyos, tünetes eseteknél is, illetve az elhalálozással végződött eseteknél is. Nagyon sok a kérdőjel azonban arról, hogy mennyi ideig tart, milyen erősségű és milyen védelmet nyújt. Ennek vizsgálata az elkövetkező évben, években még nagyon sok kutatást igényel.

Oltóanyag egyelőre nincs

Jelenleg mindenki az oltóanyagtól vár megoldást, az pedig pillanatnyilag nincs, és egyelőre úgy néz ki, hogy legalább egy éven belül nem is lesz – mondta dr. Molnár Géza, majd így folytatta: „Hozzá kell tenni azt is, hogy olyan hatalmas oltóanyag-mennyiségre és átoltottsági fedezetre van szükség, ami legalább hatvan százaléka kellene legyen a lakosságnak.” Ezt a szintet nagyon nehéz elérni már a legyártás szempontjából is, hiszen milliárdokról van szó, és az átoltottsági szint eléréséhez is idő kell. A szakember szerint három-öt éven belül lehet remélni, hogy egy sikeres, jó védőanyag

megoldja a dolgot. Azonban az immunválasz körüli, már említett kérdőjelek itt is közbeszólnak. Tehát nem tudni, hogy egy esetleges védőoltás mekkora időtartamra jelent védelmet, és azt sem, hogy teljes védelmi szintet jelent, vagy csak ötven-hatvan százalékát védi meg a beoltottaknak. „Itt a nagy tudományos vita arról folyik, hogy lesz-e olyan oltóanyag, ami hatékony és hatásos lesz anélkül, hogy mellékreakciókat szülne, vagy szükséges lesz ugyanúgy, ahogy az influenza ellen is, minden évben újraoltani” – mondta az epidemiológus. Hozzátette, hogy itt már üzleti érdekek is szóba kerülhetnek, hiszen a gyártóknak és forgalmazóknak ez nagy piacot jelentene.

Rákérdeztük arra is, hogy a szakember mit gondol a közelmúltban bejelentett Szputnyik V elnevezésű orosz vakcináról. Dr. Molnár Géza elmondta: ahhoz az oltóanyaghoz, amelyet most ősszel „bedobna” bárki is, nem lenne túl nagy bizalma, bár lehet, téved. „Az oroszoknál viszont egész más a helyzet. Ők határozottan bejelentették a következő dolgot: három és fél éve dolgoznak ezen az oltóanyagon, mivel ők dolgoztak már a MERS, tehát a szaúd-arábiai koronavírus elleni oltóanyagon is, tehát nem éppen tegnapról mára jelentkezik ezzel. A második dolog: kijelentették nagyon tisztességesen azt, hogy amikor gyártásra kerül az oltóanyag, náluk nem kötelező, és csak otthon használják addig, ameddig esetleg az Európai Unió gyógyszerügynöksége, illetve az amerikai FDA be nem jegyzi mint törzskönyvezett

oltóanyagot. Ebből a szempontból tisztességesek voltak” – összegezte a professzor. Hangsúlyozta: nem állítja azt, hogy ez az oltóanyag egyértelműen jó lesz. Itt már politikai harcra van szó, adott esetben csak azért kritizálják a vakcinát, mert azt az oroszok jelentették be. „Az Amerikai Egyesült Államok elnöke bejelentett egy gyógyszert, amiről gyakorlatilag bebizonyosodott, hogy adhatjuk, de ugyanott vagyunk, mintha nem adtuk volna, és a vakcina kapcsán szintén veri a mellét, hogy ők lesznek az elsők. Tehát itt megint kimondottan politikai ambíciókat és kereskedelmi előnyöket kell keresni arra, hogy ki lesz az első. Tény és való, nem biztos, hogy lesz oltóanyag, de ha lesz, nem lesz hamarabb, mint a jövő évnek a közepe, vége” – vélte a szakember.

Csökken a letalitás

Azt ma már mindenki tudja, hogy a vírus Kínában jelent meg, s a szakember szerint 99 százalékban biztos, hogy természetes úton. Semmilyen megalapozott vélemény nincs arra nézve a tudományos világban, hogy laboratóriumból elszabadult vírusról vagy éppen bioterrorizmusról lenne szó. A SARS-CoV-2 rövid időn belül megjelent Ausztráliában, kevés esetszámmal, s bár az ottani hatóságoknak sikerült idejében lépniük, a kontinensen már visszatérő jelleget mutat a vírus. Ausztrália után megjelent Európában, aztán áterjedt Észak-Amerikára, Latin-Amerikára, továbbá komolyan érintette az olyan népes országokat, mint India, vagy a közép-keleti államokat, mint Irán.

Egy természetes világjárványról van szó, aminek megvan a periodicitása, a ciklicitása, megvan a visszatérési lehetősége, ezek a járványtanban mind ismert fogalmak – emlékeztet dr. Molnár Géza. Szerinte szomorú, hogy a nem szakmai, tehát nem egészségügyi döntéshozóknak mintha vagy a képességük, vagy az akaratuk hiányozna arra, hogy megértsék: a világjárványnak megvannak a természetes meghatározói, mind szociológiai, mind vírusgenetikai szempontból, és ezek társadalmi ökológiai körülményektől, nem pedig közegészségügyi vagy adminisztratív intézkedésektől függenek.

A lakosságnak az intézkedésekkel szembeni bizonytalansága is érthető valamennyire Molnár Géza szerint; úgy véli,

fenyegető fellépés helyett inkább nevelni, figyelmeztetni kellene, ugyanis minden jel arra mutat, hogy akár szezonális, akár nem szezonális formában, de ez a vírus velünk együtt fog élni még jó ideig.

A betegség letalitása, azaz a halálesetek és a megbetegedések számának aránya nálunk 4,5-ről 4,2-re csökkent, és az egész világon csökkenő tendenciát mutat. Az epidemiológus szakember szerint az egészségügyi ellátórendszer már többet tud a nem specifikus kezelések szempontjából, mint ezelőtt három vagy hat hónappal.

Szeretné, ha a tanévkezdés Romániában nem vezetne ahhoz, hogy tönkretegyük a jövő generációk tanulási lehetőségét, mivel véleménye szerint az online oktatás sokaknak csak a magolást jelenti, ráadásul hiányzik az a társadalmi környezet, amire a diákoknak vagy egyetemi hallgatóknak szükségük van.

A megelőzéshez is nevelni kellene

Sok vita folyik a maszkviselésről is, azonban mivel specifikus gyógyszer és oltóanyag nincs, kénytelenek vagyunk élni az úgynevezett nem specifikus lehetőségekkel. A maszkviselés, a fizikai távolságtartás és a személyi higiéné, elsősorban a kézmosás ténylegesen egyéni védelmet nyújt. A felsoroltak és a tömeg különösen zárt térben való kerülése egyénileg 60-70 százalékban hatékony megelőzési lehetőség. Nevelni kellene

azonban, és kerülni a túlzó intézkedéseket – vélekedik dr. Molnár Géza, hiszen például az elemi iskolákban a maszk négy órán keresztül való viselésére mint rémálomra emlékezhetnek majd vissza a mai gyerekek. „Bevásárlóközpontban maszk? Igen, helyes, de miért kell maszkot viseljek a munkahelyemen nyolc órán keresztül, s azonkívül még elmegyek és egy órán át bevásárolok vagy közszállítással utazom, az még a kilencedik óra – ezt szinte lehetetlen megoldani” – mondta az orvos. Azt is hozzátette, hogy augusztusban Romániában elsősorban kórházi vagy munkahelyi gócpontokban jelentkeznek az esetek.

Szakemberekre kellene bízni a döntéseket

Mivel előzőleg is szóba kerültek már politikai vagy éppen gazdasági érdekek, azt is megkérdeztük, hogy a világjárvány menedzselését nem inkább egészségügyi szakemberekre kellett volna vagy kellene akár még most is bízni.

„Nálunk az a szomorú, hogy teljesen kivették az egészségügy kezéből ennek a dolognak a menedzselését – összegezte a szakember. – Beviszem 14 napra kezelni a tünetmenteset, amikor annak nincs szüksége másra, csak egy szimpla Paracetamolra vagy egy rehidratálásra. Telenyomom mindenféle antivirális szerekkel meg hidroxiklorokinnal 14 napon keresztül, hogy alig bírja a gyógyszerelést – egyszerűen azért, mert hatalmas mennyiséget szedtünk össze, és azt fel kell használni, mert másként lejár, és el kell dobnunk. Tehát ezek a szomorú igazságok. A menedzselést nagyon kivették az egészségügy kezéből, Romániában különösen. A második dolog, hogy meg kell érteni, egy természetes világjárványról van szó, és pillanatnyilag az egyéni megelőzés lehetősége áll rendelkezésünkre: a kézmosás, a maszkviselés, ott, ahol szükséges, illetve a fizikai távolságtartás. Mindez előnyösen befolyásolja a közösségi terjedést is” – fejtette ki dr. Molnár Géza. A krónikus betegeknek és az idősebbeknek fokozottan kell vigyázniuk magukra, viszont ez nem jelenti azt, hogy be kell tiltani a társadalmi létezés normális formáit. „Benne van a rendelkezésben az, hogy nem szabad a járdán több mint hat embernek összegyűlni... Hát én soha életemben nem beszélgettem a járda közepén hat emberrel, megmondom őszintén, nem tudom, hogy más mit

csinál” – jegyezte meg ironikusan a szakember, de azt is hozzátette: ahol ténylegesen visszautasítanak minden elementáris jóérzést, és nemtörődomséget tanúsítanak, ott szükség lehet a büntetésre.

Szerinte ki kellene vizsgálni a tünetmentes, de bizonyítottan kockázatnak kitett személyeket. Kérdésünkre azt is megerősítette, hogy a kontaktkutatásnak is nagyobb szerepe kellene legyen, másként feleslegesen kényszerítik az egészségügyi igazgatóságokat és a járványtanászokat, hogy járványügyi kivizsgálást végezzenek.

Évekbe telhet a nyájimunitás kialakulása is

Arra is kíváncsiak voltunk, mi kell a sokak által várt nyájimunitás eléréséhez. Mint kiderült, ez sem éppen egyszerű kérdés.

Mint megtudtuk, a komoly szerológiai kivizsgálások alapján, 5-6 százalékos, egyes nagyvárosi agglomerációs körülmények között pedig 15 százalékos fertőzöttségi lehetőséget mértek. Tehát ahhoz, hogy a természetes nyájimunitásra gondoljunk, amit a svédek alkalmaztak, el kell teljen legalább három-négy év. Addig a vírusnak jelen kell lennie, és állandóan fertőznie kell ahhoz, hogy kialakuljon az a bizonyos 60 százalék, ami már nem egyéni, hanem lakossági védelmet nyújt. „Románia lakossága hatvan százalékanak át kellett volna esnie a fertőzésen

a nyájimmunitáshoz. Ezt nem lehet elérni, egyelőre nem érte el senki, se Stockholmban, se Londonban, a nagy, urbanus agglomerációkban, ahol magas volt a betegesszám.” A nyájimmunitás kivárása dr. Molnár Géza szerint etikai szempontból nem elfogadható, mivel a fertőzöttek száma mellett arányosan nő az elhalálozottak száma is.

A hasonló átoltottsági szint elérése sem lenne könnyű, még ha lenne is megbízható vakcina, és ez is csak azt jelentené, hogy nem lesz nagy járvány. „Ezért is jelentette be nagy dűrral a kormány azt, hogy tízmillió dózis oltóanyagot rendelt, illetve kért. Hát, tízmilliót nem fognak az idén őszre adni, ez egész biztos, esetleg három év alatt, ez az egyik dolog. A másik, hogy akkor, amikor a hagyományos influenza elleni oltásra maximum 1,5-1,8 millió ember jelentkezik, annak ellenére, hogy van bizonyos előnye az általa különösen veszélyeztetett korcsoportoknak, akkor nem tudom, hogy fog jelentkezni tízmillió ember egy szezonban, és hogy oldom meg a tízmilliónak az átoltását. De ez a tízmillió szint jelentené azt, hogy Románia lakosságának – a rezidens lakossága 17-18 millió, senki sem tudja, pontosan mennyi, mert nincsenek pontos statisztikai adatok, hogy pontosan mennyien vagyunk – körülbelül hatvan-hetven százalékat átoltanánk. De hát ez olyan remény, amit csak az vehet komolyan, aki nem gondolkozik tudományos szempontból” – mondta dr. Molnár Géza.

Jó hírek is vannak

Azért vannak jó hírek is, tudtuk meg a járványtani szakembertől. Nálunk is, világszerte is magas a gyógyultaknak, illetve azoknak a száma, akik könnyen átvészeli a vírusfertőzést. Az elhalálozási mutató azokra az esetekre vonatkozik, amelyeket ismerünk, de ha gyakorlatilag sokkal több fertőzött van, mint amennyiről tudunk, akkor ez a mutató csak valamivel nagyobb, mint az influenza-világjárvány idején.

Egész Európában jelezték azt, hogy van egy bizonyos fokú korcsoportbeli eltolódás, tehát mind több és több a fertő-

zöttek száma a közép-, illetve a fiatal korosztályban. A nagy szerencse az, hogy ezeknek a 95–98 százaléka gyakorlatilag tünetmentes vagy nagyon könnyű lefolyású megbetegedés. „Hangsúlyoznám még egyszer azt, hogy az úgynevezett letalitás nálunk előnyös csökkenési trendet mutat, nagyon nehéz körülmények között. Gyakorlatilag itt két dolgon múlik a járvány kimenetele. Az egyik a korrekt járványügyi megfigyelőrendszer, amibe beleérttem azt is, hogy a tünetmentest is ki kell vizsgálni abban az esetben, ha bizonyítottan kockázatnak kitett személy, és a másik az intenzív terápiás ellátás, ami gyakorlatilag életet ment. Itt is számtalan hír jelent meg, hogy nem lesz ágyszám... A miniszter bejelentette, hogy van 1034 teljes felszereltséggel ellátott intenzív terápiás ágyunk. Hál’ Istennek egyelőre még a felét sem használjuk. Hogy egyes helyeken már betelt, más helyeken még üres, ez megint szervezési probléma, nem az ágyhiány problémája. Olyan előrejelzéseket is lehetett olvasni, hogy lesz tízezer eset egyik napról a másikra; a 129 ezer kórházi ágyból még akkor is marad annyi, hogy ott, ahol szükséges, befektessem és megfelelően ellássam, akit kell. És ismétlem még egyszer, amit mondtam: nem a tünetmenteseket. (...) Úgy kell felfogni ezt a járványt, mint egy létező dolgot, amivel együtt kell élnünk” – mondta végezetül dr. Molnár Géza.

VARGA GÁBOR

LOMBHULLÁSBAN XI.

1. Búcsú egy lámpagyújtogatótól

Még csak most gyűltetek össze mintegy kéttucatnyian a régi baráti társaságból március harmadikán, kedd délután a váradi *Posticum* előcsarnokában, hogy tanúi legyetek *Szilágyi Aladár* legújabb, a *Holnap Kulturális Egyesület (HKE)* által kiadott *Kortárs, magyar* címet viselő kétkötetes, hat-százhatvan oldalas könyvének a bemutatóján – ez a kiadvány az elmúlt tizenvalahány esztendő alatt a *KáPéJé* (azaz *Kőrössi P. József*) által kezdeményezett és vezetett *Váradi Törzsasztal* égisze alatt a városotokban megfordult mintegy hatvan kortárs magyar íróval készült beszélgetések impozáns gyűjteménye volt, köztük olyan nevekkel, mint *Esterházy Péter, Fejtő Ferenc, Hubay Miklós, Makk Károly, Nádas Péter, Parti Nagy Lajos, Spiró György, Tompa Gábor* –, még csak most lapozgattatok fel elismerő fejbólogatás kíséretében az igazán tisztességes nyomdai kivitelezésű, a szerző által külön számotokra dedikált példányokat, még csak most hallgattatok végig a betegsége miatt ugyan fizikailag jelen lenni nem tudó, de az internet (valamint a kötet szerkesztő *Szűcs László*) jóvoltából mégiscsak élőben hallható-látható szerző beszámolóját az íróportrék megszületésének műhelytitkairól, ilyen-olyan gondjairól, érdekesebb előzményeiről, valamint saját kívánságairól és eljövendő terveiről.

Hogy aztán, alig két hét múlva, március 17-én, szintén kedden, a megszokott, már-már beteges rítussá vált reggeli internet-bóklászásod alkalmával a retinádba marjon a vas-tag betűs hír: „*Elhunyt Szilágyi Aladár.*”

Tudtátok róla, persze, hogy tudtátok, nagyon beteg. Tudomásotok volt arról is, hogy egy ideje kezelésre járt át Debrecenbe... A hír mégis mindenkit megdöbbenített... Ismét elment egy értékes ember közületek. Egy sok próbát megélt bajtárs, akivel – képletesen szólva – az elmúlt negyvenvalahány év során mindig egymás mellett álltatok, s akivel a gyakorlatban, valahányszor alkalom adódott rá, tudatosan keresvén

VARGA GÁBOR próza- és drámaíró (1948, Nagyvárad). Vegyészmérnök, főkutató, az Irodalmi Kerekasztal titkára a hetvenes években. 1991-ig a Bihar megyei RMDSZ elnöke, majd államtitkár, az Állami Találmányi és Védjegyhivatal vezérigazgatója Bukarestben (1996–2013). Legutóbbi kötete: *Az üres tér dicsérete* (Kriterion, 2016).

egymás társaságát, mindig egymás mellé telepedtetek le... Egy amúgy szerény megjelenésű, a nagy nyílvanosságtól többnyire visszahúzódozó, de a lelke mélyén izig-vérig népbennemzetben gondolkodó közösségi ember... Jobb sorsra érdemes váradi magyar mikrotársadalmatok örökké új utak után kutató szellemi napszámosa... Egy „lámpagyújtogató”...

Mert *Szilágyi Aladár* az volt: „lámpagyújtogató” – a szó átvitt és valódi értelmében egyaránt...

Átvitt értelemben, mint a Sebes-Körös-parti város utolsó fél évszázados művelődési élete egyik minden-

kor és mindenhol jelen lévő mindenes napszámosa, aki igencsak markáns módon hozzájárult e századfordulós hagyományaira oly büszke település kulturális életének újraélesztéséhez és gazdagításához – akár a '70-es, '80-as években az *Ady Endre Irodalmi Körben* tartott színes felolvasásaival, tartalmas vitaindítóival, szellemes hozzászólásaival, akár a '89 decemberi rendszerváltás után, írói tehetségét immár hivatásos újságíróként kamatoztatva, a *Bihari Napló*, a *Kelet-Nyugat*, az *Erdélyi Riport* vagy éppenséggel a közösségi összefogás révén az ezredforduló utáni években útjára indított *Várad* hasábjain közzétett frappáns publicisztikáival, szókimondó vezércikkeivel, olvasmányos riportjaival, felkészült beszélgetéseivel... Az időközben egymás után sorra megjelenő köteteiről nem is beszélve: a romániai szórvány- és zárvány-közösségek életét feltérképező *A Klisszúra titkai*, *A nemlétezők lázadása*, *Csodaváróktól csodateremtőkig*, *Besztercétől a Bánságig* című kiadványairól, a nyugat-európai portyázásait bemutató *A Verita vándorai*, *A belgaság dicsérete*, *Flandriától Ticinón át Lombardiáig* című, rendkívül olvasmányos köteteiről, vagy akár a kortárs történetekkel tartott beszélgetéseit megörökítő, *Mit akarnak ezek a magyarok?* vagy a *Klió a tükrök labirintusában* kiadványairól – íme, csak néhány az utóbbi években kiadott, nagy sikerű kötetekből... Volt egyszerű belső munkatárs, volt főszerkesztő-helyettes és főszerkesztő, volt lapkiadó-igazgató és volt MŰRE-alelnök, mi több, a '90-es években csaknem nyolc esztendőn át a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főgondnoki tisztségét is betöltötte... Egy közössége iránt elkötelezett, mindig értékek után kutató, lehetséges kortárs példaképeket kereső, ha kell, ismeretlen ösvényekre is rámerészkedő szellemi mindenes.

De „lámpagyújtogató” volt *Szilágyi Aladár* a szó konkrét értelmében is. Mint a câmpinai elektroenergetikai technikum 1963-as végzettje – azokban az időkben egy református lelkész család gyermeke hogy is merészelt volna egyetemi felvételig ábrándozni! – több mint huszonöt esztendőn át a Városi Közszolgáltatási Vállalat alkalmazottjaként a váradi villanytelepen dolgozott, ahol is az „aranykor” „leggyönyörűbb”, legfellejtetlenebb éveiben, a „racionális energiagazdálkodás” korában, vállalati diszpécserként a többi között az ő feladata is volt Nagyvárad városnegyedei villanyáramszolgáltatásának ki- és bekapcsolása. Azokban az években,

az esténként rendszeresen sötétbe boruló lakásaitokban, a jéghideg fűtőtesteket tapogatva de sokszor hangzott fel a kétségbeesett kiáltás: „*Aladár! Add vissza az áramunkat!*” És Aladár mindig „nagylelkű” volt: 2, 3, 4 óra teltével mindig „visszaadta” az áramot... (Mint ahogy akkoriban közszájon forgott az az Ali barátotok által hamiskás mosollyal többször is elmesélt párbeszéd esete is, amely során egy felháborodott nő betelefonálására: „Ce faci, omule? Ne iei curentul de câte ori ți se scoală p...a?” / „Mit csinálsz, ember? Veszed el az áramot, valahányszor feláll a f...d?”, Aladár sztoikus nyugalommal válaszolt: „Bine ar fi, doamnă!” / „De jó is lenne, asszonyom!”...)

Számodra azonban az emlékezés tárházában az Aladárhoz kötődő egyik legmarkánsabb esemény az a negyvenöt esztendővel ezelőtti pillanatnyi tekintet-egybefonódás marad. Egy olyan egymásra pillantás emléke, amely után a váradi Sarokház – gyengébbek kedvéért: a Securitate egykori, a Barátok-templomával szemköztí székhelye – egyik földszinti irodájában a megtöréssel hetek óta hiába próbálkozó *Stoiescu őrnagy* – aki előtt te semmi áron sem akartad beismerni töredelmesen „a szocialista rendszer ellen irányuló felforgató tevékenység” abszurd vádjait – egyszer csak azon találta magát, hogy a vétkességed bebizonyítása érdekében berendelt *Szilágyi Aladár* nemhogy leleplezett volna téged, hanem a két renitens, mintha előzőleg összebeszéltek volna, az először csak elképedő, de

később egyre jobban elbizonytalanodó szekus kihallgató tisztet egy csaknem háromnegyed órán keresztül tartó kőkemény kioktatásban részesítették, és aktuális pártfőtitkári citátumokkal bőven megspékelt érveléssel – elvégre mániákus újságolvasók voltak mindketten már abban az időben is – egyértelműen a tudomására hozták azt, hogy a Bihar megyei állambiztonsági szervek *Ady kör* elleni fellépése kizárólag téves információkon, rosszindulatú előítéleteken és félremagyarázásokon alapuló „hatalmi visszaélés”, amit ti a Kör tagsága nevében a leghatározottabban visszautasítottok, s aminek a bukaresti elvtársak biztos nem fognak örülni és nem is fogják jóváhagyni azt... (Akkor még nem tudhattátok, hogy néhány hét elteltével, hála *Méliusz József* hathatós fővárosi közbelépésének, valóban megszólal a telefon az akkori megyei párttitkár, *Petre Blajovici* irodájában, és a Központi Bizottságtól jövő utasítás értelmében a kör tagsága elleni zaklatások azonnali hatállyal megszűntek, az ellened indított kivizsgálást pedig, terhelő bizonyítékok hiányában, nagyon gyorsan

lezártnak nyilvánították... De hogy *Méliuszhoz* miként jutott el a váradi cirkusz híre, arról az akkor nagy titokban értetek Bukarestbe leautóstoppozó *Kőrössi P. József* tudna többet mesélni...) Tény, hogy azóta, valahányszor valahol összefutottatok az elmúlt negyvenöt év folyamán, mindig ez az eset jutott eszedbe. Az a szemösszevillanáson alapuló egymás mellé sorakozás élménye egy életre meghatározta az egymáshoz való viszonyotokat...

S most ő is elment...

Hiányozni fog! Nyugodjon békében!

(Nagyvárad, 2020. március 22–27.)

2. Eszmélkedés

„Egymást szedtük rá azzal, hogy tudunk: / Most a valónál mind elámulunk.” Hányszor jutottak eszedbe az utóbbi vészhelyzetes napok-hetek során a nyitott sírgödör szájánál tántorgó *Nyegle* keserű szavai *Madách Imre* váteszi erejű színpadi látomásából (*Az ember tragédiája, londoni szín*). Hányszor bukkant elő a gondolatvilágod bugyraiból ez a drámai helyzetértékelés, valahányszor az idők számára engedélyezett napi kétórányi „szabadság” maximális kihasználása érdekében, kiszabadulva az egyik napról a másikra fullasztó börtönné vált otthon bénító szorításából, kidugod az orrod a mellettetek lévő, máskor oly zsebongó Körös-part elnéptelenedett sétányára – természetesen védőmaszkkal az arcodon, és frissen kinyomtatott, a rendőrség által bármikor ellenőrizhető felelősségvállaló nyilatkozattal a zsebedben. Valahányszor, gyógyszerek után kutakodva, a kihalt központban a lelakatolt üzletek látványával szembesültél... Az utóbbi napok-hetek elképesztő híreit hallgatva, tudomást szerezve a világhálón és a mass media csatornáin keresztül nap-

hosszat közreadott döbbenetes számokról és tragédiákról, egyre többször felvillan benned a madáchi vízió egyetemes valóságértéke.

Idestova csaknem hat hete állandó hír-invázióban szenvedsz. Új fogalmakkal ismerkedsz: *koronavírus, pandémia, SARS-CoV-2, Covid-19, hatósági karantén*, ismert és kevésbé ismert földrajzi nevek tucatjait hallgatod a mindennapi járványbeszámolók alkalmával: *Vuhan, Jokohama, Bergamo és Milánó, London és New York* – és persze *Suceava és Bukarest*... Új, általad eddig sose hallott kormányintézmények nevével ismerkedsz: *Operatív Törzs, Stratégiai Kom-*

munikációs Csoport, hogy a lényegyet persze ne is említsük: az újonnan fertőzöttek, a regisztrált fertőzöttek, az aktív fertőzöttek, a fertőzés miatt elhunytak és a fertőzéstől kigyógyultak számának mindennapos alakulását kies hazákban éppúgy, mint a szomszédban, Magyarországon, az európai első fertőzőgócoként számontartott Olaszországban éppúgy, mint Franciaországban, Nagy-Britanniában vagy Spanyolországban, Kínában éppúgy, mint Dél-Koreában, Indiában vagy Japánban... És persze megspékelve az ezekkel egyidejűleg világszerte sorra bezáródó közintézményekről, templomokról, iskolákról, orvosi rendelőkéről szóló hírekkel, a leállított ipari termelésről, szolgáltatásokról, a felfüggesztett vonat- és repülő-járatokról, a betiltott tevékenységű üzletláncokról, vendéglőkről, szállodákról és színházakról tudósító információkkal... (Még jó, hogy a távfűtés, a szemétszállítás, az ivóvíz- és a földgázszolgáltatás, meg persze az internetelérhetőség jobbára mindenfelé megmaradt...)

S akkor még nem is beszéltetek a világjárvány igazi veszteségeiről: a fertőzések miatt elhalálozott áldozatok tízezreiről, a kórházak folyosóin agonizáló haldoklók tömegéről, a Lombardiában és New Yorkban (igen, New Yorkban!) tömegsírba temetett névtelen holttestek százairól, a támasz nélkül maradt magányos öregemberek drámájáról, a családfenntartó nélkül a társadalom szélén tengődő kisgyerekes családok tragikus, kilátástalan sorsáról, a végérvényesen munkahely nélkül maradt kelet-közép-európai vendégmunkások kétségbeesetten kilátástalan hazaözléséről... Torokszorító élethelyzetek, döbbenetes sorsok, kíméletlenül növekvő számok mindenütt...

Hát bizony igencsak úgy tűnik, csattanós figyelmeztető pofont kapott a Sorstól a maga civilizációs fejlettségére mindmáig oly dicsekvően büszke emberiség. Az a bizonyos, napjainkban oly gyakran emlegetett „*tudásalapú társadalom*”. Avagy még divatosabb kifejezéssel a „*Knowledge based Economy*”. Egy olyan kíméletlen arcucsapást, amelynek a mérete csak az emberiség történelmének nagy járványaihoz, a pestis, a kolera, a fekete himlő, a tífusz vagy a száz esztendővel ezelőtt dühöngő spanyolnátha pusztításához hasonlítható. Egy parányi vírus, ki tudja, hol, mikor és miért bekövetkezett genetikai módosulása – akárcsak az előző fertőzések esetében – a feje tetejére állította néhány

hét leforgása alatt szinte az egész világot, felborítva a hétköznapi jól megszokott menetrendjét csaknem mindenütt.

De talán épp ez a váratlanul jött pofon, ez a mindent lebénító világjárvány lesz az a sokk, ami az emberi tudás véges voltára felhívja végre a figyelmet. Ami annak tudatára ébresztheti a maga univerzális ismeretei miatt oly kényelmesen hátradőlő homo sapienst, a magabiztos önhittségében oly nyugodtan vegetáló emberiséget, hogy nagyon hasznos ugyan a távolsági oktatás, az online ügyintézés, a home-office, az e-bay és az internet banking – már ahol ezek bevezetésére egyáltalán adottak a feltételek –, de a tudomány mai eszközei a természet erőivel szemben bizony még mindig tökéletlenek. Hogy a földi élet titkainak a teljes megismeréséig bizony hosszú még az út. S hogy a Sors kifürkészhetetlen széleje még nagyon sok csapdahelyzetet tartogathat nemcsak a ti számotokra, a lassan elbúcsúzkodó hatvanas-hetvenes generáció számára, hanem az utánaatok jövő nemzedékek számára is... S ezeket a csapdahelyzeteket csak hosszas, kitartó munkával, kellő emberi és szakmai alázattal és a tudományos világ lehető legszéleskörűbb önzetlen összefogásával lehet majd, egyszer valamikor, ha nem is elhárítani, se túllépni...

Az úton azonban addig is, mindenféleképpen menni kell.

(Nagyvárad, 2020. április 10.)

3. „Zászlócai egy új, szabad jövőnek...”

„Zengjen a dalod, pajtás! / Fákon újul a hajtás. / Köszöntsük a tavaszt dallal!...” A minap, a munka ünnepének előestéjén nyolc, még életben levő volt osztálytársadnak elküldted a fenti idézetet, azzal a kérdéssel, hogy emlékeznek-e erre az énekekre, és hogy le tudnák-e neked írni a szöveg folytatását... A nyolcból ketten válaszoltak – az egyik Tel-Avivból, a másik Temesvárról –, mindketten lelkesen bizonygatták, hogy igen, nagyon is jól emlékeznek erre a dalra, de a szöveg további folytatását – mármint azt, hogy „Itt van május elseje! / Énekszó és tánc köszöntse! / Zeng és dalol az élet, / Szállj csak, zeneszó, ének, / Ébreszd fel a munkás népet!” – bizony már senki nem merte leírni és elküldeni neked, nehogy már az átkos kommunista diktatúra iránti nosztalgia vádjával bűnösnek találja kiáltani őket valaki...

Pedig milyen boldogan, önfeledten énekeltétek hajdanán ezt az éneket. Milyen önfeledten harsogtátok a világba a tavasz köszöntését... Meg azt, hogy „Szép hazánkban nóta csendül, / Száll repesve, mint a szél. / Dal ha csendül, kürt ha zendül, / Osztagunk is útra kél”. Vagy azt, hogy „Fenn a magasban zászló leng, / Víg zene szól, nevetünk, / Nótánktól hangos a táj. / Holnapra nagyra nővünk”. Mert hát ugye mi „Zászlócai vagyunk egy új szabad jövőnek, / Szívünkben hit él, ajkunkon ének,”... a Moszkvai Világifjúsági Találkozó indulójáról nem is beszélve: „Egy a jelszónk, a béke, harcba boldog jövőért megyünk, / Egy nagy cél érdekében tör előre ifjú seregünk.” Fújtátok osztályban, iskolaudvaron, utcán hazafelé menet, de nemegyszer bizony még odahaza is... (Mai napig fel-felöltlik az emlékezetedben apád hatvanvalahány évvel ezelőtti szomorkás mosolya, ahogyan, anyád minden rosszszalló fejcsóválása ellenére, megsimogatta a fejedet és biztatott: „Énekelj csak, kisfiam! Addig jó, amíg ilyen lelkesen tudsz énekelni...”)

És éneklő kedvetek valóban megmaradt a serdülőkorotokra is. S ha nem is olyan gyakran és olyan intenzíven, mint a néhány évvel azelőtti elemista korotokban, öntudatos középiskolásként, immár személyazonossági igazolvánnyal a zsebetekben, a szombat esti, „Mackó”-beli kávézgatás utáni hazamenetelések vagy a vasárnaponkénti, a környékbeli

erdőkben történő bókászásaitok alkalmával bizony fel-felhangzott ajkatokon a *Bunkócska* biztatása („De majd eljön a nap, mikor ébred a rab, / S lekötött kezét, lábát kinyújtja. / Aki elle-ne volt, az a fűbe harap, / Mert a bunkó a földre lesújtja”), a *Bécsi munkásinduló* mozgósító felhívása („Repülj, te lángoló, tűzszínű zászló, / vezess az éjnek éjén át!”), a *Fényes szelek* emblematisztrófája („Sej szellők, fényes szellők, fúj-játok, fújjátok: / Holnapra megforgatjuk az egész világot!”) vagy – horribile dictu! – éppenséggel az *Internacionálé* biztató jövőképe („A Föld fog sarkából kidőlni, / semmik vagyunk, s minden leszünk!”)... Büszkén, magabiztosan menetelve, az égvilágon semmivel és senkivel sem törődve énekeltetek. Kitől is féltetek volna, hiszen tielőttek van a világ, ti vagytok a Jövő: „Ránk vár az élet, / Minden miénk lesz, / Nékünk virrad már!” Bizony még az érettségi tablótok mottójaként is egy hasonló, optimista kicsengésű szöveget választottatok: „A Történelem robogó mozdonya / Csak arra száguld, amerre mi engedjük! / Mert a jövőt az erő dönti el, / S az erő bennünk van, mibennünk!” (Majtényi Erik: *Szebb emberöltők küszöbén*)...

Hogy aztán jöjjön a keserű kijózanodás! A hétköznapi valóságával való könyörtelen szembesülés... „De elcsitult a jókedv-förgeteg / S helyére ült a döbbent némaság: / Körötteünk már az Élet csörtetett” (Ady Endre) – s az ott-hon dajkáló melegéből kicsöppenve, az iskola óvó-védő falai közül kilépve

csakhamar a tulajdon bőrötökön tapasztalhattátok, hogy „az álmodozások kora” véget ért. Hogy bizony *„ez az úgy nem az az úgy”* (Páskándi Géza), ez a világ nem a ti világotok, s a *Történelem robogó mozdonya* bizony a legkevésbé sem arra száguldott, amerre ti képzelteitek el. Hogy a nemzetállami nagy tülekedésben bizony benneteket is *„visszaszorítanak, hátrább, egyre hátrább, / És amit hagynak, egyre kevesebb”* (Reményik Sándor). S a *„fortélyos félelem”* ezen tobzódásában azt is meg kellett tanuljátok, hogy *„számon tarthatják, mit telefonoztam, / s mikor, miért, kinek. / Aktákba írják, miről álmodoztam / s azt is, ki érti meg.”* (József Attila)... Így aztán igazán nem csodálható, ha az egykor oly lelkesen fújt mozgalmi énekeket néhány esztendő múltával a földrajzi kötődésű népdalok és katonanóták váltották fel, s az alkalmi, bizony egyre ritkább baráti egybeseregléseitek során neki-keseredetten hoztátok ország-világ tudomására, hogy *„a csitári hegyek alatt régen leesett a hó”*. Meg hogy azért *„Kolozs-város olyan város”*. És *„az aradi vasútállomáson”, „seprik a váradi utcát”,* és hogy *„zavaros a Nyárad”,* s van valahol egy *„Maros menti fenyveserdő”* is, hangot adva a titkos, az idő tájt nehezen teljesíthető vágyaitoknak is: *„Debrecenbe kéne menni”, „Széles a Balaton vize, / átmennék rajta”, „Átmennék én a Tiszán ladikon”*. Hogy aztán az énekórák vége felé természetesen ne feledkezzetek meg a *„maroknyi székel”*-ről, s arról a bizonyos *„négy folyó”*-ról sem... Meghitt, baráti hangú, bizalmas hangulatú együttlétek voltak ezek az esték, a kilátástalanságban próbáltátok a lelket egymásban tartani és megerősíteni.

Mint ahogy ezekben a sötét években kezdtétek újra felfedezni a templomi együtt-éneklés semmivel össze nem hasonlítható varázslatos erejét, a *Szívemet hozzád emelem, a Perelj, Uram, perlőimmel, a Boldogasszony Anyánk* vagy éppenséggel az *Erős várunk nekünk az Isten* közös eléneklésének katartikus, lélek-erősítő hatását. Az volt az az idő, amikor vasárnaponként nem lehetett ülőhelyet találni a váradi templomokban...

Hogy aztán '89 decemberében, *Krisztus Urunknak áldott születésén* eljöjjön hozzátok is a Megváltó és elhozza életetek legszebb ajándékát: visszahozza újra a Hitet és a Reményt. Visszatért a lelketekbe a Fény. A reformáció genfi emlékművének híres jelmondata, a *Post tenebras lux* megtapasztalt valósággá lett mindannyiótok számára.

A vele együtt járó hangzavarral és polifóniával... S ezzel a legkevésbé sem kívánod minősíteni az akkori-ban gombamód szaporodó tv-csatornák által napi rendszerességgel közvetített szimfonikus koncertek ismertebb dallamainak – mint például *Händel Messiás-oratóriumának Hallelujája, Beethoven Örömdája, Liszt Magyar rapszódiaja* vagy *Strauss Radetzky-indulója* – többszöri hangos újrajátszását, sem a változások után hamar a váradi városháza tornyába beköltöző *Avram Iancu-induló* óránként felharsanó érces kürtszavát nem kívánod szembeállítani az az idő tájt igen gyakori ilyen-olyan világtalálkozó, kongresszusok, civil és egyházi rendezvények szinte kötelező *Himnusz, Szózat, Székely Himnusz* éneklésével, illetve a kezdeti *Festum Varadinum* ünnepek *Szent László Himnuszának* a többszöri elharsogásával... Csupán jelezni kívánod, hogy a felekezeti kórusoktól a magányos Fő utcai gitározásig, a köztéren tartott fúvóskoncertektől a templomi orgonahangversenyekig, a népdalkörök péntek délutánonkénti együtt éneklésétől a divatos slágerek táskarádiós bömböltetéséig a fónikus világ milyen széles kínálata zúdult a város melomán közösségére... Akkor valóban *„zengett és dalolt az élet”*...

Aztán lassan ismét *„elcsitult a jókedv-fergeteg”,* eltelt csaknem harminc esztendő, és a *„szürke szerdák”* lassan, de biztosan felváltották az ünnepnapokat. S velük együtt lassan eltűnt ismét az alkalmi egybesereglés, a nyilvános éneklés öröme is. A találkozások megritkulásával pedig – legalábbis a te

esetében – egyre inkább már csak a vasárnaponkénti templomi zsoltárecskés maradt, s a legutolsó két-három esztendőben már csak a félig üres várad-olaszi templomban, az egyre foghíjasabb padsorokat figyelve énekelte hétről hétre: „*Ne csüggedj el, kicsiny sereg, / bár egész Föld tör ellened / gyűlölség fegyverével...*” Meg hogy „*Útjaid, Uram, mutasd meg, / hogy el ne tévelyedjek.*” Mivelhogy „*Egyedüli reményem, óh Isten, csak te vagy!*”... Szép lassan, de biztosan már csak ez a közösségi tér, már csak ezeknek a fohászoknak a teli torokból való együtt-éneklése maradt meg számodra.

S idestova hat hete még ez sem. A világjárvány miatt jó másfél hónapja már csak egymagadban énekelheted a számító-

géped előtt ülve, az üres templomból online közvetített istentisztelet végén a hagyományos záróéneket: a 90. zsoltárt...

A „*Zengjen a dalunk!*”-tól a „*Fényes szelek*”-en és „*az aradi vasútállomás*”-on át a „*Tebenned bízunk*”-ig... Végső soron nem is olyan rossz evolúció!

(Nagyvárad, 2020. május 11-én, a „győzelem napja” utáni második napon)

4. Az előszó varázsa

Mitől színház a színház? Mi az a mágikus erő, az a titokzatos hatalom, ami akár egy gyalultatlan deszkából összeállított alkalmi pódium széléről, akár egy pusztai hegyoldalban kialakított amfiteátrum legaljáról, akár egy díszesen berendezett, páholyokkal körülvett, kristálycsilláros előadóterem pódiumáról, akár egy amúgy tisztességesen kitakarított, ám mégiscsak meggörnyedve megközelíthető egykori szenes-pince éppen csak megvilágított leghátsó téglafalától elmondott szövegeknek is olyan delejes erőt, olyan megmagyarázhatatlan kisugárzást ad, hogy hatására az ezen szövegre figyelő egykedvű hallgató hátán egyszeriben futkározni kezd a hideg? Miként definiálható az a varázslat, amely révén a szürke hétköznapiok keresztjét éppen csak vonzó kisember, a lassacskán mindenben és mindenkiben csalatkozó, lelke legmélyéig megkeseredett földi halandó hirtelen elfelejti krónikus életuntségét, mindennapos testi és lelki nyomorúságát, családi és munkahelyi bakalódásait, és egyik pillanatról a másikra nagylelkűvé válik, jószívű és adakozókedvű lesz, egyszeriben megbocsát az ellene vétkezőknek, és töredelmesen bocsánatot kér mindenkitől a saját esetleges hibáiért és tévelygéseikért, megszűnik kishitűnek és kételkedőnek lenni, hinni és bízni kezd valamiben vagy valakiben – egyszóval, ha testben nem is, de lélekben teljesen újjászületik?

És mitől színész a színész? Miféle furfanggal tesz szert a sötétben rejtőzködő nézőtér előtt egy alkalomhoz illő szöveg többé-kevésbé patetikus elszálasásával, de akár ezen üzenet egyszerű emberi hangon, szép magyarsággal történő elmondásával akkora hatalomra, hogy a maga sebeiről és hétköznapi sérelmeiről megfelelő hallgatóság az előadás végeztével fél-istenként kezdi őt tisztelni és körberajongani? Mi ad ekkora varázserőt és ekkora hatalmat egy alkalmilag összeverődött közönség előtt elmondott monológoknak, vagy egy érveket és ellenérveket felsorakoztató hangos szellemi párviadalnak, hogy hatásukra a nézőtérben ülők, ha fizikailag nem is, de szellemileg képesek legyenek azonosulni a színpadról elhangzó érvekkel és érzelmekkel, és az ezen gondolatokat tolmácsoló előadót egyszeriben váteszként kezdjék emlegetni és tisztelni? Hogyan lehet az

„ezerarcú Cézárt” estéről estére úgy meghódítani, hogy az előadás végén, cézárságáról tökéletesen megfedkezve, önfeledten álljon fel azonnal az ülőhelyéről és ünnepelje, hangos tetszésnyilvánítás közepette, az előadót?

Minden bizonnyal, amióta színház a színház – s ennek van már vagy háromezer esztendeje –, az emberiség nem egy prominens gondolkodója feltette már magának ezeket a kérdéseket. Sokan megpróbálták összetevőire bontani azt a rendkívül bonyolult erőátvitelt, amelynek a végső eredőjeként a mindenkori nagyérdemű publikum megismerkedhet a szellemi megtisztulás – ama bizonyos „katarzis” – semmi mással össze nem hasonlítható erejével. Könyvtárakat betöltő irodalmuk van az ezen közérdekű kérdésfeltevések körbejáró szaktanulmányoknak, tömeglélektani okfejtéseknek, teatrológiai eszmefuttatások sokaságának – azt a bizonyos „csodát” azonban, szilárd meggyőződésed, nem fogja tudni megfejteni végérvényesen senki, soha. Az a „csoda” ugyanis estéről estére, előadásról előadásra minden alkalommal másképp valósul meg. Ha úgy tetszik, ama „csodát” előidéző „elixír” összetétele minden egyes előadáson más és más

„összetevőket” követel... Pont azért, hogy a nézőtéren mindenki meghallhassa az Úr üzenetét: „*Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!*” Mert ugye valahol „*mozdulnak már a csillagok*”...

Hát ezért az estéről estére megújuló lélekerősítő „csodáért”, ezért az előadásról előadásra megismétlődő katarzisért illesse örök megbecsülés és soha el nem múló mélységes tisztelet Thália istennő mindenkori hűséges szolgáit!

Legyen övék a taps az idők végezetéig.

(Előszó Kiss Törék Ildikó *Reményünk a színház – a nagyváradi Kiss Stúdió Színház huszonöt éves története, 1994–2019* című kötetéhez)

5. Alkonyi helyzetkép

Lassan már az arcokat sem látod rendesen. A veled szembejövők vonásait sem tudod felismerni tisztességesen. Reggelente, fogmosás közben, az előtted lévő tükörből egy homályos körvonalú, sárgásbarna színű folt bólogat barátságosan feléd – van orra és homloka, de a szemére nem mindig tudsz rátalálni –, esténként, a tv-képernyő előtt ülve ugyancsak hunyorognod kell azért, hogy a bemondók arcvonásait nagy nehezen felismerd, napközben pedig, valahányszor Életed Párja beszédbe akar elegyedni veled valami miatt, a beszűrődő napfényhez igazodva próbálsz olyan szögbe állni, hogy ha a frissen megfestetett haja színét nem tudod is megcsodálni, legalább egymás tekintetét találjátok meg valahogy.

Valahányszor mostanában, minden családi tiltás ellenére, lemerészkedsz az utcára, szinte minden alkalommal sietős járású, arctalan alakok tömegével találkozsz szembe magad.

Férfiak, nők, fiatalok, öregek – legalábbis a homályos látóteredben azoknak tűnnek –, akik kapkodó léptekkel haladnak el gyorsan melletted, miközben te óvatosan haladva, jobb kezedet többször is diszkréten az épület falához érintve próbálsz a magad számára a helyes irányt bebiztosítani. Vannak, akik hangoosan beszélgetnek egymással, olyan is akad, aki egy rövid „Tisztelem!”-mel vagy „Salut!”-tal száguld el melletted, a nagy többség azonban, mint dróttal mozgatott óriás bábuk, változtatja némán a lépteit és igyekszik mihamarabb eljutni útja végső cél-

pontjához – akár mindenkin keresztülgázolva, ha úgy szükségeltetik... Nem is nagyon igyekszel lépést tartani velük, s még a gyalogátkelőknél kialakuló torlódásoknál is diszkréten a hátuk mögött maradsz. Így legalább több az esélye annak, hogy senki nem gyalogol beléd káromkodva hátulról.

A délutánonkénti Körös-parti sétáitok alkalmával – ha már, Istennek hála, május közepe óta ide minden áldott nap háborítatlanul lejöhettek – egyre szűkülő csőlátásoddal még fel tudod ismerni az aláhanyatló napsugarak által megvilágított gesztenyefák felsőbb lombjait, ahogy azonosítani tudod, ha éppen jó irányba nézel, a sétányon előtted békésen totyogó galambok körvonalait, a gazdájuk körül boldogan rohángáló, otthonukból kihozott házi ebek tarka bundáját vagy a folyóvízben úszkáló vadkacsák büszke fejtartását. Mi több, a Garasos hídról nyugat felé nézve még a városháza és a Szent László-templom tornyait is fel tudod még ismerni. Még... Mert a netán rátok köszönő alkalmi sétálók arcvonásait bizony már nem ismered fel, párbeszéd-kezdemenyezésükre magad részéről értelmetlen tekintettel válaszolsz, amíg néhány kínos másodperc és egy rövid kérdezz-felelek után, vagy a feleséged diszkrét tájékoztatására ki nem derül, voltaképpen kikkel is álltok szemben. Kegyetlen valóság, de ez van...

Megmaradt viszont mindmáig a nyomtatott betűk világa. Itt van körülötted a szüleidtől-nagyszüleidtől örökölt s általad is csaknem öt évtizede gyarapított családi könyvtár – már amit a négy évvel ezelőtti ideköltözésed alkalmával be tudtatok ebbe a lakásba zsúfolni –, a szobád mennyezetéig érő polcokon ott sorakoznak a régi és új könyvek, amelyeknek a címét, erős megvilágítás mellett, még mindig ki tudod nagy nehezen silabizálni... S ha az újságolvasásban mind ritkábban koptatod a szemed – többnyire megelégedvén a cikkcímek és a vastagabb betűkkel kinyomtatott beharangozók végigböngészésével –, a könyvek esetén mindmáig megtartottad, erős megvilágítás mellett, a napi 8, 10, 12 oldal „elfogyasztását” (többet sajnos nem bír el a szemed), ami aztán még az elmúlt harmincvalahány hónap során is tisztes teljesítményt jelentett a részedről... Újraolvastad például *Kodolányi Gyula* nagyívű Mózes-regényét, *Az égő csipkebokort*, de megfordultak a kezekben ez időben kortárs magyar írók,

Bodor Ádám, Grecsó Krisztián, Kovács Levente, Tompa Andrea munkái éppúgy, mint a polcodról előkotort hajdani ifjúsági regények is (bizony az unokák előtti leégés elkerülése végett fel kellett frissíteni az emlékezetedben a *Grant kapitány gyermekei*, illetve *A rejtelmes sziget* főbb eseményeit). Végigböngészted prominens magyar történészek (*Romsics Ignác, Ungvári Tamás*) nem egy tanulmánykötetét, mint ahogy elelmélkedtél *Lengyel László, Markó Béla*, illetve *Szilágyi Aladár* reprezentatív interjúgyűjteményének tartalmán is. Elnosztalgiáztál nemzedéktársaid, *Gálfalvi György, Visky András* személyes visszaemlékezésein, és nagyokat derültél a *Dorombolón*, vagy *Demény Péter* legújabb karantén-paródiáin. Mint ahogy négy kötetben végigkövethetted, immár nyomtatásban is, egy több mint harminc éve Magyarországon élő, de a Sebes-Körös-partjától elszakadni nem tudó váradi orvos, *Kiss András* naplóba rögzített életútját, és megismerkedhettél *Kiss Törék Ildikó* és *Óvári Öss Enikő* jóvoltából egy nagyváradi, illetve egy kaliforniai magyar stúdiószínház megalakításának kulisszatitkaival is...

Az utóbbi másfél-két esztendő legnagyobb olvasmányélményét számodra azonban egyértelműen két kiváló kötet jelentette. Az egyik *Szvetlana Alekszijevice*s torokszorító *Csernobili ima* című könyve, a harmincnégy évvel ezelőtti nukleáris katasztrófa túlélőinek drámai vallomásgyűjteménye. A másik *Edelsheim Gyulai Ilona* (gyengébbek kedvéért *Horthy*

István kormányzóhelyettes özvegye) a '90-es években Portugáliában írt (s néhány éve a budapesti Európa Kiadónál megjelentetett) *Becsület és kötelesség* című, csaknem kilencszáz oldalas emlékirása: egy ambiciózus arisztokrata lány életútja a felvidéki Felsőelefánttól a budai várpalotában eltöltött négy és fél éven és a jobbra portugáliai emigrációban átélt (némi iraki, angliai, indonéziai intermezzókkal fűszerezett) négy és fél évtizeden át *Horthy Miklós* kenderesi újratemetéséig. Döbbenetes olvasmány, rengeteg ismeretlen információval, családi összefüggések, személyi adottságok feltárásával. Csaknem másfél hónapodba került a végigsilabizálása, de megérte! Csak ajánlani tudod mindenkinek. Nosztalgiazóknak és a korszak jogos bírálóinak egyaránt.

És persze itt van ez a képernyő – a maga világhálójával, honlapjaival, hírportáljaival. Amelyeknek a képi üzenetei ha nem is, de a fekete-fehér szövegei, ha kell, kinagyított formában, még mindig elérhetők a számodra. De legfőképpen az a lehetőség, hogy a billentyűzet felhasználásával, a

monitorra varázsolt betűk, szavak, mondatok révén valamit meg tudsz menteni saját gondolataid múló világából. Hogy a billentyűk megszállott pötyögtetésével – miként teszed azt a jelen pillanatban is – fel tudsz talán eleveníteni néhány olyan élményt, emléket, életérzést, le tudsz írni esetleg néhány javaslatot, elképzelést vagy véleményt, amit megoszthatsz majd valaki mással is. S amelyek révén, a mindenütt leselkedő elidegenedés, „a nagy romlás” elkerülése érdekében, szót érthetsz még embertársaiddal.

Ahogy lehet. S amíg lehet!

(Nagyvárad, 2020. július 22.)

6. Pista

A péntek délelőtti hír hallatán egy réges-régi fénykép villant fel először az emlékezetedben. Valamikor a '80-as évek közepe táján készült – talán éppen *Hunyadi Mátyás* esküvőjén (Istenem, milyen hamar elment ő is!) –, amikor hármásban *Gittai Pistával* és *Gyulai Katival* teli torokból ordítottatok bele a nagyvilágba, hogy bármennyire is szeretnék egyesek, ti csakazértsem: „nem, nem, nem, / nem, nem, nem, / nem megyünk mi innen el!” Amikor megszállottként próbáltatok egymásban tartani a lelket: „ezen a világot alig kiegészítő zugban / az első fagyhalott óta már nem dicsőség a fagyhalál. / Ezen a világot alig kiegészítő zugban / maradni lehet, ha maradni megtanultál...” Nem mintha nem lettetek volna tisztában nagyon is a körülöttetek zajló eseményekkel – azzal, hogy „résen-lyukon csótányok jönnek”. A reményt azonban nem adtátok fel: „Tengek és lengek hosszútávon / belterjes, ónos ingaháton. / Felül mennyezet, körül falak: / odakoppanok, nem omlanak. / Még bízok, még remélem, / a megváltó rést ha elérem, / hitet cserélek, házat, álmat: / Vivát, szabadság! – reád kiáltok.”

Ezek után igazán nem lehet csodálkozni azon, hogy '89 decemberében, a legelső tíz cselekedni akaró nagyváradinak a Szent László-szobor előtti találkozásán *Gittai István* is ott volt köztetek. Hogy a rákövetkező hónapokban-években – miközben te szép lassan a közéletiség hínáros világával ismerkedtél – ő minden alkotó energiáját az újságba fektette. Volt a *Kelet-Nyugat* szerkesztője, a *Bihari Napló* rovatvezetője, 2002-ben ott találjuk a *Várad* alapítói közt. Írt riportokat, publicisztikát, „araszos” prózát, képzőművészekkel készített interjúkat. Meg persze verseket is: sorra jelentek meg kötetei.

S ha életének utolsó éveit már nem töltötte a Sebes-Körös partján, a Váraddal fenntartott kapcsolata mindvégig megmaradt. Itt jelent meg kétkötetes versválogatása, az *Utu rea*, a legjobb prózai írásait felsorakoztató *Csordultig lebegéssel* és a 70. születésnapjára elkészült reprezentatív *Létesszencia*.

S most elment immár ő is... Jó utat, drága barátom! Várnak rád a csillagok!

(Nagyvárad, 2020. augusztus 12.)

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (28.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is közepszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – levettként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogatjuk.

„Ez év, 1933 legelején lépett Adolf Hitler a maga tizenkét éves rémuralmának porondjára” – fogalmazta később egy örökösén képzavarral küszködő újságíró kollégám, megemlékezésén a napról, amikor Hitlert német birodalmi kancellárrá (miniszterelnökké) nevezték ki. Kezemben a *Pesti Hírlap* 1933. január 31-i, keddi számának elsárgult példánya. A vezércikk *A nagy kísérlet* címmel íródott, és összefoglalta Hitler uralomra jutásának okait. Úgy, ahogy akkor látták a vezércikkírók.

Titkos erőkről szól a vezércikk, amelyek Brüning kancellár bukása óta egyengették Hitler útját a hatalom felé. Németország 86 éves elnöke, Hindenburg „belefáradt” az ellenkezésbe: kinevezte hát Hitlert kancellárrá.

Ludendorff tábornok és Kahr bajor miniszterelnök eszközéből Hitler népszónokká és erős akaratú pártvezérré nőtte ki

magát. Példátlan – ma már tudjuk: demagóg – szónoki tömeghatása a háborúban és a békekötések során meggyötört, megalázott németek millióiban ébresztette fel a reményt; szavai egybecsengtek a németiség fájdalomával és dühkitöréseivel. „Hitler megnyilatkozási formája (lett) a német nemzeti elkeseredésének.” Ha Versailles nem embertelen, hanem emberhez méltó békét hoz, Hitler sohasem válhatott volna „csillaggá” a németek egén. Hitlert a cikkíró a francia gyűlölködés termékének tartotta.

A félévi és tanév végi növendékhangversenyeken mindig szép sikerrel szerepeltem. Pedig annyira izgultam egy-egy fellépés előtt, hogy mikor én kerültem sorra, összeakadt a lábam, míg a közönség elé jutottam, és majd kiejtettem a hegedűt a kezemből. De ahogy elkezdtem játszani – már a zongorakíséret esetleges előjátéka alatt – minden félelmem, izgalmam, lámpalázam elpárolgott. A közönség is eltűnt a szemem elől. Csak az előadandó kiszenemű mennél tisztább megszólaltatása érdekelt. Rieding, Mozart, Schubert, Schumann, Csajkovszkij, Field három-öt perces ún. ráadásszámai voltak többnyire az előadott zeneszámaim az első időkben. Vala-

mivel mindegyik több tudást igényelt, mint amennyit annak az évfolyamnak a növendékeitől el lehetett várni, amelyhez éppen tartoztam. Ez arra vall, hogy valóban nem lehettem tehetségtelen, miképpen az is, hogy időnként a váradi magyar sajtó, a *Szabadság (Nagyvárad)*, a *Napló* beszámolva a zeneiskola növendékhangversenyéről, nevet többször is külön említette, dicsérte szép játékomat, ugyanakkor bírálta hangszerem „tudásomhoz méltatlan” rossz minőségét. Hát drága hangszerre nem telt a szüleimnek, az biztos.

Nyár lévén, nyitott ablaknál aludtunk. Fazekasék konyhája egy emelet magasan az erősen lejtő kertjük felé nézett. Első éjjel arra ébredtünk, hogy a nyitott ablakunkhoz egy hosszú létrát támasztanak odakintről, és valaki, sötét alak, fél téglával a kezében, kezd fölmászni rajta, surranó macskaléptekkel, hogy álmunkban meglepjen bennünket. Rongyos külsejű betörő! Úgy gondolta, ha ezek itt építkeznek, sok lehet a pénzük. Fölzörgettük rémületünkben Fazekasékat, Jani fiuk azonnal odajött, s a már-már ablakunkig kapaszkodó betörővel együtt feldöntötte a létrát. Nagyot zuhant az ipse, de mire a szomszédban épülő házunk szuterénjében mélyen alvó édesapámat is sikerült felkiabálnunk álmából, neki meg az akkor éppen láncra kötött Luput, a farkaskutyánkat eloldania, valahogy felcihelődött, és sántikálva eltűnt a betörő a holdfényes éjszakában. Zoli érdeklődéssel nézte az ablakból, hogyan keresik lécekkel, kisbaltával fölszerelve apám és Fazekas bácsiék a kertben eltűnt embert. Énrám meg egyszerre hatott az izgalom táplálta félelem és a délutáni ricinus maradványa. Képzelfel!

Hát, ha az az illető sikerrel beugrik hozzánk, és avval a fél téglával homlokra csapkodja anyánkat, bátyámat meg engem is, akkor ez a sok ív fehér papír bizony nélkülözné most ezeket a visszaemlékező sorokat. Ilyen biztatóan indult Temető (Eroul Necunoscute) utcai életünk, 1933 júniusának közepén!

Apám harcosan sántikált még – kezében egy baltával – a kertek alján egy darabig, Fazekas Janival meg a láncról leoldott, éktelenül ugató Lupuval, aztán így összegezte az eredménytelen üldözés meg az egész eset tanulságait:

– Az egészről ez a dög Lupu tehet: házőrző kutya léte mélyebben aludt, mint én. És főleg az a valaki tehet róla – célzott a Fazekas család elővigyázatlanságára –, aki azt a hatalmas létrát odatette az ablak alá, a fal tövéhez!

Mintha a betörőnek nem is lett volna semmi szerepe az egészben.

Visszafeküdt ki-ki a maga vackára, ágyába, de reggelig már nem ment az alvás, se nekünk, se Fazekaséknak. Utóbbiaknak két leányuk és két fiuk volt. A legidősebb, az ifjabb Lajos, kiváló bútorasztalos, ezermester volt – zongorát is tudott csinálni például! –, öccse, Jani – akinek elfoglaltságára vagy szakmájára se akkor, se utána nem tudtam rájönni – egy kissé „távolról követte” testvéreit értelmileg. Ettől eltekintve előzőkeny, segítőkész, kedves, könnyen kacarászó fiú volt. Idősebb nálunk. A két lány közül Margitka református tanítónőként működött Diószegen, a nyári vakáción épp odahaza tartózkodott. A kisebbik lány, Idus pedig csípőficamos, vidám, örökké tréfálkozó, kedves teremtés, ő is idősebb, mint mi Zolival. Velük, köztük igazán eltelt az a pár hónap, amíg az ő konyhájukat laktuk, s amíg késő ősszel át nem tudtunk hurcolkodni készülő házunk lakható részeibe.

Eltűrték, sőt megkedvelték hegedűgyakorlás címén tartott napi egy-két órás cincogásaimat. Nyáron is jártam ugyanis a zeneórákra, hogy fejlődésemben ne következzen be törés. (Meg a tandíjfizetésben sem...)

A gyomorrontásból hamar kigyógyultam, és aztán – emlékezetem szerint – eltekintve néhány nyári hasmenéstől és téli náthától, soha nem voltam többé rendszeresen nyavalyás az új, Temető utcai házunkban. Igaza volt Szőke főorvos úrnak: fél év alatt, mire a tél ránk köszöntött, Zoltán is rendbe jött aránylag. Láza elmúltak, hízott pár kilót, jól érezte magát. A tejet literszám itta azután is. Megröntgenezték és a szakorvos is megerősítette: tüdeje kiheverte a bajt. Azért kíméletes életmódot javasolt, minek folytán apám nem küldte őt vissza a líceumba, ne görnyedjen órákat a rossz levegőn. Erősödjék fel, aztán majd kitanul valami könnyű szakmát. Úgyse ment neki elég jól a tanulás, csak

közepesen. Én viszont később is mindig kitűnő vagy jeles rendű voltam, a román osztályokban is évről évre az első három legjobb között, ahogy ma mondanánk, dobogós helyen végeztem a tanulmányaimat. (Dokument jeszt!)

(Folytatjuk)

A szöveget gondozza és szerkeszti:
SZÜCS LÁSZLÓ

ELSŐKÖTETES KÖLTŐK A MÜLLERÁJ TERASZÁN

Kemenes Henriette és Ozsváth Zsuzsa debütkönyvének bemutatója

Kultúra

Két ifjú nagyváradi költő első verseskötetének megjelenését ünnepelhettük meg a nyár középső hónapjában az egykori Mülleráj nyári kioszkjának, ma Ady Endre Emlékmúzeum-nak a teraszán. Mindkét könyv, az *Odú* és az *Előző részek* a Fiatal Írók Szövetségének (FISZ) gondozásában jelent meg, és mindkét szerző az Élő Várad Mozgalom alapító tagja.

Az *Odú* oltalmában

Kemenes Henriette-tel *Odú* című verseskötetének július 17-i bemutatóján Szűcs László, a *Várad* folyóirat főszerkesztője beszélgetett versekről, közösségről és alkotási folyamatáról, váradiságról, valamint visszavágyódásról egy történelem előtti időbe.

Az első könyv mindig nagyon fontos mozzanat egy alkotó életében. Szűcs László visszaemlékezett arra a napra, amikor több mint harminc éve, 1989 őszén Zudor János első verskötetét mutatták be. Mások mellett Zudor is, ahogy Kinde Annamária is, hosszú esztendőket várt arra, hogy első könyve megjelenhessen. Varga Gábor és Gittai István első kötetének megjelenése a Forrás sorozatban szintúgy fontos esemény volt. Most egyenként, egymás után színre lép az Élő Várad Mozgalom 2010-es nemzedéke.

Kemenes Henriette könyvbemutatója az Ady Endre Emlékmúzeum teraszán

Fotók: DANILICS TIBOR

Az Élő Várad közösségi élmény volt. A közös indulás után saját kötettel jelentkezett Kemenes Henriette. Hogy ezt miként éli meg? Nos, az alkotás olyan folyamat, amelyet egyedül kell megélni, ám közösség nélkül, olvasók nélkül mit sem érne. Az Élő Várad Mozgalom inspirálása, buzdítása és építő kritikája is fontos, mondta a szerző.

Megfogalmazása szerint a könyvben megjelent szövegek vezérmotívuma a primordiális szakralitás, erre épül az egész kötet. Hogy mit is jelent ez? Nosztalgia egy olyan, még történelem előtti idő után, amikor még bárhogyan alakulhatott volna a sors, amikor még jó irányba is lehetett volna haladni.

Vannak Kemenes Henriette számára meghatározó alkotók. Ilyen például Krusovszky Dénes, az írásait néhány éve fedezte föl. Megragadta prózaverseinek formaisága s a végletekig leegyszerűsített mondanivalója. Fantasztikus az, amit papírra vet. Kemény István művészete ugyancsak nagy hatással van rá. Néhány éve jogosítványújításra készült Heni, és hogy jobba tegye a várakozást, hóna alá csapta az *Állástalan táncosnőt*. Nem sokkal előtte szerette meg Kemény István költészetét, aki egyébiránt ugyancsak olyan témákat feszeget, mint az állati jelenlét, illetve ama bizonyos nosztalgia. Amúgy az *Odú* fülszövegét jegyző Kemény István végtelesen szerény ember, és ezért is lehet nagyon tisztelni, szeretni őt. Aztán Petri György lírája ugyancsak kedvencnek számít. Ha valaki nem, mondjuk, Radnóti stílusú romantikát vár, akkor ízig-vérig megélt érzelmeket fedezhet föl a Petri-versekben.

A kötet cím, az *Odú* nem más, mint oltalom az otthontalanságban. Az odú is kapcsolódik az állatok világához: megvéd; szűkös, szinte a bőrödhöz ér, és teljes biztonságot ad. Egyébként a kötet szerkesztője, Antal Balázs javasolta, hogy a könyv címe *Odú* legyen, merthogy e szó jellemzi a kötet egészét.

Hogy mi a helyzet a könyv ún. nagy verseivel? „Nem tudom, hogy vannak-e nagy versek a kötetben. De vannak fontosabb versek, amelyeket mély érzések inspiráltak” – mesélte Kemenes Henriette. Érződik, hogy melyik vers született azért, hogy valami erős érzést kiírjon magából. És másképpen ír, mondjuk, egy meghívásos pályázatra, amikor formai követelményeknek is eleget kell tennie.

A bensőségeség, a család motívuma mellett társadalmi kérdések is felbukkannak a versekben. A szerző elmondta: vannak az életben megkeverülhetetlen dolgok. Az empátia azt jelenti neki: érdekel minden, ami körülöttünk van. Ezért is becsüli nagyon a kíváncsi embereket. Nem egyszer érzi azt, hogy a közösség mintha nem venné észre egy-egy ember szenvedését. Megírva ezeket talán könnyebb elengedni azt, ami ellen nem tud tenni.

Hogy a mondandóhoz hogyan választja meg a formát? Akkor alakul ki a forma, amikor elkezd írni egy szöveget. Lényeges, hogy a mondandó és a forma összhangban legyen egymással. Előfordul, hogy

két hétig is dolgozik, töpreng egy-egy versen, hogy rátaláljon arra a formára, ami leginkább tükrözi a mondanivalót. A rímet igyekszik kiküszöbölni, ezzel kerülve a mesterkéeltségnek még a látszatát is. Az egyik alkotótársával, jóbarátjával, Mihók Tamással ugyan részt vett egy verspárbajban, amelynek során szonetteket írtak egymásnak, és ez jó játék volt, de Heni nem szereti a saját verseiben a kötött formákat.

A műfordítás és a többnyelvűség ugyancsak fontos a fiatal alkotó életében. Fordítóként jelen van egy körforgásban, és ez jó dolog. Romániai magyarként a román nyelvvel való kapcsolat megkerülhetetlen. Kemenes Henriette igyekszik mindkét kultúrából tanulni, inspirálódni, elraktározni azt, ami lényeges számára. Foglalkozik a román kortárs költészettel is. A *Poesis* folyóirat és a Bukaresti Irodalmi Múzeum szervezésében járt már Londonban, Brüsszelben, Berlinben. A *Poesis* csapatát érdekli, amit Heni csinál, és sokan várják már az *Odú* román fordítását.

Kemenes Henriette örvend a visszajelzéseknek, de nem feltétlenül érzi annak szükségét, hogy azonnal kitegye a Facebookra egy-egy friss írását. A kötet most a legnagyobb öröm az életében. „A megjelenés örömeiben most is lubickolok.” Elárulta: mindenütt elbüszkélkedik azzal, hogy ő váradi. Fontos neki a családja, az itteni közösség, a barátai. „Ha nem itt kezdek el írni, másképp alakul az életem. Nehéz lenne elhagyni Váradot.” És hogy tíz év múlva hol szeretne tartani? Jó volna, ha még megjelenne egy-két kötete, és mindenképpen szeretne Váradon maradni.

Természetesen versfelolvasás is volt. Elhangzott egyebek mellett az *Ima 2.1* és a *Holtudvar*. A könyvbemutató végén pedig az eleredő, csendesen csepergő esőben lehetett dedikáltatni az *Odút*.

Víz és szentség

Majd egy héttel később újból könyvbemutatónak adott otthont az Ady Endre Emlékmúzeum terasza: július 23-án Ozsváth Zsuzsa első önálló, *Előző részek* című verseskötetét ismerhette meg a közönség.

A kötetről Tasnádi-Sáhy Péter, a *Várad* folyóirat irodalmi rovatának a szerkesztője beszélgetett a szerzővel.

Elhangzott a többi között az a kérdés, szokott-e sírni a szerző, mivel Tasnádi-Sáhy Péter meglátása szerint a kötet egyik leggyakrabban előforduló szava a „könnyecsatorna”. A víz, a tenger, a folyó és egyéb folyadékok is feltűnnek a kötet verseiben, mondta Ozsváth Zsuzsa, aki szerint: „Aki azt mondja, nem sír, az hazudik”.

A kötet dramaturgiája is vízfolyamhoz hasonló, olykor a felszínen folyik, majd alábukik, vannak víznyelők – ráadásul a víz alapvető közege az életnek, hiszen testünk 70 százaléka is víz. Szó esett például a lázadás hiányáról, s mint Ozsváth Zsuzsa elmondta, szerinte lázadni tizenévesen kezd az ember, holott akkor lehet bármi ellen lázadni, ha már eléggé ismerjük a világot, van

mi ellen lázadni. A lázadás nem a megismerésről szól, pedig vannak jó dolgok is az életben.

Aki gondolkodni próbál, előbb-utóbb eljut egy szakrális állomáshoz, ami nem feltétlenül az egyházi Isten, de ez nem is baj – mondta Ozsváth Zsuzsa; szerinte mindenki valamilyen szentséget keres.

A kötetben szereplő versek, korábbi performance-okon elhangzott szövegek már a múlt részei, hangzott el, a szerző a kötet fülszövegét jegyző Kovács András Ferencet is idézte, aki szerint előzménytörténete van egy vagy több szereplőnek, egy vagy több lírai éneknek is. Ozsváth Zsuzsa egyébként képzőművészeti végzettségű, s arra is kitért, hogy más-más a szerkesztése egy képnek és egy szövegnek, mivel a vizualitás sokkal ösztönösebb. A képeivel is szeretne valamit kezdeni a jövőben.

Míg az írott szöveg statikus, a performance a mozgósított szöveg, mondta a szerző. Szerinte az Élő Várad Mozgalom tagjai egymást inspirálták. A kötetben van „titkos vers”, melynek *Easter Egg* a címe, és aki megtalálja, az a könyv értelmezéséhez egy plusz síkot kap. A könyvbemutatón több vers – például a *Hetven százalék*, *Az angyal kétszer csönget* vagy a *Főzőcske* című – is elhangzott, s az épp a szerző születésnapján megtartott könyvbemutató dedikálással zárult.

**TÓTH HAJNAL
FRIED NOÉMI LÚJZA**

Főnixterv, pótcselekvés helyett

A Szigligeti Színház szabadtéri bemutatója

Kritika

Valahogy így képzelem el a nyári „szórakoztató” előadásokat, amilyen a *Főnixterv*. Igaz, most a rendkívüli helyzet kényszerítette az előadást szabadtérre, de minden rosszban van valami jó alapon kiderült: a színházi produkcióra alig alkalmas színpadon is lehet színvonalas, jó minőségű előadást játszani. Mondom ezt annak ellenére, hogy sokkal jobban működne zárt térben, egy stúdióteremben, ahol a színészek „keverednek” a nézőkkel, de attól még messze állunk.

Kiderült viszont az is, hogy a közönség nem csak a tingli-tanglin, a minősíthetetlen haknikon, a harmadik fiatalságukon túl lévő exsztárok koncertjein tölti meg a nézőteret.

Sokan voltunk kíváncsiak a Szigligeti Társulat bemutatójára, a rendkívül kényelmetlen padok ellenére szinte megtelt a nézőtér. Van egy olyan érzésem, hogy sokkal többen letünk volna, ha a körülmények emberibbek: nem kockáztatjuk a bokatorést útban a nézőtérre – a színház menedzsmentjét dicséri, hogy szőnyeggel próbáltak javítani a helyze-

Előadasképek: VÍGH LÁSZLÓ MIKLÓS

ten –, ha kényelmesebb ülőalkalmatosságok állnak rendelkezésre, ha a színpadnak van mélysége és takarása, és még sorolhatnám a hiányosságokat. Hosszú évek óta mondjuk, írjuk, hogy a nyári színháznak titulált színpad és nézőtér mindennek nevezhető, csak színháznak nem.

A Botos Bálint rendezte *Főnixterv* mindezt képes volt feledtetni. Na jó, részben.

A szövegkönyv az alkotók – színészek, rendező, dramaturg – improvizációiból állt össze, Kárpáti Péter és Botos Bálint négykezese nyomán. Történet nincs, azaz annyi történet van, ahány szereplő. Mert mindegyiküknek van egy élete, amit megpróbál élni vagy legalábbis túlélni. Az alkotókat dicséri, hogy a színpadon emberek léteznek, akiknek múltjuk, jelenük és jövőjük van. Mondom, dicséri, mert a filmszerű, pillanatok rögzítő jelenetek ok-okozati összefüggést keresnek múlt és jelen között, sőt a jövőre is rákérdeznek. Ezekben az emberekben nincs semmi különös. Lehetnének a szomszédaim, a munkatársaim, futó vagy közelebbi ismerőseim. És ez teszi izgalmassá, korszerűvé, megkockáztatom: fontossá az előadást. Életszerűek a helyzetek, a szereplők, a tér,

a ruhák, a szöveg. Mert ha őszinték vagyunk magunkhoz (nem szeretünk azok lenni, vagy csak ritkán engedjük meg magunknak ezt a luxust), akkor rájövünk, hogy az életünkben sokkal több a groteszk, az abszurd vagy a komikus pillanat, helyzet, mint a drámai. Más kérdés, hogy mit élünk meg drámának és mit nem. A repülőtér közelében épült új lakónegyedben élők meredten nézik a fölöttük elszálló repülő. Akár közhelyes pillanat is lehetne, amikor a szereplők mozdulatlanágba dermedve kémlelik a gépmadarat. A rendező és színészek érdeme, hogy ez a pillanat sem lett giccses. Pedig az előadásban benne rejlik a giccs, a közhely veszélye, amit az alkotók azzal védenek ki, hogy enyhén elemelik a történeteket, a groteszk, néha az abszurd felé viszik a játékot.

Számomra Tasnádi-Sáhy Noémi (Bezzegh Ibolya) és Csatlós Lóránt (Pomogács László) kettőse tűnt a legkidolgozottabbnak. Láttam már asszonyt, aki annyira unja a férjét, hogy engedi, csináljon, amit akar, csak őt hagyja békén. A végeérhetetlen lakásfelújítással ügyetlenkedő férj sikere a működő vízcsap, ami aligha hozza lázba a pályázatírással foglalkozó feleséget. Ibolya az anyjáért (Firtos Edit) aggódik, aki egy olasz pasassal akar új, szabad életet kezdeni. Talán az egyetlen és utolsó esély, hogy elhitesse magával, létezik boldogság. Ibolya legalábbis úgy tesz, mintha féltene az asszonyt, nehogy sorozatgyilkos kezébe kerüljön, de mintha kicsit iri-

gyelné is, amiért ki mer lépni unalmas életéből. Tasnádi-Sáhy és Csatlós kettőse valamilyen egymásrautaltságot sugall. Az asszonyt groteszk merevsége, a férfit érzelmi szegénysége akadályozza abban, hogy kilépjen a kapcsolatból és új utat keressen.

Fodor Réka onkológus Trebics Melindája teátrális és önző. Oda sem figyel ökölvívó barátjára (Kiss Csaba), aki gyerekesen ugyan, de megpróbál beszélni a kapcsolatukról. Tragikomikus helyzet, ami talán drámává alakulna, ha a nő meghallaná, amit a férfi mondani akar.

Kocsis Anna ambiciózus jogásza és Rácz Endre vállalkozóvá vedlett színésze kapcsolatában talán ott van a szerelem, ha éppen ráérnek, ha éppen nem motivációs szónoklatokat tartanak egymásnak és másoknak. Mányoki Melinda és Lelkes Jácint Tibor kapcsolata felületes marad. A lány utazni vágyik, párja nem

mozdulna, pufognak a szövegek, de mintha nem mernék kimondani, amit valóban gondolnak.

Melinda unatkozó, depresszióra hajlamos, a múltban élő anyja (Kovács Enikő) a szappanoperák világába költözne egy izgalmasabb életért, de csak a városba, a lánya közelébe hurcolkodik. Elvárja, hogy törődjenek vele, tegyenek érte, megsértődik, ha lányának sem ideje, sem türelme nincs hozzá, de semmit nem tesz, hogy kikerüljön a nosztalgia spiráljából.

Balogh Attila néha chaplini játékkal jeleníti meg a saját világába zárkózott Menyust. A temetőőrt a természet, a fizika és asztrológia vonzza, komplexusai ellenére mintha békében élne a világgal. Szerelemre vágyik, olyan plátóira, nem testire, romantikusra. Akkor tényleg kerek lenne számára a világ. Ez nem jön össze Zoéval. Pedig bemutatja neki az atomok táncát, és más tudományos mozgásokat, de a nőt nem hatja meg.

Pitz Melinda alkoholba menekülő, egykor művésznői álmokat dédelgető banktisztviselője meg sem próbálja megérteni Menyus fennkölt szerelmét. Megvan neki a maga baja, azzal van elfoglalva, hogy eltolt életét siratja.

Az előadás szereplői egy helyben topognak, mintha sem bátorságuk, sem erejük nem lenne továbblépni, legalább megkísérelni boldogabbá tenni az életüket.

A díszlet – a nem túl kényelmes, olcsó bútorok, az olcsó bárpult – és a jelmezek is hangsúlyozzák, hogy ezek az emberek közöttünk járnak. Nem kiemelkedők, hanem ők az átlag.

Botos Bálint nagyon vigyázott az egyensúlyra, az előadás dinamikájára, arra, hogy a snittekből komponált előadás egységes maradjon. Úgyesen illeszti össze a formanyelveket, illeszti be a zenét és a dalokat. Györfi Csaba koreográfiája szintén karakterhangsúlyozó, és nagyon szellemes.

Az előadás javára írható, hogy meghagyja a lehetőség illúzióját. A záró monológ figyelmeztet: hagyjuk a fenébe a pótcselkvéseket, és kezdjünk valamit az életünkkel. Mind-egy, hogy mit, csak szálljuk fel arra a repülőre.

SIMON JUDIT

**Nagyvárad Szigligeti
Színház – Szigligeti Társulat**

FŐNIXTERV

Rendező: Botos Bálint

Dramaturg: Kárpáti Péter

Díszlet- és jelmeztervező:

Florina Bellinda Vasilatos

Koreográfus: Györfi Csaba

Szereplők: Balogh Attila, Csatlós Lóránt, Firtos Edit, Fodor Réka, Kiss Csaba, Kocsis Anna, Kovács Enikő, Pitz Melinda, Rácz Endre, Tasnádi-Sáhy Noémi

Azért ne essünk túlzásba

Debreczeny György Thomas Bernhard-breviáriumáról¹

Beckettől fennmaradt egy anekdota, mely szerint Harold Hobson kritikus egy élvezetes krikettmeccsen így kiáltott fel mellette elragadtatásban, „Ugye, milyen szép az élet?”, mire Beckett szárazon megjegyezte: „Azért ne essünk túlzásba.”²

Valamitől ez a történet jutott eszembe Debreczeny György *Ezen a szép napon – Thomas Bernhard-breviárium* című kötetéről; feltehetően azért, mert kábé annyi hagyományos értelemben vett boldogságról tanúskodik, mint a hasonló című (*Ó, azok a szép napok*) Beckett-dráma, illetve – Thomas Bernhard-parafázisokról lévén szó – az egzisztencializmus okán is.

Thomas Bernhard-breviárium – szól az alcím, ami nemcsak remek kapaszkodó az olvasáshoz, de arra is megoldást kínálhat, miért választja egy mai magyar szerző a 20. század második felének Bernhardját szerző- és beszélgetőtársnak: gondolatait, pontosabban inkább saját gondolatait Bernhard soraival beoltva, liturgikus, meditációs, zsolozsmaszöveget kínál, és ami nagyon fontos (definíció szerint), közösségi használatra.

Közösségi használatra, hiszen Bernhardhoz hűen – aki nem sokat kedveskedett az osztrák valósággal kapcsolatban – ez a szövegtest is erősen reflektál a jelenre, egy rétegében, ha nem is tukmálósan, de felvillan Kelet-(Közép)-Európa rögválósága: *népviseletnek nevezett / géprongyokba öltöztetett / férfiak ezrei / köpetet termeltek / és vadul köpködtek / bárgyún püfölték / egymást és a tükröt / aztán célbaköptek a reményre* – szól a *népviseletben* című vers, hogy értsük, mire gondolok.

Ennél közelebb szerencsére a hétköznapiakhoz nem merészkedik, hiszen a lét nagy kérdéseinek fürkészése vagy inkább szomorkás tudomásulvétele eredményez némi távolságtartást, melyet Syporka Whandal labirintusszerű geometriai formákat anatómiai tanulmányhoz hasonló emberalakokkal kombináló grafikái is jól mutatnak.

Persze attól még, hogy az ember a mindenséget fürkészi (viseli a léptéket), túl sok mindent nem tehet, legfeljebb aprómunkával próbálja lebontani a panorámába belógó gondolatpaneleket. Debreczeny Györgynek ezzel kapcsolatban megvan a maga módszere, azon kívül, hogy előszeretettel szabadít fel mondatokat az eredeti kontextusuktól, mi több, az eredeti(?) szerzővel ápolt szoros kapcsolat jelentette rabigából (a *Várad* lapjain olvashattuk remek Tandori-kollázsait), az adott gondolatot is addig rendezgeti újra az összes lehetséges kombinációban, amíg minden jelentést kiprésel és ezáltal relativizál: *a templomon kívül vidéken nincs más színház mondta a professzor... () ...a belülről kívül nincs más templom csak a színház mondta vidéken a professzor.*

A kötet – hangvételhez illeszkedve – 13 alcímet (fejezetet, ciklust) számlál, melyek közül egy-egy elmenne önálló kötetecskének is, de a verseskönyvtől viszonylag szokatlan terjedelmet bizonyára az is indokolja, hogy egy másik szerző egész (költői) életművére reflektál, másrészt pedig az is, hogy egy-szeri olvasmány helyett sokkal inkább az éjjeliszekrény egy eldugottabb sarkában a helye, hogy ha egy szép napon túl derűsen látnánk a világot, véletlenül se essünk túlzásba.

TASNÁDI-SÁHY PÉTER

1. Debreczeny György: *Ezen a szép napon – Thomas Bernhard-breviárium*. AJ Téka Kiadó, Szeged, 2019.
2. John Calder: *Samuel Beckett filozófiája*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, 26.

Rettentő szimmetria

Baran bo Odar, Jantje Friese: Sötétség (Dark)

A Netflix első német gyártású sorozata nemcsak a *Stranger Things*-elvonásban szenvedőknek lehet felüdülés, hanem a maga jogán is egy kifejezetten különleges hangulatú, történetvezetésében és problémafelvetésében egyszerre játékos és székhez szegező produkcióról van szó, amely garantáltan szolgál majd gondolkodnivalóval a záróepizód után is.

Az első szezon eleje bármelyik Stephen King-adaptáció lehetne. Egy álmos kisvárosban eltűnik egy gyermek. Családja, főleg rendőr apja kétségbeesve keresi a kisfiút a Winden melletti erdőben, illetve az erdő

mélyén megbúvó, fiatalok titkos találkahelyeként is szolgáló barlangban. A helyi iskolába járó tinik is megpróbálnak hozzájárulni a rejtély felgöngyölítéséhez, miközben, koruknál fogva elvárható módon, szerelmesek, féltékenyek, és lázadoznak a szüleik ellen, mi, nézők pedig lassan, nagyon lassan bepillantást nyerünk a cselekmény mozgatórugójaként működő családok tagjai közötti szövevényes viszonyokba.

Hogy hogyan jut el három szezon alatt ebből az egyszerű felvetésből a sorozat oda, hogy mára a Wikipedia-oldalán jó eséllyel több diagram és ágrajz található, mint a Kvantummechanika címszó alatt? Lassan és megfontoltan, de mindig lebilincselően, a címhez méltó sötét hangulatban, mégis valahol játékosan, miközben minden sarok mögött meglepetésekkel és szédítő fordulatokkal tartja fogva képzeletünket. Onnantól, hogy az első szereplővel alászállunk mi is a barlang mélyébe, és megértjük, hogy a járat túlsó vége, nos, valahol egészen máshol van, egyre gyorsuló örvényként ránt magával a cselekmény, egy rejtélyből kettő, majd exponenciálisan egyre több lesz, és ezzel együtt a történet is először csak lassan, finoman, majd egyre hevesebb tempóban válik egyre sokrétűbbé és bonyolultabbá. És ahogy bonyolódik, úgy kerül egyre távolabb a *Stranger Things*-féle történetmeséléstől, amelyhez a vége felé már aligha lehetne hasonlítani. Itt is kezdetben egy fiatalokból álló csapatot követünk, amint a kisvárosukat egyre sűrűbben behálózó sötét fenyegetés ellen próbálják felvenni a harcot, miközben a misztikumnál még érthetlenebbnek és veszélyesebbnek tűnik a felnőttek világa, intrikáik, hazugságaik és kisebb-nagyobb tragédiáik. Az első néhány epizódban akár még azt is hihetjük, hogy egy tótágas-típusú másik világból érkezik a baj, és valamiféle interdimenzionális szörnyek ellen kellene küzdeni, mint az amerikai előd esetében. Itt azonban rémek felbukkanása helyett a világ hasad meg: először ketté, aztán még tovább, és világossá válik, hogy a fenyegetés maga sem külső, hanem, néhány csavarral, a városka lakóitól és az itt őrzött sötét titkokból ered – a cselekmény pedig gyorsvonatként robog a talán elkerülhetetlen vég irányába.

A kacifántos történet mellett a *Sötétség* képi világa is lenyűgöző. Nemcsak a fakó, fénytelen, néhány – mindig jelentő-

ségteljes – színfolttal (például egy sárga esőkabáttal, ami végigvezet a három évadon) operáló fényképezés miatt, hanem azért is, mert a megkettőződést, megsokszorozódást folyamatosan nyugtalanítóan szimmetrikus képekkel, tükörjátékokkal, sőt, az utolsó szezonban már konkrét fordított kompozíciókban is kifejezésre juttatják az alkotók.

Az állandóan középre komponált emberalakok, két oldalukon a szinte teljesen egymás tükörképének tűnő erdőrészlettel, már csak a beállítás miatt is baljósnak tűnnek. Mindez pedig csak fokozódik, amikor az időanomáliák először kezdenek megmutatkozni, majd lassan megszokjuk, hogy a főbb szereplőket nem egy, hanem több megjelenési formájukban kell követnünk. A karaktereket ugyanis különböző életkorokban látjuk (általában háromban, fiatalként, felnőttként és idősen, de olyan is van, aki gyermekként is felbukkan), az időutazás miatt azonban az életkor nincs harmóniában a filmben eltelt idővel, a szereplők pedig nemcsak találkoznak, hanem gyakran együttműködnek vagy épp egymás ellen dolgoznak más életkori önmagukkal. A szereplőket a különböző korokban más-más színész alakítja, így a figurák megkettőzéséhez általában társuló vizuális trükkökre, a rendkívül ritkán hiteles fiatalító vagy öregítő maszkokra vagy – ami még rosszabb lenne – számítógépes grafikákra nincs szükség (szerencsére). Azt azonban így sem könnyű megszokni, hogy egy szereplő az valójában (legalább) három, az itt és a most relatív, és

minden síkban minden esemény előre és visszafelé is hat, gyakran megoldhatatlannak tűnő hurkokban harap saját farkára, később pedig, amikor már tényleg minden, de minden lehetséges, maguk az események is elveszítik a súlyukat valamennyire – de erről már poénlelövés vétke miatti fővesztés terhe mellett nem beszélek többet.

Maszkban. Jonas Kahnwald (Louis Hofmann) eltökélte, hogy kideríti az igazságot

Az agytekerő történet mellett az érzelmek sem hiányoznak a *Sötétségből*. Szereplőink többalakúsága (és a sokszor érthetetlen, meghökkentő személyiségváltozás, amelyen életkorból életkorba lépve keresztülmennek) nem hat elidegenítően, épp ellenkezőleg: azzal, hogy az emberek múltját, jelenét és elkerülhetetlen (?) jövőjét is látjuk, csak még jobban megértjük tragikumukat, és velük együtt reménykedünk, hogy végül sikerülni fog kilépniük az időcsapdából.

Ha az első szezont inkább arra kell odafigyelnünk, hogy a családi viszonyokat és neveket észben tartjuk, a másodiknál pedig úgy érezzük, jegyzetfüzet nélkül le sem érdekes ülnünk a tévé elé, a harmadiknál a legjobb stratégia, ha elengedjük a dolgot, és meg sem próbálunk első nézésre minden szálát követni, csak hagyjuk, hogy átrobogjon rajtunk. A népes színészgárda üdítően európai módon játszik, a gyerek- és fiatal szereplők maximálisan komolyan veszik a feladatot, ami segít követni a kusza szálakat még akkor is, ha az amerikai hagyományokkal ellentétben itt nem keveset kell várnunk ahhoz, hogy az események egyetlen család vagy egy-két szereplő drámájára szűküljenek, és innen kitekintve láthassunk rá a perspektívaváltás miatt leegyszerűsödő nagy képre. Az utolsó stáblista után is elég feladat kibogozni a történetszálakat, de szerencsére a YouTube és maga a Netflix is számos magyarázó videóval szolgál. A hozzám hasonlóan nem hamvasan fiatal nézőket a történet

furcsa dinamikája (ami a végére már inkább itt-ott, ekkor-akkor, az ilyen-olyan korú szereplők között elhangzott filozofikus hangvételi párbeszédekben fog kimerülni, amelyek viszont a maguk rendjén vannak olyan izgalmasak, mint másutt egy akciójelenet) sejtésem szerint leginkább az *Eltűntek* (*Lost*) című korszakalkotó tévésorozatra fogja emlékeztetni, amelyről talán többet beszéltünk a lezárás után, mint addig, amíg műsoron volt, de a *Sötétség* lezárása szerencsére sokkal jobban sikerült, mint a *Losté*. Mindent egybevetve, bár elemeiben nagyon is ismerős lesz, az igazi meglepetés mégis az, hogy időutazós (meg másféle utazós) történetben is lehet még mindig újat mondani.

NAGY ORSOLYA

SÖTÉTSÉG (DARK)

2017–2020 (3 évad)

Alkotók: Baran bo Odar, Jantje Fries

Rendezte: Baran bo Odar

Fényképezte: Nikolaus Summerer

Zene: Apparat, Ben Frost

Szereplők: Louis Hofmann, Maja Schöne, Lisa Vicari, Oliver Masucci, Jördis Triebel